

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΔΗΜΟΣΙΑ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ
ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

ΜΑΡΙΑΜ ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πειραιώς ως
μέρους των απαιτήσεων για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος στην Εφαρμοσμένη Δημόσια Οικονομία
και Πολιτική

Πειραιάς, Ιούνιος 2026

UNIVERSITY OF PIRAEUS
DEPARTMENT OF ECONOMICS

MSc IN APPLIED PUBLIC ECONOMICS
AND POLICY

IMMIGRANT'S INCLUSION POLICIES THROUGH
EDUCATIONAL SYSTEM

By
Mariam Papachristou

Mater Thesis submitted to the Department of Economics of the University of Piraeus in partial
Fulfillment of the requirements for the degree of Master of Science in Applied Public Economics and
Policy

Piraeus, Greece, June 2026

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Σημαντικοί όροι: Μετανάστευση, Χώρα Προέλευσης, Χώρα Υποδοχής, Παράγοντες Απόθησης, Παράγοντες Έλξης, Κοινωνική Ενσωμάτωση, Εκπαιδευτική ένταξη, Μοντέλα Ένταξης, Διαπολιτισμική εκπαίδευση, Ισότητα Ευκαιριών, Δομές Υποδοχής για την Εκπαίδευση Προσφύγων (ΔΥΕΠ), Μεταφορά Πρακτικών, Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών

Περίληψη

Αδιαμφισβήτητα, το πολυδιάστατο φαινόμενο της μετανάστευσης πληθυσμών αποτελεί συστατικό στοιχείο της σύγχρονης διεθνούς κοινότητάς. Η εννοιολογική προσέγγιση της μετανάστευσης, και ιδιαίτερα η κατανόηση των λόγων που συνηγορούν στην μεταναστευτική απόφαση, συμβάλλουν στην διαμόρφωση των κατάλληλων πολιτικών ένταξης των μεταναστών μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος. Μέσω της μελέτης της ιστορικής εξέλιξης της μετανάστευσης, γίνονται πληρέστερα κατανοητά τα μεταναστευτικά αίτια (πολιτικά, οικονομικά, γεωπολιτικά, περιβαλλοντικά) αλλά και τα αντίστοιχα διεθνή θεσμικά πλαίσια (δικαίωμα αποδημίας, ΔΟΜ). Ειδικότερα η ελληνική εμπειρία της μετανάστευσης, αποτελεί ιδιαίτερη μελέτη περίπτωσης καθώς η Ελλάδα μετατράπηκε από χώρα προέλευσης σε χώρα υποδοχής προσφύγων και μεταναστών (που κατά το προηγούμενο έτος υποδέχθηκε εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες).

Στην πορεία της παρούσας έρευνας η παρουσίαση των βασικών θεωριών της μετανάστευσης, αναδεικνύει επιμέρους παράγοντες της μετανάστευσης και ιδιαίτερα την πρόσβαση στην εκπαίδευση, που συχνά αποτελεί βασικό μηχανισμό κοινωνικής κινητικότητας των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής. Επομένως, αναδεικνύεται η καθοριστική σημασία της εκπαιδευτικής ένταξης των μεταναστών, και κατά συνέπεια τη χάραξης των κατάλληλων πολιτικών ενσωμάτωσής τους μέσω της παιδείας. Τα εκάστοτε μοντέλα ένταξης και ο τρόπος με τον οποίο αυτά αποτυπώνονται κατά την εκπαιδευτική ένταξη, αναδιαμορφώνονται συνεχώς, προκειμένου να ανταποκριθούν στις διαχρονικές προκλήσεις της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Παράλληλα, η συγκριτική μελέτη των πολιτικών ενσωμάτωσης, με την ταυτόχρονη ανάλυση των αδυναμιών του ελληνικού μοντέλου μπορούν να αυξήσουν την αποτελεσματικότητά του. Παραδείγματος χάριν, η μεταφορά πρακτικών στο ελληνικό θεσμικό

πλαίσιο, διατηρώντας τις ευρωπαϊκές αξίες μπορεί να συμβάλλει στην κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία.

Σύμφωνα με τις καταληκτικές παρατηρήσεις, οι προτάσεις πολιτικής θα μπορούσαν να διακριθούν στις πολιτικές που αποσκοπούν στην επίλυση των διαχρονικών προκλήσεων της ενσωμάτωσης μεταναστών, στις πολιτικές που αφορούν στην εξέλιξη των ελληνικών καλών πρακτικών και τρίτον, στην «μεταφορά καλών πρακτικών» που προέρχονται από την Ευρώπη. Η εξέλιξη των ελληνικών πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος, με σκοπό να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της διεθνούς κοινότητας, θα μπορούσε να επιτευχθεί αρχικά με την χάραξη πολιτικών για την αντιμετώπιση των προκλήσεων. Συνακόλουθα, η διαμόρφωση πολιτικών για την εξέλιξη των καλών πρακτικών και τέλος η μεταφορά καλών πρακτικών πρόκειται να διαμορφώσει πληρέστερες πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία.

IMMIGRANT'S INCLUSION POLICIES THROUGH EDUCATIONAL SYSTEM

Keywords: Immigration, Country of origin, Host Country, Push Factors, Pull Factors, Social Integration, Educational Integration, Integration Models, Intercultural Education, Equal Opportunities, Reception Structures for Refugee Education (DYEP), Policy Transfer, Teacher Training

Abstract

Undoubtedly, modern international community is characterized by the multidimensional phenomenon of immigration. The conceptual approach of immigration and especially the realization of migratory decision's reasons could shape the suitable inclusion's policies of immigrants through educational system. Through studying the historic development of immigration, causes of immigration and international institutions could be more prominent. Particularly, greek case study constitutes a special case study, since Greece, was a Country of Origin and has been converted to a Host Country of immigrants and refugees.

In the second chapter of Master Thesis, the presentation of fundamental immigration theories, highlights specific factors of immigration, especially immigrants' access in education, which could be characterized as social mobility's mechanism. Accordingly, educational integration and consequently, policy making regarding immigrants' inclusion through education are crucial. Integration models' educational dimensions are constantly reshaping in order to respond to temporal challenges of social inclusion. In parallel, the comparative analysis of integration policies and also the analysis of greek model's weaknesses could enhance its effectivity. For instance, a probable policy transfer in greek constitutional level, while maintaining european values, could contribute in immigrants' inclusion in greek society.

According to concluding remarks, policy proposals could be categorized as politics aiming to combat timeless challenges of immigrants' integration, as politics regarding Greek good practices' development and thirdly, as policy transfer through European continent. The

development of Greek policies regarding immigrants' integration through educational system, with the view of correspond to modern international community's needs, could be fulfilled by shaping policies in order to face challenges. Accordingly, by establishing politics with the view of improve good practices and lastly policy transfer could shape holistic policies of immigrants' integration in greek society.

Περιεχόμενα

Περίληψη	v
Abstract.....	vi
Κατάλογος Πινάκων.....	xvii
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ	
1.1 Εισαγωγή	1
1.2 Εννοιολογική προσέγγιση της μετανάστευσης	1
1.3 Ιστορική εξέλιξη της μετανάστευσης διεθνώς.....	4
1.4 Σύγχρονες μεταναστευτικές ροές και παγκόσμια δεδομένα.....	8
1.5 Η ελληνική εμπειρία της μετανάστευσης.....	10
1.6 Συμπερασματικές παρατηρήσεις	14
1.7 Ανακεφαλαίωση.....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΑΙΤΙΑ, ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ	

ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

2.1 Εισαγωγή	17
2.2. Εννοιολογική προσέγγιση των αιτιών της μετανάστευσης	17
2.3. Παράγοντες απόθησης (Push Factors).....	20
2.3.1 Οικονομικοί παράγοντες.....	20
2.3.2 Πολιτικοί, Θεσμικοί παράγοντες.....	21
2.3.3. Κοινωνικοί, Περιβαλλοντικοί παράγοντες	21
2.4 Παράγοντες έλξης (Pull Factors).....	22
2.4.1 Οικονομικές ευκαιρίες στην αγορά εργασίας	23
2.4.2 Θεσμικό πλαίσιο πολιτικών υποδοχής	23
2.4.3. Κοινωνικές παροχές και εκπαιδευτικές ευκαιρίες.....	24

2.5 Η λήψη της μεταναστευτικής απόφασης.....	24
2.6 Μακροοικονομική προσέγγιση της μετανάστευσης	26
2.7 Μικροοικονομική προσέγγιση της μετανάστευσης	28
2.8 Συμπερασματικές παρατηρήσεις	30
2.9 Ανακεφαλαίωση	31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

3.1 Εισαγωγή	33
3.2 Εννοιολογική προσέγγιση της ενσωμάτωσης των μεταναστών...34	
3.2.1 Ορισμός της κοινωνικής και εκπαιδευτικής ένταξης	35
3.2.2 Μοντέλα ένταξης των μεταναστών	36
3.2.3 Ο κοινωνικός ρόλος της εκπαίδευσης	38

3.3 Θεωρητικές προσεγγίσεις της ένταξης μέσω της εκπαίδευσης	40
3.3.1 Η θεωρία της αφομοίωσης	41
3.3.2 Η θεωρία της ενσωμάτωσης και του κοινωνικού κεφαλαίου.....	42
3.3.3 Διαπολιτισμική εκπαίδευση.....	43
3.4 Ευρωπαϊκές και διεθνείς πολιτικές ένταξης μέσω της εκπαίδευσης...45	
3.4.1 Οι ευρωπαϊκές πολιτικές	45
3.4.2 Διεθνείς πρακτικές	47
3.4.3 Ο ρόλος των διεθνών οργανισμών στην εκπαιδευτική ένταξη.....	49
3.5 Εκπαιδευτικές πολιτικές ένταξης στην Ελλάδα	50
3.5.1 Θεσμικό εκπαιδευτικό πλαίσιο μεταναστών και προσφύγων	51
3.5.2 Δομές υποδοχής και ένταξης.....	52

3.5.3 Προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα.....	53
3.6 Προκλήσεις εκπαιδευτικής ένταξη των μεταναστών	55
3.6.1 Γλωσσικά εμπόδια και μαθησιακές δυσκολίες	55
3.6.2 Κοινωνικός αποκλεισμός και ανισότητες.....	56
3.6.3 Ο ρόλος των εκπαιδευτικών	58
3.7 Προτάσεις πολιτικής.....	60
3.7.1 Καινοτόμες εκπαιδευτικές πρακτικές ένταξης	60
3.7.2 Ο ρόλος της διαπολιτισμικής ένταξης.....	62
3.7.3 Προτάσεις βελτιστοποίησης των πολιτικών ένταξης	63
3.8 Συμπερασματικές παρατηρήσεις	64
3.9 Ανακεφαλαίωση	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΝΤΑΞΗΣ

4.1 Εισαγωγή	67
4.2 Συγκριτική μελέτη ευρωπαϊκών πολιτικών ένταξης.....	68
4.2.1 Βασικά χαρακτηριστικά των ευρωπαϊκών πολιτικών ένταξης	68
4.2.2 Καλές πρακτικές στην Ευρώπη.....	70
4.3 Συγκριτική ανάλυση της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής.....	71
4.3.1 Βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής πολιτικής ένταξης	72
4.3.2 Πλεονεκτήματα, αδυναμίες, περιορισμοί του ελληνικού μοντέλου...73	
4.4 Συγκριτική μελέτη ευρωπαϊκών και ελληνικών πολιτικών	75
4.4.1 Ομοιότητες και διαφορές.....	76
4.4.2 Αποτελεσματικότητα πολιτικών	78

4.5 Καλές πρακτικές κατάλληλες για την Ελλάδα	79
4.5.1 Υιοθέτηση ευρωπαϊκών πολιτικών	80
4.5.2 Προσαρμογή στα ελληνικά δεδομένα.....	81
4.5.3 Προοπτικές βελτίωσης.....	82
4.6. Ανακεφαλαίωση	83

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

5.1 Εισαγωγή	85
5.2 Γενική περιγραφή πολιτικών ένταξης των μεταναστών μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος.....	86
5.3 Αντιμετώπιση Προκλήσεων.....	89
5.4. Εξέλιξη καλών πρακτικών.....	91
5.5 Προτάσεις πολιτικής.....	92

5.6. Ανακεφαλαίωση	94
---------------------------------	-----------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	96
---------------------------	-----------

Κατάλογος πινάκων

4.1 Πλεονεκτήματα- Αδυναμίες- Περιορισμοί του ελληνικού Μοντέλου Ένταξης	75
4.2 Ομοιότητες και διαφορές μεταξύ ευρωπαϊκών πολιτικών και ελληνικής περίπτωσης	77

Κεφάλαιο 1

Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

1.1 Εισαγωγή

Στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία, η μετανάστευση αποτελεί ένα από τα κυριότερα και πολυδιάστατα ζητήματα. Η εννοιολογική θεώρηση του φαινομένου, η μελέτη των χαρακτηριστικών και προσδιοριστικών της παραγόντων συμβάλλουν στην ολιστική κατανόηση του φαινομένου με σκοπό την χάραξη της κατάλληλης μεταναστευτικής πολιτικής. Ειδικότερα με την κατηγοριοποίηση της μετανάστευσης όπως υιοθετείται από τους διεθνείς θεσμούς, την ιστορική μελέτη του φαινομένου κυρίως στην εξέλιξή του στον ελληνικό χώρο, είμαστε σε θέση να περιγράψουμε τις σύγχρονες τάσεις της μετανάστευσης. Αναλύοντας τέλος, τη σύγχρονη διεθνή μετανάστευση μπορούμε να εξετάσουμε στη συνέχεια τις πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών στην εκάστοτε χώρα υποδοχής.

Συνοπτικά, προκειμένου να χαραχθεί η κατάλληλη μεταναστευτική πολιτική κρίνεται καίριας σημασίας η εννοιολογική και ιστορική μελέτη της μετανάστευσης. Η πολυδιάστατη μελέτη της σύγχρονης διεθνούς μετανάστευσης μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία για τον σχεδιασμό της πολιτικής ενσωμάτωσης των μεταναστών.

1.2 Εννοιολογική προσέγγιση της μετανάστευσης

Η μετανάστευση συνιστά ένα από τα πλέον διαχρονικά και πολυδιάστατα κοινωνικά φαινόμενα, αξιοσημείωτο καθ' όλη την κοινωνική εξέλιξη. Διαχρονικά, η μετακίνηση πληθυσμών συνδέεται άμεσα με οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες. Στη σύγχρονη εποχή, το φαινόμενο της μετανάστευσης, έχει αποκτήσει κολοσσιαίες διαστάσεις λόγω των ραγδαίων γεωπολιτικών εξελίξεων, της κλιματικής αλλαγής και της τεχνολογικής προόδου. Η κατανόηση της μετανάστευσης αποτελεί βασική προϋπόθεση για την χάραξη των πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών στα κράτη υποδοχής, ιδίως στον τομέα της εκπαίδευσης, ο οποίος καλείται να διαχειριστεί αυξανόμενη πολιτισμική και κοινωνική ετερογένεια (Bodvarsson & Van den Berg, 2009). Ειδικότερα, η εννοιολογική προσέγγιση της μετανάστευσης αναδεικνύει την ανάγκη σαφούς οριοθέτησης της ορολογίας και

κατηγοριοποίησής της στη διεθνή βιβλιογραφία. Βάσει της επιστημονικής μελέτης της διεθνούς βιβλιογραφίας, σε δεύτερο χρόνο διαμορφώνονται οι δημόσιες πολιτικές διαχείρισης της μετανάστευσης.

Οι διάφορες επιστημονικές προσεγγίσεις καθώς και το γεγονός ότι κατά τα επιμέρους στάδια της μετανάστευσης (μετακίνηση, πολιτικές διαχείρισης και ενσωμάτωσης από το κράτος υποδοχής) αναδεικνύεται πληθώρα πολιτικών, νομικών θεσμικών ζητημάτων (παραδείγματος χάριν η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης) οδηγούν στην απουσία ενός ενιαίου ορισμού της μετανάστευσης.

Σύμφωνα με τον βασικότερη εννοιολογική προσέγγιση, η μετανάστευση ορίζεται ως η μετακίνηση ατόμων ή ομάδων από τον τόπο συνήθους διαμονής τους σε έναν άλλο, με σκοπό την προσωρινή ή μόνιμη εγκατάσταση. Ο παραπάνω ορισμός περιλαμβάνει τόσο τις εσωτερικές όσο και τις διεθνείς μετακινήσεις και καλύπτει ένα ευρύ φάσμα κινήτρων, όπως οικονομικούς, πολιτικούς και περιβαλλοντικούς λόγους (Bodvarsson & Van den Berg, 2009).

Στη σύγχρονη ανάλυση, θεμελιώδης είναι η διάκριση μεταξύ νόμιμης (τακτικής) και παράνομης (άτυπης ή μη κανονικής) μετανάστευσης. Η νόμιμη μετανάστευση αφορά μετακινήσεις που πραγματοποιούνται σύμφωνα με το ισχύον θεσμικό και νομικό πλαίσιο της χώρας υποδοχής. Αντίθετα, ως παράνομη μετανάστευση χαρακτηρίζονται περιπτώσεις εισόδου, παραμονής ή απασχόλησης χωρίς τις απαιτούμενες διοικητικές άδειες. Κατ'αντιστοιχία, η παραπάνω διάκριση, επηρεάζει άμεσα το νομικό καθεστώς των μεταναστών. Επομένως και τα δικαιώματά τους κατά κύριο λόγο σχετικά με την πρόσβασή τους σε κοινωνικές παροχές. Κατά συνέπεια, διαμορφώνονται διαφορετικά δεδομένα κατά την ενσωμάτωσή τους στην εκάστοτε κοινωνία υποδοχής. (Fouka, 2023). Γίνεται επομένως κατανοητό ότι, η συγκεκριμένη διάκριση έχει καθοριστική σημασία, καθώς επηρεάζει το εύρος των δικαιωμάτων των μεταναστών και τη δυνατότητά τους να ενταχθούν ομαλά στο εκπαιδευτικό και κοινωνικό σύστημα (Zaun, 2025).

Παράλληλα, ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην κατηγοριοποίηση των μεταναστών με βάση τους λόγους της μετακίνησής τους. Οι οικονομικοί μετανάστες μετακινούνται κυρίως για λόγους απασχόλησης και βελτίωσης του βιοτικού τους επιπέδου. Προς επίρρωση της ερμηνείας της μεταναστευτικής απόφασης, βάσει οικονομικών κινήτρων, στο πλαίσιο της οικονομικής θεωρίας, η μετανάστευση προσεγγίζεται συχνά ως αποτέλεσμα αποφάσεων που στοχεύουν στη μεγιστοποίηση της ευημερίας. Λαμβάνοντας υπόψιν τα βασικά χαρακτηριστικά του

υποδείγματος De Long (De Long, G.F.,2000) μπορούμε να διακρίνουμε τα αίτια της μετανάστευσης σε ατομικά, την ατομική δηλαδή απόφαση του ανθρώπου, προκειμένου να ενισχύσει την προσωπική του ευημερία, και διεθνή, δηλαδή τις διαμορφούμενες διεθνείς συνθήκες ικανές να επηρεάσουν πτυχές της ανθρώπινης καθημερινότητας. Κατά ένα άλλο ερμηνευτικό σχήμα, δανειζόμενοι από την οικονομική επιστήμη την έννοια κόστους οφέλους, μπορούμε να ενισχύσουμε την ερμηνείας της απόφασης της μετανάστευσης κάνοντας λόγο για το ότι κατά βάση οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί επιδιώκουν να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής τους. Για παράδειγμα, η αναζήτηση μιας καλύτερης θέσης εργασίας, γενεσιουργός αιτία της μετανάστευσης, με σκοπό την αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος, καταλυτικό παράγοντα βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου.

Οι κρίσιμες γεωπολιτικές εξελίξεις αποτελούν βασικό παράγοντα για την μετακίνηση πληθυσμών. Αναλυτικότερα, οι πολεμικές συρράξεις στην Ανατολική Ευρώπη (Ρωσο ουκρανικός) και στη Μέση Ανατολή (πολεμικές επιχειρήσεις του Ισραηλινού στρατού στην εδαφική επικράτεια της κρατικής οντότητας της Παλαιστίνης μετά την τρομοκρατική επίθεση της Χαμάς), διαμορφώνουν ένα αξιοσημείωτο προσφυγικό ρεύμα προς την ευρωπαϊκή ήπειρο. Παράλληλα, εμφύλιοι πόλεμοι κυρίως στην Αφρική (Λιβύη, Σουδάν) εντείνουν τη μαζική μετακίνηση πληθυσμών. Μάλιστα, λόγω και της γεωγραφικής εγγύτητας πολλοί άνθρωποι από την Λιβύη κατέφθασαν στο νησί της Κρήτης αιτούντες άσυλο από τις ελληνικές αρχές.

Πέραν των πολεμικών συγκρούσεων δε θα πρέπει να παραβλέψουμε τις δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης πληθυσμών σε κράτη όπου ιδίως μετά την Αραβική Άνοιξη, επικρατούν θεοκρατικά ή και αυταρχικά καθεστώτα. Οι δυσμενείς συνθήκες αφορούν ευάλωτες κοινωνικά ομάδες όπως για παράδειγμα τα άτομα με ειδικές ικανότητες, καθώς συνήθως απουσιάζει η πρόνοια κοινωνικού κράτους. Συγχρόνως, στα θεοκρατικά κράτη η κοινωνική και κατά συνέπεια η οικονομική θέση των γυναικών καθίσταται υποδεέστερη των ανδρών. Τέλος, πολιτικά αντιφρονούντες λόγω των διώξεων ή και γενικότερα λόγω των συνθηκών διαβίωσης σε αυταρχικά καθεστώτα οδηγούνται προς την μετανάστευση. Στις παραπάνω περιπτώσεις, εξετάζοντας τα αίτια της μετακίνησης πληθυσμών μπορούμε να κάνουμε λόγο για πολιτικούς πρόσφυγες.

Συνοπτικά, η μετακίνηση οικονομικών μεταναστών ερμηνεύεται βάσει της οικονομικής επιστήμης, οι πρόσφυγες εξαναγκάζονται στη μετακίνηση κυρίως λόγω πολεμικών συγκρούσεων, και οι πολιτικοί πρόσφυγες εξαιτίας πολιτικών διώξεων ή παραβίασης

ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η προαναφερόμενη διάκριση (οικονομικοί μετανάστες, πρόσφυγες, πολιτικοί πρόσφυγες) έχει ισχυρή νομική και θεσμική βάση και συνδέεται άμεσα με διεθνή καθεστώτα προστασίας και δικαιωμάτων των μετακινούμενων πληθυσμών (Rumbaut, 2015)

Τέλος, ιδιαίτερης σημασίας είναι και η εννοιολογική θεώρηση της μετανάστευσης όπως υιοθετείται από τους διεθνείς οργανισμούς, με βασικότερους τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, μέρους του οποίου αποτελεί ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ). Κρίσιμο στοιχείο της ανάλυσής μας είναι το γεγονός ότι το δικαίωμα μετανάστευσης, αναφερόμενο ως «δικαίωμα αποδημίας» είναι κατοχυρωμένο στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών). Επομένως, ανεξαρτήτως της εκάστοτε κρατικής πολιτικής, η μετανάστευση πληθυσμών πρόκειται να είναι διαχρονικά παρούσα ως παράγοντας κοινωνικής αλλαγής. Παράλληλα, ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης κυριότερος οργανισμός διαχείρισης της διεθνούς μετανάστευσης, προσδίδει σημαντικό στίγμα στην εννοιολογική θεώρηση της μετανάστευσης και κυρίως στη διαχείριση της από τα κράτη υποδοχής. Οι δράσεις του διέπονται από την αρχή ότι η κατάλληλη διαχείριση της διεθνούς μετανάστευσης μπορεί να επωφελήσει τόσο τον μεταναστεύοντα πληθυσμό όσο και την κοινωνία υποδοχής. Η δράση του εντοπίζεται τόσο στις επείγουσες διαδικασίες περίθαλψης των μεταναστών όσο και στους δημόσιους τομείς διαχείρισης της μετανάστευσης.

Η δημιουργία κοινών εννοιολογικών πλαισίων από πλευράς των θεσμικών δρώντων, αποσκοπεί στην ανάπτυξη σύγχρονων δημόσιων πολιτικών διαχείρισης της μετανάστευσης από τα κράτη υποδοχής. Τα θεσμικά εννοιολογικά πλαίσια, αποτελούν βάση για την χάραξη εθνικών πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών μέσω του σχεδιασμού κατάλληλων εκπαιδευτικών πολιτικών που στοχεύουν στην κοινωνική συνοχή και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση (Guo & Hébert, 2014).

1.3 Ιστορική εξέλιξη της μετανάστευσης διεθνώς

Η μαζική μετακίνηση πληθυσμών είτε ως οικονομικοί μετανάστες είτε ως πρόσφυγες ή πολιτικοί πρόσφυγες δε περιορίζεται σε συγκυριακό φαινόμενο της σύγχρονης κοινωνίας αλλά παραμένει κοινωνικό φαινόμενο, παρόν καθ' όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας. Η ιστορική εξέλιξη της μετανάστευσης διεθνώς αντανακλά στις διαρκείς μεταβολές που συντελούνται σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Διαχρονικά, η μετανάστευση επηρεάζεται άμεσα από τις πολιτικές εξελίξεις (πολιτικοί παράγοντες) τις παραγωγικές δομές (οικονομικοί παράγοντες) και τις διεθνείς συνθήκες (γεωπολιτικοί παράγοντες). Ταυτόχρονα, η μετακίνηση

πληθυσμών επηρεάζει τις κοινωνίες υποδοχής σε οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Είμαστε σε θέση να μελετήσουμε την εξέλιξη της μετανάστευσης προκειμένου να κατανοήσουμε σε βάθος τις διαστάσεις των σύγχρονων μεταναστευτικών ροών, όχι ως μεμονωμένα γεγονότα, αλλά ως αποτέλεσμα μακροχρόνιων διεργασιών (Bodvarsson & Van den Berg, 2009).

Ειδικότερα, με την ιστορική ανάλυση της μετανάστευσης γίνεται φανερό πως ότι τα αίτια, οι μορφές και οι κατευθύνσεις των μεταναστευτικών ροών μεταβάλλονται συνεχώς. Εκκινώντας από τις μετακινήσεις που σχετίζονταν με την εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων της επιβίωσης και τις πολεμικές συγκρούσεις που προέρχονταν από τον διαρκή γεωπολιτικό ανταγωνισμό των αυτοκρατοριών για εδαφική επέκταση έως τις σύγχρονες μορφές οικονομικής, προσφυγικής μετανάστευσης, το φαινόμενο εξελίσσεται διαρκώς. Παράλληλα, η ιστορική εμπειρία καταδεικνύει την αμφίδρομη φύση της μετανάστευσης καθώς ενέχει συνέπειες τόσο για τον μεταναστεύοντα πληθυσμό όσο και για τις κοινωνίες υποδοχής. Οι κοινωνίες υποδοχής διαχρονικά αντιμετωπίζουν προκλήσεις ένταξης των μεταναστών, προκλήσεις που συνδέονται με ζητήματα κοινωνικής συνοχής, ταυτότητας και άπτονται της χάραξης της κατάλληλης δημόσιας πολιτικής ενσωμάτωσης (Rumbaut, 2015· Fouka, 2023).

Στις προνεωτερικές κοινωνίες, η μετανάστευση συνδεόταν κυρίως με την αναζήτηση πόρων απαραίτητων για την επιβίωση αλλά και τις συνεχείς πολεμικές συγκρούσεις. Οι μετακινήσεις πληθυσμών πραγματοποιούνταν στο πλαίσιο διαρκών κατακτήσεων από αντίπαλες δυνάμεις, πολιτικών αποικισμών και εποικισμό νεοφερμένων εδαφών αλλά και εμπορικών δικτύων, απουσία σαφώς οριοθετημένων κρατικών συνόρων. Η περιγραφόμενη μετακίνηση πληθυσμών συνέβαλε στη διάδοση πολιτισμικών, γλωσσικών και οικονομικών στοιχείων, δημιουργώντας πρώιμες μορφές πολυπολιτισμικών κοινωνιών (Bodvarsson & Van den Berg, 2009), που απαντάται ευρέως και στις σύγχρονες κοινωνίες με την επίδραση της μετανάστευσης.

Η μετάβαση στη νεωτερικότητα και κυρίως η βιομηχανική επανάσταση σηματοδότησαν μια καμπή στην ιστορία της διεθνούς μετανάστευσης. Κατά τον 19ο και τις αρχές του 20ού αιώνα, παρατηρήθηκαν μαζικά μεταναστευτικά ρεύματα από την Ευρώπη προς την Αμερική και την Ωκεανία. Οι μετακινήσεις συνδέθηκαν με τη βιομηχανική ανάπτυξη των μεγάλων πόλεων παράλληλα με την δημογραφική αύξηση και κατά συνέπεια την διεύρυνση των ανισοτήτων. Οι κάτοικοι των μικρότερων πόλεων με σκοπό την αναζήτηση θέσεων εργασίας στον βιομηχανικό κλάδο και την διεκδίκηση ενός ανώτερου βιοτικού επιπέδου, μετακινήθηκαν

μαζί στα μεγαλύτερα βιομηχανικά κέντρα. Θα μπορούσε να αξιοποιήσουμε τη μελέτη της παραπάνω περιόδου στον τομέα της ενσωμάτωσης των μεταναστών. Η μετανάστευση στις μεγάλες πόλεις, διαμόρφωσε τις βάσεις για τις σύγχρονες κοινωνίες υποδοχής μεταναστών. Παράλληλα, ανέδειξε πρώιμα ζητήματα ένταξης και ενσωμάτωσης των μεταναστών στις κοινωνίες υποδοχής. (Rumbaut, 2015).

Στη συνέχεια της κοινωνικής εκβιομηχάνισης ο περασμένος αιώνας χαρακτηρίστηκε από έντονες γεωπολιτικές ανακατατάξεις που επηρέασαν καθοριστικά τη μετανάστευση. Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, η διάλυση αυτοκρατοριών και η αποαποικιοποίηση προκάλεσαν μαζικές μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές και Παράλληλα, η μεταπολεμική οικονομική ανασυγκρότηση των ευρωπαϊκών χωρών δημιούργησε αυξημένη ζήτηση για εργατικό δυναμικό, οδηγώντας στην κεντρικά καθοδηγούμενη μετακίνηση εργατικού δυναμικού. Κατ' αυτό τον τρόπο, διαμορφώθηκαν πολυεθνικής κοινωνίας, θέτοντας στο προσκήνιο ζητήματα δημόσιας πολιτικής που αποσκοπούν στην ένταξη και ενσωμάτωση των μεταναστών στις κοινωνίες υποδοχής. (Fouka, 2023· Zaun, 2025).

Τις τελευταίες δεκαετίες, η μετανάστευση επηρεάζεται έντονα από τις διεθνείς εξελίξεις, την τεχνολογική πρόοδο και την κλιματική αλλαγή. Οι προορισμοί των μαζικών μετακινήσεων πληθυσμών, ποικίλουν. Οι μεταναστεύοντες πληθυσμοί χαρακτηρίζονται κατά κύριο λόγο ως πρόσφυγες και οικονομικοί μετανάστες.

Στις μέρες μας, η μαζική μετακίνηση πληθυσμών ως πρόσφυγες κατά βάση πραγματοποιείται από την Ανατολική Ευρώπη, την Μέση Ανατολή και συχνά από την Αφρικανική Ήπειρο λόγω των εμφύλιων συγκρούσεων. Προορισμό τους αποτελούν κράτη της βόρειας και κεντρικής Ευρώπης, ωστόσο πρώτο σταθμό αποτελεί ο ευρωπαϊκός νότος εξαιτίας της γεωγραφικής εγγύτητας. Επομένως, γίνεται κατανοητό πως κράτη όπως η Ιταλία και η Ελλάδα καλούνται να διαχειριστούν μεγάλο πλήθος ανθρώπων που καταφθάνουν ως πρόσφυγες και σε δεύτερο χρόνο να διαχειριστούν τα αιτήματα ασύλου τους. Παράλληλα, η κοινωνική ενσωμάτωση των προσφύγων που παραμένουν στα κράτη πρώτης υποδοχής είναι ένα ακόμη ζήτημα που καλούνται να διαχειριστούν οι χارασσόμενες δημόσιες πολιτικές.

Η μεγάλη δημοσιονομική κρίση τις προηγούμενες δεκαετίες (2008), δυσχέρανε τα δημόσια οικονομικά των κρατών και κατά συνέπεια οδήγησε μεγάλο μέρος του πληθυσμού σε εσωτερική αλλά και διεθνή μετανάστευση. Στο μεταναστεύοντα πληθυσμό περιλαμβάνονταν εργατικό δυναμικό υψηλής εξειδίκευσης όσο και χαμηλόμισθο εργατικό δυναμικό. Γίνεται

επομένως κατανοητό πως διαμορφώθηκαν διαφορετικές τάσεις αναφορικά με την ομαλή ένταξή τους στην αγορά εργασίας.

Η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος ενίσχυσε τα «Διεθνή Μεταναστευτικά Δίκτυα», που αποτελούν πλέον κύριο χαρακτηριστικό της σύγχρονης μετανάστευσης. Αξιοποιώντας μεθοδολογικά μια εκ των ειδικών θεωριών διεθνούς μετανάστευσης, μπορούμε να κάνουμε λόγο για τα «Διεθνή Μεταναστευτικά Δίκτυα». Στο πλαίσιο των δικτύων, παρέχονται οι απαραίτητες πληροφορίες στον επικείμενο μεταναστευτικό πληθυσμό σχετικά με τις διαδικαστικές λεπτομέρειες της μετακίνησής τους, ουσιώδεις πληροφορίες αναφορικά τις γραφειοκρατικές διαδικασίες ακόμη και τις ισχύουσες πρακτικές για την μετανάστευση στη χώρα υποδοχής. Γίνεται επομένως κατανοητό ότι η ύπαρξη των δικτύων, ενθαρρύνει την περαιτέρω μετακίνηση μεταναστευτικών πληθυσμών. Παράλληλα, σε πρακτικό επίπεδο διευκολύνεται η εγκατάσταση μεταναστευτικών πληθυσμών στην χώρα υποδοχής. Επομένως, η δραστηριοποίηση των Δικτύων, εντοπίζεται σε όλες τις φάσεις της μετανάστευσης, στην απόφαση για μετανάστευση, στην ίδια την μετακίνηση, και στην εγκατάσταση στην χώρα υποδοχής. Θα ήταν ωφέλιμο να αξιοποιήσουμε τη δραστηριοποίηση των Διεθνών Μεταναστευτικών Δικτύων στην χάραξη της πολιτικής ενσωμάτωσης των μεταναστών προσήκουσας τόσο στις ανάγκες του μεταναστεύοντος πληθυσμού όσο και της κοινωνίας υποδοχής.

Στις σύγχρονες διεθνείς εξελίξεις, θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε και την καλπάζουσα κλιματική αλλαγή και τις επερχόμενες συνέπειές της. Σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης η περιβαλλοντική μετανάστευση ορίζεται ως: «η μετακίνηση ανθρώπων ή ανθρώπινων πληθυσμών που κατά κύριο λόγο εξαιτίας αιφνίδιων ή εξελισσόμενων περιβαλλοντικών αλλαγών λόγω της κλιματικής αλλαγής υποχρεούνται να εγκαταλείψουν τις κατοικίες τους, προσωρινά ή μόνιμα και να μετακινηθούν εντός ή εκτός του κράτους.» (Schewel, 2023). Παραδείγματος χάριν οι φυσικές καταστροφές όπως οι πλημμύρες και οι πυρκαγιές πέραν της καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος συχνά καταστρέφουν και τις ανθρώπινες περιουσίες (σπίτια, επιχειρήσεις). Υπό αυτές τις συνθήκες η ανθρώπινη διαβίωση καθίσταται αδύνατη και μεγάλο μέρος του πληθυσμού οδηγείται στην απόφαση της μετανάστευσης. Ειδικότερα, για τις περιπτώσεις των εκτεταμένων πλυμμηρικών φαινομένων ή αντίθετα της μακράς περιόδου ανομβρίας τίθεται ακόμη και επισιτιστικό ζήτημα, λόγω της καταστροφής της γεωργικής παραγωγής. Τα παραπάνω περιβαλλοντικά ζητήματα πρόκειται ιδιαίτερα τις επόμενες δεκαετίες να αποτελέσουν καίριο παράγοντα διεθνούς μετανάστευσης. Γίνεται

επομένως, κατανοητή η σημασία της διαμόρφωσης μιας πολιτικής ενσωμάτωσης των μεταναστών στην κοινωνία της εκάστοτε χώρας υποδοχής. Η επονομαζόμενη κλιματική μετανάστευση, ως διακριτή μορφή μετανάστευσης, χαρακτηρίζεται ως σημαντική πρόκληση για το μέλλον, επηρεάζοντας τον σχεδιασμό πολιτικών ένταξης και κοινωνικής συνοχής (Waters, 2025).

Επομένως, οι άνθρωποι μεταναστεύουν και θα συνεχίζουν να μεταναστεύουν σε όλο το φάσμα της παγκόσμιας ιστορίας, προς διάφορες κατευθύνσεις, και με ποικίλα επιμέρους κίνητρα. Η ιστορική εξέλιξη της μετανάστευσης καταδεικνύει ακόμη ότι πρόκειται για ένα δυναμικό και διαρκώς μεταβαλλόμενο φαινόμενο, στενά συνδεδεμένο με τις δομικές αλλαγές της παγκόσμιας κοινωνίας. Η κατανόηση των ιστορικών φάσεων της μετανάστευσης αποτελεί κρίσιμη βάση για την ανάλυση των σύγχρονων πολιτικών ένταξης, καθώς αναδεικνύει ότι οι προκλήσεις της κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών απαντώνται διαχρονικά και απαιτούν μακροπρόθεσμες και πολυεπίπεδες παρεμβάσεις (Guo & Hébert, 2014· Carammia & Iacus, 2026).

1.4 Σύγχρονες μεταναστευτικές ροές και παγκόσμια δεδομένα

Οι σύγχρονες μεταναστευτικές ροές αποτελούν ένα από τα πλέον σύνθετα και δυναμικά φαινόμενα της διεθνούς κοινωνίας, καθώς επηρεάζονται από γεωπολιτικούς, περιβαλλοντικούς αλλά και τεχνολογικούς παράγοντες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, η παγκοσμιοποίηση καθιστά τη κινητικότητα πληθυσμών βασικό στοιχείο της σύγχρονης διεθνούς κοινωνίας (Bodvarsson & Van den Berg, 2009). Χαρακτηριστικά είναι τα στατιστικά στοιχεία του Διεθνούς οργανισμού μετανάστευσης κατά την κορύφωση της προσφυγικής κρίσης (2015) κατέφθασε στην Ελλάδα, μέσω θαλάσσης το σύνολο των 856.723 ανθρώπων ενώ μόλις τέσσερα χρόνια αργότερα ο αντίστοιχος αριθμός περιορίστηκε σε 43.683. (Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, 2019). Η μόνιμη παραμονή περίπου 35.000 ανθρώπων αιτούντων άσυλο ή προσφύγων, κατά τη τελευταία πενταετία όπως παρουσιάζεται στη τελευταία απογραφή πληθυσμού (ΕΛΣΤΑΤ, 2026) καταδεικνύει τη σημαντικότερη διάσταση της κοινωνικής ενσωμάτωσης προσφύγων και μεταναστών στην Ελλάδα, ως χώρα υποδοχής.

Σε αντίθεση με προηγούμενες ιστορικές περιόδους, η σύγχρονη μετανάστευση χαρακτηρίζεται από αυξημένη ένταση, ταχύτητα και ποικιλομορφία. Κατά συνέπεια, δυσχεραίνεται η ανάπτυξη των κατάλληλων μεταναστευτικών πολιτικών. Ειδικότερα, κρίνεται ιδιαίτερα δύσκολη η συντονισμένη πολιτική κατά τις διαδικασίες άφιξης, και καταγραφής των

αφιχθέντων με την παράλληλη κάλυψη των πρωταρχικών τους αναγκών. Ιδιαίτερα δύσκολη κρίνεται και η χάραξη πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών στην εκάστοτε κοινωνία υποδοχής, καθώς οι σύγχρονοι μετανάστες προέρχονται από διαφοροποιημένα γλωσσικά, θρησκευτικά και πολιτιστικά περιβάλλοντα. Η τελευταία διάσταση της σύγχρονης μετανάστευσης αφορά κράτη της ευρωπαϊκής ηπείρου (π.χ. Ελλάδα, Ιταλία, Γερμανία) που αποτελούν οι κυριότερες χώρες διέλευσης και υποδοχής προσφύγων και μεταναστών προερχόμενων κυρίως από τη Μέση Ανατολή (π.χ. Συρία) και Αφρική (π.χ. Σουδάν).

Σύμφωνα με τα σύγχρονα ερμηνευτικά πλαίσια οι μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών δεν ακολουθούν πλέον ένα μονοδιάστατο πρότυπο κατά το οποίο η μετακίνηση πραγματοποιείται από τις λιγότερο ανεπτυγμένες προς τις ανεπτυγμένες χώρες. Αντίθετα, παρατηρείται ενίσχυση των ενδοπεριφερειακών μεταναστευτικών ροών. Οι εξελίξεις αυτές συνοδεύονται από εντονότερη δημόσια συζήτηση γύρω από τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στις κοινωνίες υποδοχής (Carammìa & Iacus, 2026). Παράλληλα, σύμφωνα με πρόσφατες εκτιμήσεις, ο αριθμός των διεθνών μεταναστών αυξάνεται σταθερά τις τελευταίες δεκαετίες, αντανakλώντας κυρίως στη διεύρυνση των δυνατοτήτων μετακίνησης, μέσω και των διεθνών μεταναστευτικών δικτύων. Οι χώρες προέλευσης εντοπίζονται κυρίως σε περιοχές που πλήττονται από οικονομική ύφεση και ανεργία, ενώ οι βασικές χώρες υποδοχής είναι οικονομικά ανεπτυγμένα κράτη με ανάγκες σε εργατικό δυναμικό και δημογραφικές πιέσεις (Abel & Cohen, 2019).

Ιδιαίτερη σημασία στις σύγχρονες μεταναστευτικές ροές έχει η αύξηση των προσφυγικών ρευμάτων. Οι ένοπλες συγκρούσεις, οι παρατεταμένες πολιτικές κρίσεις και οι παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων οδηγούν εκατομμύρια ανθρώπους σε αναγκαστική φυγή, δημιουργώντας αυξημένες πιέσεις στα κράτη υποδοχής. Τα κράτη υποδοχής καλούνται να διαχειριστούν πρωταρχικά τις ανθρωπιστικές διαστάσεις της κάλυψης των πρωταρχικών αναγκών των προσφύγων, τις διαδικασίες καταγραφής των στοιχείων και άμεσης επεξεργασίας των αιτημάτων ασύλου τους.

Επιπλέον, οι περιβαλλοντικοί και κλιματικοί παράγοντες αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία στη διαμόρφωση των μεταναστευτικών ροών. Η κλιματική αλλαγή και η υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος δυσχεραίνουν τις συνθήκες διαβίωσης μεγάλων πληθυσμών, οδηγώντας σε νέες μορφές μετακίνησης, οι οποίες αναμένεται να ενταθούν στο μέλλον. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, η κλιματική μετανάστευση αναδεικνύεται ως κρίσιμη πρόκληση

για τις πολιτικές ένταξης και τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό κοινωνικών και εκπαιδευτικών παρεμβάσεων (Waters, 2025).

Τα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη, ανταποκρινόμενα στις εκτεταμένες ανάγκες άμεσης καταγραφής μεγάλου πλήθους ανθρώπων, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική πρόοδος στις ευρωπαϊκές μεθοδολογίες καταγραφής των μεταναστευτικών ροών, με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων ανάλυσης μεγάλων δεδομένων. Η αξιοποίηση διαδικτυακών πηγών και δεδομένων κινητικότητας επιτρέπει πιο ακριβείς και έγκαιρες εκτιμήσεις των παγκόσμιων μεταναστευτικών ροών, αν και εξακολουθούν να υφίστανται περιορισμοί ως προς την αξιοπιστία και την αντιπροσωπευτικότητα των δεδομένων (McAuliffe & Sawyer, 2021). Σύγχρονες έρευνες αξιοποιούν ψηφιακά ίχνη και διαδικτυακές πλατφόρμες για την αποτύπωση της ανθρώπινης κινητικότητας σε παγκόσμια κλίμακα, προσφέροντας νέες δυνατότητες κατανόησης του φαινομένου (Chi et al., 2025). Σε δεύτερο χρόνο, κατά την εφαρμογή των εθνικών πολιτικών ενσωμάτωσης, αναδεικνύονται σημαντικά ζητήματα κοινωνικής συνοχής και σημαντικές προκλήσεις για τα εκπαιδευτικά συστήματα, τα οποία καλούνται να ανταποκριθούν σε αυξημένη πολιτισμική και γλωσσική ετερογένεια (Rumbaut, 2015· Zaun, 2025).

Συνοψίζοντας μπορούμε να επισημάνουμε πως τα παγκόσμια δεδομένα καταδεικνύουν ότι οι σύγχρονες μεταναστευτικές ροές αποτελούν ένα πολυπαραγοντικό και διαρκώς μεταβαλλόμενο φαινόμενο, το οποίο επηρεάζει καθοριστικά τις κοινωνίες υποδοχής. Η αξιόπιστη καταγραφή και ανάλυση των μεταναστευτικών ροών αποτελεί βασική προϋπόθεση για τον σχεδιασμό αποτελεσματικών πολιτικών ένταξης. Ιδιαίτερα στον τομέα της εκπαίδευσης, η κατανόηση των ποσοτικών και ποιοτικών χαρακτηριστικών της σύγχρονης μετανάστευσης είναι κρίσιμη για την προώθηση της κοινωνικής συνοχής και της ισότιμης συμμετοχής των μεταναστών στις σύγχρονες κοινωνίες (Guo & Hébert, 2014· Ham, Song & Yang, 2020).

1.5 Η ελληνική εμπειρία της μετανάστευσης

Η ελληνική εμπειρία της μετανάστευσης παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς χαρακτηρίζεται από την εναλλαγή των ρόλων της χώρας προέλευσης και της χώρας υποδοχής. Η Ελλάδα, για μεγάλο μέρος της σύγχρονης ιστορίας της, υπήρξε χώρα προέλευσης μεταναστών, ενώ τις τελευταίες δεκαετίες έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής, αλλά και σε

χώρα διέλευσης μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών. Η διττή αυτή εμπειρία καθιστά το ελληνικό παράδειγμα ιδιαίτερος χαρακτηριστικό για την κατανόηση των προκλήσεων της μετανάστευσης τόσο για τον μεταναστεύοντα πληθυσμό όσο και για την κοινωνία υποδοχής. Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών, με τη συνδρομή του εκπαιδευτικού συστήματος αποτελεί βασική πρόκληση των κοινωνιών υποδοχής.

Ειδικότερα, η μετεξέλιξη της Ελλάδας από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστεύοντος πληθυσμού συνδέεται άμεσα με τις γεωπολιτικές και οικονομικές εξελίξεις σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Αναλυτικότερα, η κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη, οι μεταναστευτικές ροές από τη Μέση Ανατολή και την Αφρική, καθώς και η ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, διαμόρφωσαν νέα δεδομένα, οδηγώντας πλέον στον χαρακτηρισμό της Ελλάδας ως χώρα υποδοχής. Οι παραπάνω εξελίξεις, διαφοροποίησαν δομικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας, αναδεικνύοντας την ανάγκη διαμόρφωσης συνεκτικών πολιτικών ένταξης, με κεντρικό ρόλο την εκπαίδευση (Λεοντίσης κ.ά., 2020).

Κατά τον 20ό αιώνα, η Ελλάδα χαρακτηρίζονταν κατεξοχήν ως χώρα αποστολής μεταναστών. Μεγάλο μέρος του ελληνικού πληθυσμού μετακινήθηκε προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Αυστραλία και σε δεύτερο χρόνο προς χώρες της Δυτικής Ευρώπης ως οικονομικοί μετανάστες. Οι λόγοι της μεταναστευτικής τους απόφασης συνδέονταν κυρίως με την αναζήτηση εργασίας και τη βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου, λόγω των περιορισμένων παραγωγικών δυνατοτήτων της χώρας μας κατά το παρελθόν. Οφείλουμε να αναφερθούμε και στις κατά καιρούς ταραγμένες πολιτικές περιόδους στην Ελλάδα, παραδείγματος χάριν κατά τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο αλλά και κατά την περίοδο της δικτατορίας. Οι τεταμένες πολιτικές συνθήκες οδήγησαν στην μετακίνηση σημαντικού μέρους του ελληνικού πληθυσμού με την ιδιότητα του πολιτικού πρόσφυγα. Η παραπάνω ιστορική εμπειρία, διαμόρφωσε ισχυρούς δεσμούς της ελληνικής κοινωνίας με τη διασπορά. Σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, επηρέασε τη συλλογική αντίληψη των Ελλήνων γύρω από το μεταναστευτικό φαινόμενο (Bodvarsson & Van den Berg, 2009).

Από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα, η Ελλάδα μετατράπηκε σταδιακά σε χώρα υποδοχής μεταναστών, κυρίως από τις χώρες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης. Η είσοδος μεγάλου αριθμού οικονομικών μεταναστών συνέβαλε στην κάλυψη αναγκών της ελληνικής αγοράς εργασίας, ιδιαίτερα σε τομείς χαμηλής εξειδίκευσης. Παρ' όλα αυτά η μαζική

εγκατάσταση οικονομικών μεταναστών στην χώρα μας, ανέδειξε σημαντικά ζητήματα του θεσμικού και διοικητικού πλαισίου διαχείρισης της μετανάστευσης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, η απουσία συντονισμένων δημόσιων πολιτικών ένταξης οδήγησε συχνά σε ανισότητες ή κοινωνικό αποκλεισμό ιδίως στον τομέα της εκπαίδευσης (Γραμμένου, 2024).

Ο χαρακτηρισμός της Ελλάδας ως χώρα πρώτης υποδοχής και διέλευσης επήλθε με τη μεταναστευτική και προσφυγική κρίση της τελευταίας δεκαετίας. Οι γεωπολιτικές εξελίξεις με τις συνεχείς πολεμικές συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή και τις εμφύλιες συγκρούσεις στην Αφρική, όπως και η γεωγραφική θέση της χώρας οδήγησαν σε αυξημένες προσφυγικές ροές. Οι εκτεταμένες μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές άσκησαν έντονη πίεση στους θεσμούς και τις υποδομές σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Ειδικότερα, σε ότι αφορά την διαδικασία κοινωνικής ενσωμάτωσης, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα κλήθηκε να ανταποκριθεί άμεσα στις νέες, ανάγκες, όπως η γλωσσική υποστήριξη, η διαπολιτισμική εκπαίδευση και η ψυχοκοινωνική ενδυνάμωση των μαθητών προερχόμενων από μεταναστευτικό ή προσφυγικό υπόβαθρο (Γιαβρίμης, 2022).

Γενικότερα, οι επιπτώσεις της μετανάστευσης αφορούν τόσο τις κοινωνίες προέλευσης όσο και τις κοινωνίες υποδοχής των μεταναστών. Πρόκειται, να αναφερθούμε στις οικονομικές, κοινωνικές και δημογραφικές επιπτώσεις στην Ελλάδα ως χώρα υποδοχής.

Η μαζική μετακίνηση πληθυσμού, έχει σημαντικές επιδράσεις στην οικονομική ζωή του κράτους υποδοχής. Βασικό χαρακτηριστικό των ευρωπαϊκών κοινωνιών επομένως και της ελληνικής κοινωνίας αποτελεί το δημογραφικό ζήτημα το οποίο πέραν των κοινωνικών προεκτάσεων, επηρεάζει αρνητικά την οικονομική ζωή, λόγω της έλλειψης εργατικού δυναμικού. Γίνεται επομένως κατανοητό, πως η μόνιμη εγκατάσταση αλλοδαπού εργατικού δυναμικού μπορεί να συμβάλλει στην κάλυψη των αναγκών της αγοράς εργασίας. Προκειμένου βέβαια να αξιολογηθεί ο βαθμός κάλυψης των αναγκών της αγοράς εργασίας από αλλοδαπό εργατικό δυναμικό, θα πρέπει να συνεκτιμηθούν παράγοντες όπως το δημογραφικό προφίλ των μεταναστών (φύλο, ηλικία), ο βαθμός εργασιακής τους εξειδίκευσης αλλά και οι θέσεις εργασίας που τελικά λαμβάνουν στην χώρα υποδοχής. Στην ελληνική περίπτωση φαίνεται πως μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού χαμηλής εξειδίκευσης αποτελείται από οικονομικούς μετανάστες που κατέφθασαν στην χώρα μας τη δεκαετία του 1990. Συγχρόνως, με την άφιξη του μεταναστεύοντος πληθυσμού, το κράτος υποδοχής καλείται να αναλάβει μεταξύ άλλων και την υγειονομική περίθαλψή του. Το ελληνικό κοινωνικό κράτος πρόνοιας κλήθηκε να

αναδιαμορφωθεί προκειμένου να καλύψει τις επείγουσες ανάγκες περίθαλψης των ανθρώπων που κατέφθαναν ως πρόσφυγες κατά την τελευταία δεκαετία.

Αδιαμφισβήτητα, η μετανάστευση αποτελεί παράγοντα κοινωνικής αλλαγής. Η άφιξη ανθρώπων από μια άλλη χώρα, μεταμορφώνει το δημογραφικό προφίλ της χώρας υποδοχής. Για παράδειγμα, ο πληθυσμός της πλέον αποτελείται από περισσότερα παιδιά προσχολικής ηλικίας, άρα λειτουργούν περισσότερα σχολεία και υποδομές για την δημιουργική τους απασχόληση.

Παρ' όλα αυτά, οφείλουμε να αναφερθούμε σε κοινωνικά φαινόμενα τα οποία πηγάζουν κατά κύριο λόγο από την μη ομαλή ένταξη μεταναστών στην χώρα υποδοχής. Πολλές είναι οι περιπτώσεις εκδήλωσης εγκληματικότητας από ανθρώπους οι οποίοι δεν εντάχθηκαν στην οικονομική ζωή της χώρας υποδοχής.

Η περιγραφόμενη «κοινωνική μεταμόρφωση» εμπλουτίζεται ακόμη περισσότερο από την πολιτιστική επίδραση του μεταναστεύοντος πληθυσμού στην κοινωνία της χώρας υποδοχής. Αναλυτικότερα, οι περισσότεροι άνθρωποι που καταφθάνουν ως μετανάστες στην ευρωπαϊκή ήπειρο χαρακτηρίζονται από κουλτούρες πλήρως διαφορετικές από αυτή της αποκαλούμενης Δύσης. Στις περισσότερες περιπτώσεις, θρήσκευμα των ανθρώπων αυτών είναι το Ισλάμ, η παράδοση του οποίου επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την κοσμοθεωρία τους.

Σε αυτό το πλαίσιο, παρατηρείται σημαντική πολιτιστική αλληλεπίδραση. Αλληλεπίδραση η οποία μπορεί να ληφθεί υπόψιν και κατά την χάραξη μιας ολοκληρωμένης πολιτικής ενσωμάτωσης του μεταναστεύοντος πληθυσμού στην κοινωνία της χώρας υποδοχής. Η εκπαιδευτική πολιτική έχει αναδειχθεί ως βασικό πεδίο παρέμβασης για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης, καθώς το σχολείο λειτουργεί ως χώρος συνάντησης διαφορετικών πολιτισμικών ταυτοτήτων και ως μηχανισμός άμβλυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων (Καλοφορίδης, 2014).

Συμπερασματικά, η μετακίνηση πληθυσμών επιφέρει συνέπειες στην οικονομική ζωή της Ελλάδας ως χώρα υποδοχής κυρίως σε ότι αφορά τις οικονομικές διαστάσεις του δημογραφικού ζητήματος. Σε κοινωνικό επίπεδο, με την διεθνή μετανάστευση η ελληνική κοινωνία «μεταμορφώνεται», με την παρουσία και της πολιτιστικής αλληλεπίδρασης μεταξύ του μεταναστεύοντος και γηγενούς πληθυσμού.

1.6 Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Έχοντας αναλύσει την ιστορική εξέλιξη του φαινομένου της μετανάστευσης αλλά και των προσδιοριστικών του παραγόντων, των βασικών δηλαδή αιτιών και επιπτώσεών του, είμαστε σε θέση να συνδέσουμε την άσκηση δημόσιων πολιτικών διαχείρισης της μετανάστευσης, ανταποκρινόμενων στις απαιτήσεις της εκάστοτε εποχής.

Εννοιολογικά οι μεταναστευτικές πολιτικές αποτελούνται από τις κυβερνητικές διακηρύξεις για τις επερχόμενες πολιτικές δράσεις σχετικά με την μετανάστευση (συμπεριλαμβανομένων νόμων, ρυθμίσεων, αποφάσεων) και καλύπτουν ένα μεγάλο εύρος θεσμών και κλάδων (διαχείριση εισόδου, κατοικία, ενσωμάτωση και επιστροφή) (Czaika et al., 2024; Helbling et al., 2017).

Γενικότερα, θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τις μεταναστευτικές πολιτικές σε δύο κατηγορίες την φιλελεύθερη και την περιοριστική. Η εκάστοτε χαρασσόμενη πολιτική εξαρτάται από πληθώρα παραγόντων παραδείγματος χάριν διεθνή και εγχώρια πολιτικά συμφέροντα, δράση μη κυβερνητικών οργανισμών. Ο καθοριστικός όμως παράγοντας διαμόρφωσης αυτής αποτελεί η κοινή γνώμη της χώρας υποδοχής. Ειδικότερα, το πρωταρχικό σκέλος της μεταναστευτικής πολιτικής η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών στη σύγχρονη εποχή αποτελεί καίριο ζήτημα υψηλής πολιτικής. Συχνά γίνεται σημαία στον δημόσιο πολιτικό διάλογο των δύο άκρων. Σύμφωνα με τη διαχρονική επικοινωνιακή στρατηγική του αριστερού χώρου: προτεραιότητα κατά την άσκηση της μεταναστευτικής πολιτικής θα πρέπει είναι η υπεράσπιση των δικαιωμάτων του αδυνάμου (μετανάστη) με την ταυτόχρονη προσφορά κοινωνικών αγαθών. Αντίθετα, κατά τη διαχρονική πολιτική στάση της άκρας δεξιάς, προκρίνεται μια σκληρή πολιτική κατά την οποία, οι μετανάστες δεν είναι ευπρόσδεκτοι στις χώρες υποδοχής. Επομένως, η ακροδεξιά πολιτική είναι πλήρως αντίθετη με την παροχή κοινωνικής περίθαλψης στον μεταναστεύοντα πληθυσμό.

Αξιοποιώντας την ελληνική εμπειρία της μετανάστευσης, σε δύο καθοριστικές περιόδους, τη δεκαετία του 1990 με τη μαζική άφιξη οικονομικών μεταναστών, και τη προηγούμενη δεκαετία με την γιγάντωση των προσφυγικών ροών προς την χώρα μας, μπορούμε να διακρίνουμε διαφορετικές συνθήκες άσκησης πρακτικών μεταναστευτικής πολιτικής.

Αρχικά, η ένταξη των οικονομικών μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας προηγήθηκε της γραφειοκρατικής διαδικασίας νομιμοποίησής τους από το ελληνικό κράτος. Η παραπάνω ιδιαιτερότητα πέραν του ανθρωπιστικού ζητήματος, της δίωξης ανθρώπων που ήδη εργάζονταν

στην χώρα μας, κατέδειξε ότι η γρήγορη και ομαλή ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας δεν υπήρξε προτεραιότητα της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής.

Κατά την πρόσφατη προσφυγική κρίση, αναδείχθηκαν τόσο οι δυνατότητες του θεσμικού πλαισίου με την αναπροσαρμογή για τη διαχείριση της άφιξης μεγάλου πλήθους μεταναστών και προσφύγων. Ωστόσο, αναδείχθηκαν και αδυναμίες του ελληνικού θεσμικού και κοινωνικού πλαισίου, ιδίως στον τομέα της εκπαίδευσης. Η απουσία συστηματικών πολιτικών ένταξης κατά τις πρώτες φάσεις υποδοχής μεταναστών και προσφύγων κατέστησε εμφανή την ανάγκη για μακροπρόθεσμες, στοχευμένες και κοινωνικά ευαίσθητες παρεμβάσεις (Λεοντίσης κ.ά., 2020· Γιαβρίμης, 2022· Γραμμένου, 2024). Αναλυτικότερα, η φύση της προαναφερόμενης προσφυγικής μετακίνησης, ο υπέρμετρος όγκος της, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (οικογένειες μεταξύ των προσφύγων) και η απουσία προοπτικής επιστροφής στη χώρα υποδοχής (αιτούντες άσυλο), καταδεικνύουν ότι την ανάγκη μιας συνεκτικής δημόσιας πολιτικής ενσωμάτωσης προσφύγων και μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, αξιοποιώντας τον ρόλο της παιδείας.

1.7 Ανακεφαλαίωση

Επομένως γίνεται κατανοητό ότι σ' αυτόν τον κυκεώνα πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων κρίνεται αντικειμενικά δύσκολο να καταρτιστεί μια ολοκληρωμένη μεταναστευτική πολιτική και ειδικότερα πολιτικής ενσωμάτωσης των μεταναστών μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος.

Η ανάλυση της μετανάστευσης στο πλαίσιο του πρώτου κεφαλαίου ανέδειξε τον διαχρονικό, πολυπαραγοντικό και δυναμικό χαρακτήρα του φαινομένου. Από την εννοιολογική προσέγγιση έως τη σύγχρονη πραγματικότητα των μεταναστευτικών ροών, κατέστη σαφές ότι η μετανάστευση δεν αποτελεί ένα ομοιογενές ή στατικό φαινόμενο, αλλά μεταβάλλεται διαρκώς ανάλογα με τις οικονομικές και πολιτικές συνθήκες. Η κατανόησή της προϋποθέτει μια σφαιρική και διαχρονική θεώρηση, η οποία υπερβαίνει απλουστευτικές ερμηνείες και στερεοτυπικές προσεγγίσεις (Bodvarsson & Van den Berg, 2009).

Η ιστορική εξέλιξη της μετανάστευσης σε παγκόσμιο επίπεδο κατέδειξε ότι οι μετακινήσεις πληθυσμών συνδέονται άμεσα με κρίσιμα ορόσημα της ανθρώπινης ιστορίας, όπως η βιομηχανική επανάσταση, οι παγκόσμιοι πόλεμοι, η αποαποικιοποίηση και η παγκοσμιοποίηση. Στην σύγχρονη εποχή παρατηρείται αυξημένη ένταση των μεταναστευτικών ροών. Παράλληλα, αναδεικνύεται η επίδραση περαιτέρω παραγόντων, όπως η κλιματική

αλλαγή και οι τεχνολογικές εξελίξεις ιδιαίτερα στον τομέα της συλλογής και ανάλυσης δεδομένων (Abel & Cohen, 2019· Chi et al., 2025· McAuliffe & Sawyer, 2021). Οι παραπάνω εξελίξεις διαμορφώνουν νέες προκλήσεις για τα κράτη αλλά και τους διεθνείς οργανισμούς, σχετικά με την χάραξη συνεκτικών δημόσιων πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής.

Η ελληνική εμπειρία της μετανάστευσης, όπως παρουσιάστηκε, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της μετάβασης από μια χώρα προέλευσης μεταναστών σε χώρα υποδοχής και διέλευσης. Σε δεύτερο χρόνο, αναδείχθηκαν οι κοινωνικές, οικονομικές και δημογραφικές επιπτώσεις στα κράτη υποδοχής.

Έχοντας καθορίσει την έννοια της μετανάστευσης, τις κυριότερες αιτίες μετανάστευσης στο κεφάλαιο που ακολουθεί πρόκειται να αναφερθούμε αναλυτικά στα επανομαζόμενα οικονομικά της μετανάστευσης. Με την πλήρη εικόνα της μετανάστευσης θα είμαστε σε θέση να περιγράψουμε και να κατανοήσουμε τις πολιτικές ένταξης των μεταναστών στην ευρωπαϊκή ήπειρο, κυρίως μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος. Ιδιαίτερα στον τομέα της εκπαίδευσης, η γνώση του ιστορικού και κοινωνικού υπόβαθρου της μετανάστευσης αποτελεί βασικό εργαλείο για τον σχεδιασμό αποτελεσματικών πολιτικών που προάγουν την κοινωνική συνοχή και την ισότιμη συμμετοχή των μεταναστών.

Κεφάλαιο 2

ΑΙΤΙΑ, ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

2.1 Εισαγωγή

Η εννοιολογική προσέγγιση των αιτιών της μετανάστευσης προέρχεται κυρίως από τον οικονομικό κλάδο. Σε δεύτερο χρόνο, οι θεωρίες μετανάστευσης εξειδικεύονται περαιτέρω, ενώ βασική τους διάκριση αποτελούν η μικροοικονομική και μακροοικονομική προσέγγιση.

Οι παραπάνω διακρίσεις συμβάλλουν στην επιστημονική προσέγγιση του φαινομένου, αναδεικνύοντας περαιτέρω έννοιες όπως για παράδειγμα οι επιμέρους παράγοντες απόθησης και έλξης των μεταναστών. Κρίσιμη κρίνεται και η εξέταση των επιμέρους οικονομικών παραγόντων της μετανάστευσης. Παραδείγματος χάριν, οι διεθνείς οικονομικές συνθήκες, οι διαρθρωτικές ανάγκες της αγοράς εργασίας αλλά και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των χωρών προέλευσης και υποδοχής. Οι περιγραφόμενοι παράγοντες μετανάστευσης συνυφαίνονται με τις ορθολογικές αποφάσεις ανθρώπων που λαμβάνουν υπόψιν παράγοντες όπως η ηλικία, το ρίσκο και οι προσδοκίες τους.

Συνοπτικά, η εννοιολογική προσέγγιση των αιτιών της μεταναστευτικής μετακίνησης πληθυσμών, αναδεικνύει τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της μετανάστευσης. Κατά τις τελικές παρατηρήσεις του κεφαλαίου, ο πολυδιάστατος αυτός χαρακτήρας, συνδέεται με την ανάγκη διαμόρφωσης των κατάλληλων δημόσιων πολιτικών ενσωμάτωσης, συνυπολογίζοντας τους λόγους για τους οποίους οι μετανάστες καταφθάνουν στην εκάστοτε χώρα υποδοχής, ειδικότερα μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

2.2 Εννοιολογική προσέγγιση των αιτιών της μετανάστευσης

Η απουσία ενός ολοκληρωμένου εννοιολογικού πλαισίου του φαινομένου της μετανάστευσης, καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την διερεύνηση των αιτιών της μετανάστευσης στη διεθνή βιβλιογραφία. Η μετανάστευση πληθυσμών διαμορφώνεται σε ένα σύνθετο πλέγμα οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και θεσμικών παραγόντων. Η θεωρητική προσέγγιση των αιτιών της μετανάστευσης επιτρέπει την κατανόηση τόσο των ατομικών αποφάσεων όσο και

των δομικών συνθηκών που καθορίζουν τη διεθνή κινητικότητα πληθυσμών (Bodvarsson & Van den Berg, 2009).

Ειδικότερα, οι θεωρίες μετανάστευσης επιχειρούν να ερμηνεύσουν τους λόγους για τους οποίους ορισμένοι άνθρωποι ή ομάδες ανθρώπων επιλέγουν να μετακινηθούν, ενώ άλλα παραμένουν στις χώρες προέλευσής τους. Παράλληλα, επιχειρούν να ερμηνεύσουν γιατί οι μεταναστευτικές ροές κατευθύνονται προς συγκεκριμένα κράτη υποδοχής. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις διαφοροποιούνται ως προς το επίπεδο ανάλυσης (μακροοικονομικό ή μικροοικονομικό), τη μονάδα αναφοράς (άτομο, νοικοκυριό, κράτος) και τη βαρύτητα που αποδίδουν στους θεσμικούς ή διαρθρωτικούς παράγοντες. Η κατανόηση των παραπάνω θεωριών είναι κρίσιμη, καθώς προσφέρει ένα αναλυτικό θεωρητικό υπόβαθρο για τη μελέτη της μετανάστευσης και σε δεύτερο χρόνο τη διαμόρφωση πολιτικών διαχείρισης και ενσωμάτωσης των μεταναστών. (Fouka, 2023).

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις των αιτιών της μετανάστευσης. Αρχικά, εξετάζεται η νεοκλασική θεωρία και ειδικότερα, η διαφορά εισοδήματος μεταξύ των διάφορων αγορών εργασίας. Στη συνέχεια, αναλύεται η νέα οικονομική της μετανάστευσης, που εστιάζει σε επίπεδο νοικοκυριού αντί του ατομικού επιπέδου της νεοκλασικής θεωρίας. Τέλος, παρουσιάζεται η θεωρία της διπλής αγοράς εργασίας, η οποία ερμηνεύει την μεταναστευτική απόφαση ως αποτέλεσμα δομικών αναγκών των ανεπτυγμένων οικονομιών.

Αρχικά, η νεοκλασική θεωρία της μετανάστευσης αποτελεί μία από τις πλέον κλασικές προσεγγίσεις στον κλάδο της οικονομικής ανάλυσης. Σύμφωνα με τη παραπάνω θεωρία, η μετανάστευση αποτελεί αποτέλεσμα των διαφορών στους μισθούς και στις ευκαιρίες απασχόλησης μεταξύ των εθνικών οικονομιών. Κατά τη νεοκλασική θεωρία, οι άνθρωποι δρουν ορθολογικά, επιδιώκοντας τη μεγιστοποίηση του εισοδήματος και της ατομικής τους ευημερίας. Επομένως, στη περίπτωση που οι αναμενόμενες απολαβές σε μια χώρα υποδοχής υπερβαίνουν το κόστος της μετακίνησης, η μετανάστευση θεωρείται οικονομικά συμφέρουσα επιλογή (Bodvarsson & Van den Berg, 2009). Η προσέγγιση αυτή εστιάζει κυρίως στον άνθρωπο ως μονάδα λήψης απόφασης και αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στους μηχανισμούς της αγοράς εργασίας.

Η νέα οικονομική της μετανάστευσης διαφοροποιείται από τη νεοκλασική θεωρία, καθώς δεν αντιμετωπίζει τον άνθρωπο ως αυτόνομη μονάδα, αλλά το νοικοκυριό ως βασικό φορέα

λήψης αποφάσεων. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, η μετανάστευση αποτελεί στρατηγική επιλογή των οικογενειών για τη διαφοροποίηση των πηγών εισοδήματος και τη μείωση του κινδύνου που συνδέεται με τις ατελείς αγορές κεφαλαίου και ασφάλισης στις χώρες προέλευσης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, η μετανάστευση λειτουργεί ως μηχανισμός διαχείρισης κινδύνου και κοινωνικής κινητικότητας, ιδιαίτερα σε περιβάλλοντα οικονομικής αβεβαιότητας (Bodvarsson & Van den Berg, 2009).

Τέλος, η θεωρία της διπλής αγοράς εργασίας μετατοπίζει την ερμηνεία της μεταναστευτικής απόφασης, από τη χώρα προέλευσης στη χώρα υποδοχής. Αναλυτικότερα, η μετανάστευση δεν προκύπτει αποκλειστικά λόγω των παραγόντων απόθησης, αλλά και λόγω των δομικών χαρακτηριστικών των αναπτυγμένων οικονομιών, με κυριότερο την συνεχή αναζήτηση εργατικού δυναμικού.

Ακριβέστερα, η αγορά εργασίας της εκάστοτε χώρας υποδοχής, διαρθρώνεται σε δύο τομείς: τον πρωτεύοντα, με σταθερές και καλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας, και τον δευτερεύοντα, με χαμηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας που χαρακτηρίζονται από περιορισμένες προοπτικές εξέλιξης. Οι θέσεις του δευτερεύοντος τομέα συχνά καλύπτονται από μετανάστες, καθώς οι ντόπιοι εργαζόμενοι αποφεύγουν τέτοιες εργασίες (Bodvarsson & Van den Berg, 2009). Η παραπάνω θεωρία αναδεικνύει τον ρόλο των διαρθρωτικών αναγκών των οικονομιών υποδοχής στην διαμόρφωση μεταναστευτικών ροών.

Πέραν των οικονομικών θεωριών, η σύγχρονη βιβλιογραφία τονίζει τη σημασία των θεσμικών και πολιτικών παραγόντων στη διαμόρφωση των αιτίων της μετανάστευσης. Οι κρατικές πολιτικές, το νομικό καθεστώς μετανάστευσης και η στάση της κοινής γνώμης επηρεάζουν άμεσα τη λήψη αποφάσεων για μετακίνηση, καθώς διαμορφώνουν τα αναμενόμενα οφέλη και τους κινδύνους της μετανάστευσης (Carammia & Iacus, 2025· Zaun, 2025). Ειδικότερα, η θεσμική διάσταση της μετανάστευσης, χαρακτηρίζεται νευραλγικής σημασίας σε περιόδους έντονης πολιτικοποίησης του μεταναστευτικού ζητήματος.

Συμπερασματικά, μπορούμε να επισημάνουμε ότι οι θεωρητικές προσεγγίσεις των αιτίων της μετανάστευσης καταδεικνύουν ότι το φαινόμενο είναι πολυπαραγοντικό. Αντίθετα, αποτελεί αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ατομικών κινήτρων, ευρύτερων στρατηγικών επιλογών, διαρθρωτικών οικονομικών παραγόντων και θεσμικών πλαισίων. Η κατανόηση των προαναφερόμενων θεωριών είναι απαραίτητη για τη διαμόρφωση συνεκτικών πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών στην εκάστοτε χώρα υποδοχής. Κι αυτό γιατί, η εκάστοτε

θεωρητική προσέγγιση επιτρέπει τη σύνδεση των αιτίων της μετανάστευσης με τις κοινωνικές και εκπαιδευτικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι χώρες υποδοχής στο παραπάνω τομέα.

2.3 Παράγοντες απώθησης (Push Factors)

Στη συνέχεια, της παρούσας έρευνας πρόκειται να αναφερθούμε στους παράγοντες απώθησης, δηλαδή τα δομικά χαρακτηριστικά των χωρών προέλευσης των μεταναστών που συνηγορούν στην μεταναστευτική απόφαση. Οι παράγοντες απώθησης (push factors) αποτελούν κρίσιμο στοιχείο στην ανάλυση των αιτίων της μετανάστευσης, καθώς εστιάζουν στις συνθήκες που ωθούν άτομα και ομάδες να εγκαταλείψουν τη χώρα προέλευσής τους. Σε αντίθεση με τους παράγοντες έλξης, που σχετίζονται με τις ευκαιρίες που προσφέρονται στις χώρες υποδοχής, οι παράγοντες απώθησης συνδέονται με δομικά προβλήματα, αλλά και κρίσεις που υπονομεύουν την οικονομική, κοινωνική και πολιτική σταθερότητα των κοινωνιών προέλευσης. Ειδικότερα, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, η κατανόησή τους είναι καθοριστική για τη διαμόρφωση ολοκληρωμένων πολιτικών διαχείρισης και ένταξης (Bodvarsson & Van den Berg, 2009).

Αναλυτικότερα, η αλληλεπίδραση των παραγόντων απώθησης, διαμορφώνουν ένα περιβάλλον αβεβαιότητας για τον γηγενή πληθυσμό. Η φτώχεια, η ανεργία, οι πολιτικές διώξεις, οι ένοπλες συγκρούσεις αλλά και οι περιβαλλοντικές καταστροφές συνιστούν βασικούς παράγοντες που ωθούν τους ανθρώπους στην μεταναστευτική απόφαση. Οι παραπάνω παράγοντες συνυπάρχουν συχνά με θεσμικές αδυναμίες, όπως η απουσία κράτους δικαίου ή η περιορισμένη πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες, οδηγώντας σε εντονότερες μεταναστευτικές ροές (Fouka, 2023).

Προκειμένου να αναδειχθεί η πολυδιάστατη φύση των παραγόντων απώθησης, και η επίδρασή τους στη λήψη της απόφασης για μετανάστευση, προχωρούμε σε μια βασική διάκριση των παραγόντων απώθησης (οικονομικοί, πολιτικοί, κοινωνικοί παράγοντες)

2.3.1 Οικονομικοί παράγοντες

Οι οικονομικοί παράγοντες αποτελούν διαχρονικά μία από τις βασικότερες αιτίες μετανάστευσης. Η ανεργία, η χαμηλά αμειβόμενες εργασίας και γενικότερα η φτώχεια και η περιορισμένη οικονομική κινητικότητα αποτελούν ισχυρά κίνητρα οικονομικής μετανάστευσης. Σύμφωνα με τη νεοκλασική προσέγγιση, οι μισθολογικές διαφορές μεταξύ χωρών λειτουργούν ως βασικός μηχανισμός κινητοποίησης των μεταναστευτικών ροών (Bodvarsson & Van den Berg, 2009). Παράλληλα, η νέα οικονομική της μετανάστευσης

επισημαίνει ότι η έλλειψη πρόσβασης σε πιστωτικά και ασφαλιστικά εργαλεία στις χώρες προέλευσης ενισχύει την επιλογή της μετανάστευσης με σκοπό την αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος. Συγχρόνως, η διεθνείς οικονομικές ανισότητες και κυρίως η άνιση κατανομή των αναπτυξιακών ευκαιριών εντείνουν τις πιέσεις για διεθνή μετανάστευση. Ειδικότερα, οι χώρες με χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα και περιορισμένες επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά εκροής πληθυσμού, γεγονός που συνδέεται άμεσα με τις διαρθρωτικές ανισότητες της παγκόσμιας οικονομίας (Abel & Cohen, 2019).

2.3.2 Πολιτικοί, θεσμικοί παράγοντες

Οι πολιτικοί και θεσμικοί παράγοντες αποτελούν εξίσου σημαντικούς παράγοντες απόθησης. Οι επικρατούσες συνθήκες πολιτικής αστάθειας, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την επικράτηση αυταρχικών καθεστώτων, σε κράτη της Μέσης Ανατολής που συχνά συνδέονται με την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτελούν βασικό ψηφιδωτό πολιτικών παραγόντων απόθησης. Σε πολλές περιπτώσεις, οι ένοπλες συγκρούσεις δημιουργούν συνθήκες ανασφάλειας που οδηγούν σε εξαναγκαστική μετανάστευση. Οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα πληθυσμών που ωθούνται σε μετακίνηση λόγω πολιτικών διώξεων ή πολέμου (Rumbaut, 2015).

Παράλληλα, η αδυναμία ορισμένων κρατικών θεσμών να εγγυηθούν το κράτος δικαίου αλλά και να διασφαλίσουν τις βασικές κοινωνικές παροχές στους πολίτες, μπορεί να συνηγορήσει στην μεταναστευτική απόφαση τον γηγενή πληθυσμό. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, σε περιβάλλοντα όπου οι θεσμοί είναι αδύναμοι ή αναποτελεσματικοί, οι πολίτες τείνουν να αναζητούν ασφάλεια και σταθερότητα σε άλλες χώρες (Zaun, 2025). Συγχρόνως, η πολιτικοποίηση του μεταναστευτικού ζητήματος και η μεταβολή των κρατικών πολιτικών επηρεάζουν επίσης την ένταση και τη μορφή των μεταναστευτικών ροών (Carammia & Iacus, 2025).

2.3.3 Κοινωνικοί, περιβαλλοντικοί παράγοντες

Πέραν των οικονομικών και πολιτικών αιτίων της μετανάστευσης, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και κοινωνικοί παράγοντες. Χαρακτηριστικά, οι κοινωνικές ανισότητες, οι διακρίσεις λόγω φύλου, εθνότητας ή θρησκείας και η έλλειψη πρόσβασης σε βασικές κοινωνικές παροχές, (ποιοτική εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη), είναι δυνατό να εντείνουν τις μεταναστευτικές ροές. Οι παραπάνω παράγοντες διαμορφώνουν συνθήκες κοινωνικού

αποκλεισμού, οι οποίες ενισχύουν την πρόθεση μετανάστευσης, ιδίως μεταξύ νεότερων ηλικιακών ομάδων.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, ιδιαίτερη βαρύτητα για τη μετανάστευση αποτελούν και οι περιβαλλοντικοί παράγοντες. Η κλιματική αλλαγή με την επικράτηση ακραίων φαινομένων (παραδείγματος χάριν οι πλημμύρες και οι πυρκαγιές) έχουν ως συνέπεια την καταστροφή ανθρωπίνων περιουσιών. Πολλές είναι οι περιπτώσεις κατά τις οποίες, η γεωργική παραγωγή καθίσταται δύσκολη επομένως συχνά ερημοποιούνται οι ευρύτερες περιοχές. Γενικότερα, Η κλιματική μετανάστευση, αν και συχνά δύσκολο να απομονωθεί ως αυτοτελής αιτία, αναγνωρίζεται ως ένας αναδυόμενος παράγοντας απώθησης με μακροπρόθεσμες επιπτώσεις (Waters, 2025).

2.4 Παράγοντες έλξης (Pull Factors)

Στον αντίποδα των παραγόντων απώθησης, βρίσκονται οι παράγοντες έλξης. Οι παράγοντες έλξης (pull factors) αναφέρονται στα χαρακτηριστικά και στις συνθήκες των χωρών υποδοχής που καθιστούν ελκυστική τη μετανάστευση. Από τη μια πλευρά, οι παράγοντες απώθησης εξηγούν γιατί οι άνθρωποι εγκαταλείπουν τη χώρα προέλευσής τους, οι παράγοντες έλξης από την άλλη πλευρά, φωτίζουν γιατί επιλέγουν συγκεκριμένους προορισμούς. Η κατανόηση των παραγόντων απώθησης, είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς συνδέεται άμεσα με τις διαρθρωτικές ανάγκες των οικονομιών υποδοχής, τη λειτουργία των αγορών εργασίας και τον ρόλο των θεσμών στη διαμόρφωση μεταναστευτικών ροών (Bodvarsson & Van den Berg, 2009).

Ειδικότερα, οι παράγοντες έλξης πέραν των οικονομικών ευκαιριών, περιλαμβάνουν θεσμικές εγγυήσεις, κοινωνικές παροχές, πολιτικές ασύλου, εκπαιδευτικές δυνατότητες αλλά και τα επονομαζόμενα δίκτυα μεταναστών. Τα κράτη που χαρακτηρίζονται από πολιτική σταθερότητα, οικονομική ανάπτυξη, και ισχυρό κράτος πρόνοιας προσελκύουν περισσότερους μετανάστες, καθώς προσφέρουν ασφάλεια και σε δεύτερο χρόνο, προοπτική κοινωνικής κινητικότητας. Άξιος αναφοράς είναι και ο ρόλος των δημόσιων πολιτικών ένταξης των κρατών υποδοχής, καθώς επηρεάζουν την εικόνα ενός κράτους ως «φιλικού» ή «αποτρεπτικού» προορισμού (Fouka, 2023· Zaun, 2025).

Στην παρούσα ενότητα, περιγράφονται οι παράγοντες έλξης σε τρεις βασικές κατηγορίες: τους οικονομικούς, θεσμικούς και εκπαιδευτικούς παράγοντες προκειμένου να αναδειχθεί η

πολυεπίπεδη φύση τους και η σύνδεσή τους με τις πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης των μεταναστών.

2.4.1 Οικονομικές ευκαιρίες στην αγορά εργασίας

Οι οικονομικές ευκαιρίες αποτελούν τον πλέον κλασικό παράγοντα έλξης. Τα κράτη των οποίων οι οικονομίες χαρακτηρίζονται από υψηλότερα αμειβόμενες θέσεις εργασίας, υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης και κυρίως από μεγαλύτερη ζήτηση εργατικού δυναμικού λειτουργούν ως πόλοι έλξης οικονομικών μεταναστών. Όπως προαναφέρθηκε, σύμφωνα με τη νεοκλασική θεωρία, η διαφορά μισθών και οι προοπτικές απασχόλησης αποτελούν βασικούς καθοριστικούς παράγοντες επιλογής χώρας προορισμού (Bodvarsson & Van den Berg, 2009).

Η θεωρία της διπλής αγοράς εργασίας επισημαίνει ότι οι ανεπτυγμένες οικονομίες παρουσιάζουν διαρθρωτική ανάγκη για εργατικό δυναμικό στον δευτερεύοντα τομέα της αγοράς εργασίας, γεγονός που δημιουργεί σταθερή ζήτηση για μετανάστες. Οι θέσεις χαμηλής ειδίκευσης, οι οποίες συχνά αποφεύγονται από τον εγχώριο πληθυσμό, καλύπτονται από μετανάστες, ενισχύοντας τις μεταναστευτικές ροές προς συγκεκριμένες χώρες (Bodvarsson & Van den Berg, 2009). Παράλληλα, οι δημογραφικές πιέσεις στις ανεπτυγμένες χώρες, όπως η γήρανση του πληθυσμού, εντείνουν τη ζήτηση εργατικού δυναμικού, αποτελώντας παράγοντα έλξης σε μακροπρόθεσμο επίπεδο.

2.4.2 Θεσμικό πλαίσιο πολιτικών υποδοχής

Καθοριστικό ρόλο στη μετανάστευση πληθυσμών σε ορισμένα κράτη υποδοχής, διαδραματίζει το θεσμικό και νομικό πλαίσιο των εκάστοτε χωρών υποδοχής. Ειδικότερα, η θεσμική διαχείριση των αιτήσεων ασύλου, και οι ευρύτερες πολιτικές μετανάστευσης, που έχουν αντίκρυσμα στις ενδεχόμενες διαδικασίες νομιμοποίησης, επηρεάζουν σαφώς την επιλογή του τελικού προορισμού της μεταναστευτικής μετακίνησης. Σε δεύτερο χρόνο, η πρόσβαση σε κοινωνικές παροχές (παιδεία, υγεία) διαμορφώνουν τις ενδεχόμενες συνθήκες υποδοχής και δύναται να καταστήσει την εκάστοτε χώρα ελκυστική ή μη για τη διεθνή μετανάστευση. Γενικότερα, περιγράφεται πως οι θεσμικές εγγυήσεις και η σταθερότητα ενισχύουν το αίσθημα ασφάλειας και προβλεψιμότητας για τους μετανάστες (Zaun, 2025).

Συγχρόνως, η στάση της κοινής γνώμης και η πολιτική διαχείριση του μεταναστευτικού ζητήματος επηρεάζουν την κατεύθυνση των μεταναστευτικών ροών. Επομένως, η πολιτικοποίηση της μετανάστευσης και οι μεταβολές στη δημόσια πολιτική μπορούν είτε να

ενισχύσουν είτε να περιορίσουν τη δυναμική έλξης μιας χώρας (Carammia & Iacus, 2025). Διαχρονικά, τα κράτη που υιοθετούν συνεκτικές πολιτικές ένταξης και πολυπολιτισμικές προσεγγίσεις τείνουν να δημιουργούν ευνοϊκότερο περιβάλλον κοινωνικής ενσωμάτωσης.

2.4.3 Κοινωνικές παροχές και εκπαιδευτικές ευκαιρίες

Οι κοινωνικές παροχές και οι εκπαιδευτικές δυνατότητες αποτελούν σημαντικούς παράγοντες έλξης, ιδίως για οικογένειες με παιδιά. Η ισχυρή παρουσία οργανωμένου κράτους πρόνοιας, η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και η παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης λειτουργούν ως ισχυρά κίνητρα επιλογής χώρας προορισμού του μεταναστεύοντος πληθυσμού. Η εκπαίδευση, ειδικότερα, αποτελεί βασικό μηχανισμό κοινωνικής κινητικότητας και διαγενεακής ενσωμάτωσης (Guo & Hébert, 2014).

Προς επίρρωση του παραπάνω επιχειρήματος, έρευνες καταδεικνύουν ότι οι πολιτικές ένταξης που ενισχύουν την αίσθηση του «ανήκειν» στο σχολικό περιβάλλον και προάγουν τη διαπολιτισμική εκπαίδευση συμβάλλουν θετικά στην εκπαιδευτική επίδοση των παιδιών μεταναστευτικής προέλευσης (Ham, Yang & Cha, 2017· Ham, Song & Yang, 2020). Επομένως, το εκπαιδευτικό σύστημα δεν αποτελεί μόνο πεδίο ένταξης, αλλά και παράγοντα έλξης, καθώς οι δυνατότητες που προσφέρει επηρεάζουν τις αποφάσεις οικογενειών να μεταναστεύσουν σε συγκεκριμένες χώρες.

2.5 Η λήψη της μεταναστευτικής απόφασης

Η διαδικασία λήψης απόφασης για τη μετανάστευση αποτελεί ένα σύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο. Κατά τη μεταναστευτική απόφαση, συνυπολογίζονται τα δομικά χαρακτηριστικά των χωρών προέλευσης και υποδοχής με τις επιπτώσεις που μπορεί να επιφέρουν στην καθημερινή ζωή των πολιτών αλλά και οι ατομικές και οικογενειακές στρατηγικές επιλογές. Παρόλο που οι παράγοντες απώθησης και έλξης περιγράφουν το γενικό πλαίσιο διαμόρφωσης των μεταναστευτικών ροών, η τελική μεταναστευτική απόφαση δεν λαμβάνεται αυτόματα. Αντίθετα, προκύπτει μέσα από μια διαδικασία αξιολόγησης κινδύνων, προσδοκιών και διαθέσιμων πόρων, η οποία επηρεάζεται τόσο από οικονομικά όσο και από κοινωνικά και πολιτισμικά στοιχεία (Bodvarsson & Van den Berg, 2009).

Σε θεωρητικό επίπεδο, η νεοκλασική προσέγγιση ερμηνεύει τη μετανάστευση ως αποτέλεσμα ορθολογικής επιλογής, βασισμένης στην ανάλυση κόστους-οφέλους. Ειδικότερα, οι άνθρωποι συγκρίνουν το αναμενόμενο εισόδημα και τις επαγγελματικές προοπτικές στη

χώρα προορισμού με εκείνες της χώρας προέλευσης, λαμβάνοντας υπόψη το άμεσο οικονομικό κόστος της μετακίνησης, τη νομική αβεβαιότητα, καθώς και τις πιθανότητες επιτυχούς ένταξης στην αγορά εργασίας (Bodvarsson & Van den Berg, 2009). Η μεταναστευτική απόφαση ενσωματώνει την έννοια της αναμενόμενης ωφέλειας, αλλά ταυτόχρονα επηρεάζεται από ατελή πληροφόρηση και αβεβαιότητα, γεγονός που καθιστά τη μεταναστευτική επιλογή μια πράξη υπό συνθήκες ρίσκου.

Ωστόσο, η απόφαση για μετανάστευση δεν αφορά πάντοτε μεμονωμένα άτομα. Η νέα οικονομική της μετανάστευσης υπογραμμίζει ότι συχνά το νοικοκυριό αποτελεί τη βασική μονάδα λήψης απόφασης. Η μετανάστευση λειτουργεί ως στρατηγική διαφοροποίησης των πηγών εισοδήματος και διαχείρισης κινδύνου, ιδιαίτερα σε χώρες όπου οι αγορές κεφαλαίου και ασφάλισης είναι ατελείς ή δυσλειτουργικές (Bodvarsson & Van den Berg, 2009). Στο πλαίσιο αυτό, η μετακίνηση ενός μέλους της οικογένειας μπορεί να ενισχύσει το συνολικό εισόδημα μέσω εμβασμάτων και να δημιουργήσει ευκαιρίες κοινωνικής κινητικότητας για τα υπόλοιπα μέλη.

Πέραν της ορθολογικής απόφασης της μετανάστευσης, με την ανάλυση κόστους οφέλους τόσο σε ατομικό όσο και οικογενειακό επίπεδο, η μετανάστευση μπορεί να ερμηνευθεί και από τη θεωρία των «Διεθνών Μεταναστευτικών Δικτύων». Αναλυτικότερα, όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία λήψης απόφασης διαδραματίζουν τα μεταναστευτικά δίκτυα. Η ύπαρξη συγγενών, φίλων ή κοινοτήτων στη χώρα υποδοχής μπορεί να περιορίσει το κόστος και την αβεβαιότητα της μετανάστευσης. Το εκάστοτε δίκτυο, παρέχει πληροφορίες και υλική υποστήριξη διευκολύνοντας πέραν των πρώτων αναγκών εγκατάστασης και την πρόσβαση των μεταναστών στην αγορά εργασίας της χώρας υποδοχής. Τα παραπάνω δίκτυα, λειτουργούν ως μηχανισμοί διευκόλυνσης της ένταξης και ενισχύουν την πιθανότητα επιτυχούς προσαρμογής, δημιουργώντας συχνά αλυσιδωτές μεταναστευτικές ροές (Rumbaut, 2015). Στη σύγχρονη εποχή, ο ρόλος των δικτύων μετανάστευσης ενισχύεται ολοένα και περισσότερο. Στην ψηφιακή εποχή, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενισχύουν περαιτέρω τη διάχυση πληροφοριών αλλά και τη διασύνδεση μεταξύ χωρών, μετασχηματίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι υποψήφιοι μετανάστες αξιολογούν τις επιλογές τους (McAuliffe & Sawyer, 2021).

Παράλληλα, η απόφαση για μετανάστευση επηρεάζεται από θεσμικούς και πολιτικούς παράγοντες. Για παράδειγμα, το καθεστώς εισδοχής, οι πολιτικές ασύλου και σε δεύτερο χρόνο,

η δυνατότητα νομιμοποίησης και οι πολιτικές ένταξης επηρεάζουν τις προσδοκίες επιτυχούς εγκατάστασης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών στη χώρα υποδοχής. Όπως προαναφέρθηκε, σε περιόδους έντονης πολιτικοποίησης του μεταναστευτικού ζητήματος, οι μεταβολές στη δημόσια πολιτική και στη στάση της κοινής γνώμης δύνανται να μεταβάλλουν την ελκυστικότητα ενός προορισμού, επηρεάζοντας τις αποφάσεις μετακίνησης (Carammia & Iacus, 2025· Zaun, 2025).

Σημαντικό ρόλο στην παρούσα ανάλυση της μεταναστευτικής απόφασης αποκτούν και οι διαγενεακές και εκπαιδευτικές προσδοκίες. Για πολλές οικογένειες, η μετανάστευση δεν στοχεύει αποκλειστικά στη βραχυπρόθεσμη οικονομική βελτίωση, αλλά και στη διασφάλιση καλύτερων εκπαιδευτικών ευκαιριών για τις επόμενες γενιές. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος και οι δυνατότητες κοινωνικής ένταξης αποτελούν καθοριστικά κριτήρια επιλογής χώρας προορισμού, καθώς συνδέονται με τη μακροπρόθεσμη κοινωνική κινητικότητα και την ένταξη στη νέα κοινωνία (Guo & Hébert, 2014· Ham, Song & Yang, 2020).

Συνοψίζοντας, η διαδικασία λήψης απόφασης για μετανάστευση δεν μπορεί να αναχθεί αποκλειστικά σε έναν παράγοντα ή σε μια μεμονωμένη ορθολογική απόφαση. Αντίθετα, συνιστά αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ορθολογικών υπολογισμών και ευρύτερων οικογενειακών στρατηγικών. Σε ευρύτερο πλαίσιο, συνυπολογίζονται η επίδραση των δικτύων μετανάστευσης αλλά και οι συνθήκες που διαμορφώνονται για τους μετανάστες στην χώρα υποδοχής ως συνάρτηση των εκάστοτε θεσμικών πλαισίων. Η κατανόηση αυτής της πολυδιάστατης διαδικασίας είναι κρίσιμη για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών πολιτικών ένταξης, καθώς επιτρέπει τη σύνδεση των κινήτρων μετακίνησης με τις ανάγκες κοινωνικής και εκπαιδευτικής υποστήριξης των μεταναστών στις χώρες υποδοχής.

2.6 Μακροοικονομική προσέγγιση της μετανάστευσης

Η μακροοικονομική προσέγγιση της μετανάστευσης εστιάζει στις διαρθρωτικές συνθήκες που διαμορφώνουν τις μεταναστευτικές ροές σε παγκόσμιο επίπεδο, υπερβαίνοντας το επίπεδο της ατομικής απόφασης και αναλύοντας το φαινόμενο μέσα από το πρίσμα των διεθνών ανισοτήτων, της παγκόσμιας ανάπτυξης και των δημογραφικών εξελίξεων. Σε αυτό το πλαίσιο, η μετανάστευση δεν αντιμετωπίζεται ως μεμονωμένη επιλογή ανθρώπων αλλά ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ κρατών και οικονομιών σε ένα άνισο διεθνές σύστημα (Bodvarsson & Van den Berg, 2009).

Βασικό στοιχείο της μακροοικονομικής ανάλυσης είναι η διαφοροποίηση χωρών σχετικά με το επίπεδο της οικονομικής τους ανάπτυξης. Αναλυτικότερα, οι πρόδηλες ανισότητες στο κατά κεφαλήν εισόδημα, στην παραγωγικότητα και στις επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο μπορούν να δημιουργήσουν διαρθρωτικές πιέσεις για μετακίνηση πληθυσμών. Η μετανάστευση στις περισσότερες περιπτώσεις αφορά τη μετακίνηση από λιγότερο οικονομικά ανεπτυγμένα κράτη προς κράτη με ισχυρότερες οικονομίες. Οι παραπάνω διαφορές μπορούν να λειτουργήσουν ως μηχανισμός ανακατανομής εργατικού δυναμικού σε διεθνές επίπεδο, επηρεάζοντας τη διαμόρφωση σταθερών μεταναστευτικών ροών (Abel & Cohen, 2019). Συνεπώς, η μετανάστευση μπορεί να ερμηνευθεί ως αντανάκλαση της άνισης κατανομής πόρων του διεθνούς οικονομικού συστήματος.

Ταυτόχρονα, οι δημογραφικές εξελίξεις διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των μεταναστευτικών ροών. Από τη μία πλευρά, η γήρανση του πληθυσμού, οικονομικά αναπτυγμένων χωρών, και κατά συνέπεια η μείωση του διαθέσιμου εθνικού εργατικού δυναμικού, διαμορφώνεται η ανάγκη εισροής εργατικού δυναμικού από το εξωτερικό. Από την άλλη πλευρά, πολλές αναπτυσσόμενες χώρες χαρακτηρίζονται από νεανικό πληθυσμό και περιορισμένες δυνατότητες απορρόφησης του εργατικού δυναμικού στην αγορά εργασίας, γεγονός που ενισχύει την διεθνή μετανάστευση. Η δημογραφική αυτή ασυμμετρία λειτουργεί ως δομικός παράγοντας που ενισχύει τη διεθνή κινητικότητα πληθυσμών (Bodvarsson & Van den Berg, 2009).

Η μακροοικονομική προσέγγιση αναλύει τέλος, τις επιπτώσεις της μετανάστευσης τόσο στις χώρες προέλευσης όσο και στις χώρες υποδοχής. Για τη χώρα προέλευσης, η εκροή πληθυσμού μπορεί να οδηγήσει σε απώλεια ανθρώπινου κεφαλαίου (brain drain), ταυτόχρονα όμως τα εμβάσματα των μεταναστών συμβάλλουν στην ενίσχυση του εθνικού εισοδήματος και επομένως στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ανθρώπων που παραμένουν στη χώρα υποδοχής. Αντιστρόφως, στη χώρα υποδοχής, η μετανάστευση μπορεί να ενισχύσει την οικονομική ανάπτυξη μέσω της αύξησης του εργατικού δυναμικού και της κατανάλωσης. Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα και με τη διεθνή βιβλιογραφία, είναι πιθανό να δημιουργήσει πιέσεις σε δημόσιες υπηρεσίες και κοινωνικές δομές, ιδιαίτερα όταν δεν συνοδεύεται από αποτελεσματικές πολιτικές ένταξης (Fouka, 2023).

Συμπληρωματικά, στη σύγχρονη εποχή, η μετανάστευση συνδέεται άρρηκτα με τη διεθνοποίηση των αγορών εργασίας, τη διεθνή κινητικότητα κεφαλαίου αλλά και τεχνολογίας.

Οι μεταναστευτικές ροές επηρεάζονται άμεσα από τις διεθνείς εμπορικές σχέσεις, τις επενδυτικές ροές και κυρίως τις διεθνείς οικονομικές κρίσεις. Παραδείγματος χάριν, η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση ανέδειξε τον τρόπο με τον οποίο οι οικονομικές διακυμάνσεις μπορούν να αναδιαμορφώσουν τις μεταναστευτικές τάσεις, περιορίζοντας ή ενισχύοντας τις ροές ανάλογα με τις συνθήκες απασχόλησης στις χώρες υποδοχής (Carammia & Iacus, 2025).

Η σύγχρονη έρευνα επισημαίνει επίσης τη σημασία της αξιόπιστης καταγραφής και ανάλυσης των διεθνών μεταναστευτικών ροών, με σκοπό την κατανόηση των μακροοικονομικών τους επιπτώσεων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, οι εκτιμήσεις διμερών μεταναστευτικών ροών και η αξιοποίηση νέων πηγών δεδομένων, όπως ψηφιακά και διαδικτυακά ίχνη, συμβάλλουν στη βελτίωση της εμπειρικής ανάλυσης και στην ακριβέστερη αποτύπωση της διεθνούς κινητικότητας (Abel & Cohen, 2019· Chi et al., 2025). Ωστόσο, όπως επισημαίνεται, οι δυνατότητες της ανάλυσης δεδομένων συνοδεύονται και από περιορισμούς ως προς την ποιότητα και την αντιπροσωπευτικότητα των πληροφοριών (McAuliffe & Sawyer, 2021).

Συμπερασματικά, η μακροοικονομική προσέγγιση της μετανάστευσης αναδεικνύει πώς το φαινόμενο αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των διεθνών οικονομικών και δημογραφικών εξελίξεων. Αναλυτικότερα, οι διεθνείς οικονομικές ανισότητες, οι διαρθρωτικές ανάγκες των αγορών εργασίας σε συνδυασμό με τις δημογραφικές μεταβολές διαμορφώνουν ένα πλαίσιο εντός του οποίου η μετανάστευση λειτουργεί ως μηχανισμός συνεχούς προσαρμογής και ανακατανομής πόρων. Η κατανόηση των παραπάνω μακροοικονομικών διαστάσεων είναι καθοριστική για τον σχεδιασμό συνεκτικών πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών. Οι πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών στην εκάστοτε χώρα υποδοχής, αποκτούν ιδιαίτερη σημασία ιδίως στον τομέα της εκπαίδευσης, όπου οι κοινωνικές και δημογραφικές μεταβολές αποτυπώνονται άμεσα στη σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού επομένως και στις ανάγκες του εκάστοτε εκπαιδευτικού συστήματος.

2.7 Μικροοικονομική προσέγγιση της μετανάστευσης

Σε μικροοικονομικό επίπεδο, η ανάλυση της μετανάστευσης εστιάζει στο επίπεδο του ατόμου και του νοικοκυριού, αναλύοντας τη μετακίνηση ως αποτέλεσμα ατομικών χαρακτηριστικών, κινήτρων και περιορισμών. Σε αντίθεση με τη μακροοικονομική προσέγγιση, που εξετάζει τις διαρθρωτικές ανισότητες και τις δημογραφικές δυναμικές, η μικροοικονομική επιχειρεί να

κατανοήσει πώς ο εκάστοτε άνθρωπος λαμβάνει αποφάσεις υπό συνθήκες αβεβαιότητας διαθέτοντας περιορισμένους πόρους. Στη διεθνή βιβλιογραφία, μετανάστευση σε μικροοικονομικό επίπεδο αντιμετωπίζεται ως επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο, όπου το άτομο σταθμίζει το αναμενόμενο όφελος έναντι του κόστους και του ρίσκου που συνεπάγεται η μετακίνηση (Bodvarsson & Van den Berg, 2009).

Η ορθολογική επιλογή, κατέχει κεντρική θέση στη μικροοικονομική ανάλυση. Σύμφωνα με αυτήν την ανάλυση, ο άνθρωπος επιδιώκει τη μεγιστοποίηση της ατομικής του ωφέλειας, λαμβάνοντας υπόψη παράγοντες όπως η ηλικία, οι δεξιότητες, η εργασιακή εμπειρία και η πιθανότητα απασχόλησης στη χώρα υποδοχής. Άξια αναφοράς είναι η βιβλιογραφική επισήμανση κατά την οποία οι άνθρωποι με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο και δεξιότητες που είναι μεταβιβάσιμες σε διεθνές επίπεδο εμφανίζουν συχνά μεγαλύτερη πιθανότητα μετανάστευσης, καθώς προσδοκούν υψηλότερες αποδόσεις από την επένδυσή τους σε ανθρώπινο κεφάλαιο (Bodvarsson & Van den Berg, 2009). Η μετανάστευση, επομένως, μπορεί να ερμηνευθεί ως στρατηγική αξιοποίησης των ατομικών πόρων σε ένα ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον.

Η ηλικία αποτελεί επίσης καθοριστικό παράγοντα της μεταναστευτικής απόφασης. Συνήθως, οι νεότεροι άνθρωποι εμφανίζουν μεγαλύτερη τάση για μετανάστευση, καθώς διαθέτουν μεγαλύτερο χρονικό ορίζοντα απόσβεσης του κόστους μετακίνησης και προσαρμογής. Αντίθετα, άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας αντιμετωπίζουν υψηλότερο κόστος μετάβασης και μικρότερη χρονική διάρκεια αξιοποίησης των ενδεχόμενων οφελών. Η οικογενειακή κατάσταση και η ύπαρξη εξαρτώμενων μελών επηρεάζουν επίσης τη διαδικασία λήψης απόφασης, καθώς είναι πιθανό να επηρεάσουν το άμεσο και έμμεσο κόστος της μετακίνησης.

Πέραν των οικονομικών παραγόντων, η μικροοικονομική προσέγγιση λαμβάνει υπόψη τον ρόλο του ρίσκου και της αβεβαιότητας των ανθρώπων κατά την λήψη της μεταναστευτικής απόφασης. Η μετανάστευση αποτελεί απόφαση υπό συνθήκες ατελούς πληροφόρησης, καθώς οι υποψήφιοι μετανάστες δεν γνωρίζουν με βεβαιότητα τις πραγματικές συνθήκες που θα αντιμετωπίσουν στη χώρα υποδοχής. Ωστόσο, η ύπαρξη μεταναστευτικών δικτύων μειώνει την αβεβαιότητα και αυξάνει την πιθανότητα επιτυχούς προσαρμογής, επηρεάζοντας θετικά την απόφαση μετακίνησης (Rumbaut, 2015). Παράλληλα, όπως προαναφέρθηκε, η διάδοση πληροφοριών μέσω ψηφιακών μέσων ενισχύει την πρόσβαση σε δεδομένα σχετικά με

ευκαιρίες εργασίας και εκπαιδευτικές δυνατότητες, μεταβάλλοντας το πλαίσιο αξιολόγησης της απόφασης (McAuliffe & Sawyer, 2021).

Η μικροοικονομική διάσταση περιλαμβάνει επίσης τις προσδοκίες κοινωνικής κινητικότητας και διαγενεακής βελτίωσης. Για πολλές οικογένειες, η μετανάστευση δεν αποτελεί μόνο οικονομική επιλογή, αλλά στρατηγική εξασφάλισης καλύτερου μέλλοντος για τα παιδιά, ιδίως μέσω της πρόσβασης σε ποιοτικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η εκπαιδευτική επίδοση και η αίσθηση του «ανήκειν» στο σχολικό περιβάλλον συνδέονται άμεσα με τις προοπτικές κοινωνικής ένταξης και ενισχύουν τη σημασία της εκπαίδευσης ως παράγοντα που επηρεάζει τη μεταναστευτική απόφαση (Guo & Hébert, 2014· Ham, Song & Yang, 2020).

2.8 Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η ανάλυση των αιτίων και των προσδιοριστικών παραγόντων της μετανάστευσης στο παρόν κεφάλαιο ανέδειξε τον πολυδιάστατο χαρακτήρα του φαινομένου. Η μετανάστευση δεν μπορεί να ερμηνευθεί αποκλειστικά μόνο από έναν παράγοντα ή μία θεωρητική προσέγγιση. Αντίθετα, αποτελεί αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών και θεσμικών συνθηκών, οι οποίες διαμορφώνονται τόσο στο επίπεδο των κρατών όσο και στο επίπεδο των ατόμων και των νοικοκυριών (Bodvarsson & Van den Berg, 2009). Η κατανόηση της περιγραφόμενης πολυπλοκότητας της μετανάστευσης, είναι απαραίτητη για την αποφυγή απλουστευτικών ερμηνειών και για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών δημόσιων πολιτικών σχετικά με την ενσωμάτωση των μεταναστών στην εκάστοτε χώρα υποδοχής, σε δεύτερο χρόνο.

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που παρουσιάστηκαν ανέδειξαν τη σημασία τόσο των παραγόντων απώθησης όσο και των παραγόντων έλξης. Συγκεκριμένα, οι οικονομικές ανισότητες, η ανεργία, η πολιτική αστάθεια και οι περιβαλλοντικές πιέσεις λειτουργούν ως ισχυροί μηχανισμοί απώθησης. Στον αντίποδα, οι ευκαιρίες απασχόλησης, η θεσμική σταθερότητα, το κράτος πρόνοιας και οι εκπαιδευτικές δυνατότητες λειτουργούν ως παράγοντες έλξης (Fouka, 2023· Zaun, 2025). Παράλληλα, η διαδικασία λήψης απόφασης για μετανάστευση, όπως αναλύθηκε σε μικροοικονομικό επίπεδο, δεν περιορίζεται σε ορθολογικούς οικονομικούς υπολογισμούς, αλλά επηρεάζεται από οικογενειακές στρατηγικές, μεταναστευτικά δίκτυα και προσδοκίες κοινωνικής κινητικότητας (Rumbaut, 2015· Guo & Hébert, 2014).

Η θεωρητική διάκριση μεταξύ μακροοικονομικής και μικροοικονομικής προσέγγισης επισημαίνει ότι οι μεταναστευτικές ροές αποτελούν ταυτόχρονα δομικό και ατομικό φαινόμενο. Σε μακροεπίπεδο, οι παγκόσμιες ανισότητες, οι δημογραφικές μεταβολές και οι διαρθρωτικές ανάγκες των αγορών εργασίας διαμορφώνουν το ευρύτερο πλαίσιο της διεθνούς κινητικότητας (Abel & Cohen, 2019). Σε μικροεπίπεδο, τα ατομικά χαρακτηριστικά, το ανθρώπινο κεφάλαιο, η αντίληψη του ρίσκου και η πρόσβαση σε δίκτυα επηρεάζουν την τελική απόφαση μετακίνησης (McAuliffe & Sawyer, 2021). Η σύνθεση αυτών των επιπέδων ανάλυσης προσφέρει μια ολοκληρωμένη εικόνα της δυναμικής της διεθνούς μετανάστευσης.

2.9 Ανακεφαλαίωση

Συνοψίζοντας, το παραπάνω κεφάλαιο, ανέδειξε ότι η μετανάστευση αποτελεί προϊόν διαρκούς αλληλεπίδρασης μεταξύ δομικών συνθηκών και ατομικών επιλογών. Η σύνθετη φύση των αιτιών της μετανάστευσης επιβάλλει την υιοθέτηση πολυδιάστατων πολιτικών διαχείρισης και ένταξης, οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τόσο τις συνθήκες προέλευσης όσο και τις ανάγκες ένταξης στις χώρες υποδοχής. Ιδιαίτερα στον τομέα της εκπαίδευσης, η κατανόηση των αιτιολογικών παραγόντων είναι καθοριστική, καθώς επιτρέπει τον σχεδιασμό στοχευμένων παρεμβάσεων που ανταποκρίνονται στις πραγματικές εμπειρίες και προσδοκίες των μεταναστών.

Η εννοιολογική προσέγγιση των μοντέλων κοινωνικής ένταξης των μεταναστών ιδιαίτερα μέσω της εκπαίδευσης, κατά το επόμενο κεφάλαιο αποτελεί βασικό ερμηνευτικό πλαίσιο των καλών πρακτικών που εφαρμόζονται σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Παράλληλα, η ανάδειξη των αντικειμενικών προκλήσεων της ένταξης των μεταναστών στη διεθνή βιβλιογραφία συμβάλλει στην διαμόρφωση κατάλληλων πρακτικών ένταξης κατά την εκπαιδευτική διαδικασία.

Κεφάλαιο 3

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

3.1. Εισαγωγή

Η εκπαιδευτική ένταξη, ως προέκταση της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών μπορεί να λάβει διάφορες μορφές, ανταποκρινόμενη στις επιταγές της εκάστοτε κοινωνίας. Κατ' αντιστοιχία, οι κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των διεθνών οργανισμών διαμορφώνουν ένα πλαίσιο ανάπτυξης των αντίστοιχων πρακτικών των κρατών υποδοχής. Παρ' όλα αυτά οι αντικειμενικές προκλήσεις που αναδύονται κατά την κοινωνική ένταξη καθιστούν επιβεβλημένη την ανάγκη συνεχούς μελέτης και αναδιαμόρφωσης των πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών. Η αποτελεσματικότητα της ελληνικής πολιτικής, που χαρακτηρίζεται από θεσμική αναμόρφωση, με την ενίσχυση διεθνών φορέων, μπορεί να αυξηθεί μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων ή και υιοθέτησης καλών πρακτικών.

Αναλυτικότερα, βάσει των αντίστοιχων ιδεολογιών διαμορφώνονται διαφορετικά μοντέλα ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής, αυτό της αφομοίωσης που φαίνεται να μην ανταποκρίνεται στις ανάγκες των σύγχρονων κοινωνιών και τα χαρακτηριζόμενα ως πιο σύγχρονα και λειτουργικά στη διεθνή πραγματικότητα, αυτά της πολυπολιτισμικότητας και της διαπολιτισμικότητας. Αναδεικνύοντας την επίδραση της εκπαίδευσης στην κοινωνική εξέλιξη, περιγράφεται η μετουσίωση των προαναφερθέντων μοντέλων ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής σε μοντέλα ένταξης τους μέσω της εκπαίδευσης. Ειδικότερα, βάσει της θεωρίας της αφομοίωσης, κοινωνικού κεφαλαίου και διαπολιτισμικότητας, αναδεικνύονται ορισμένες πτυχές της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Στη συνέχεια του κεφαλαίου, περιγράφονται η γενικότερη πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χαρακτηριζόμενη από τις αρχές της ισότητας, της διαπολιτισμικότητας και της ενίσχυσης της συνεργασίας μεταξύ των κρατών, αλλά και καλές πρακτικές κοινωνικής ενσωμάτωσης που απαντώνται διεθνώς. Αναλύοντας την «ελληνική πραγματικότητα» της εκπαιδευτικής ένταξης, με την παράλληλη ανάδειξη των διαχρονικών προκλήσεων της ένταξης των μεταναστών, μέσω της εκπαίδευσης, είμαστε σε θέση να αναδείξουμε βελτιωτικές προτάσεις ή και την εφαρμογή καλών πρακτικών στην Ελλάδα.

Συνοπτικά, η βασική εννοιολογική διάκριση των μοντέλων ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής, συμβάλλει στην μελέτη των αντίστοιχων καλών πρακτικών που εφαρμόζονται σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Οι περιγραφόμενες πρακτικές αναδιαμορφώνονται συνεχώς λόγω των αντικειμενικών προκλήσεων της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών. Επομένως, προκειμένου να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα των αντίστοιχων ελληνικών πολιτικών, κρίνεται σημαντική η ανάλυση των ευρωπαϊκών πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης.

3.2 Εννοιολογική προσέγγιση της ενσωμάτωσης των μεταναστών

Όπως αναδεικνύεται και στις εισαγωγικές παρατηρήσεις τη παρούσας έρευνας, η ένταξη των μεταναστών αποτελεί μία από τις βασικότερες προκλήσεις των σύγχρονων κοινωνιών. Η ενσωμάτωση στην κοινωνία υποδοχής είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής, την ισότητα ευκαιριών επομένως και με τη βιώσιμη ανάπτυξη. Στην σύγχρονη διεθνή κοινότητα, χαρακτηριζόμενη από αυξανόμενη διεθνή κινητικότητα πληθυσμών, η επιτυχής ένταξη των μεταναστών δεν αφορά αποκλειστικά την μεταναστευτική κοινότητα. Επηρεάζει άμεσα και τη λειτουργικότητα των κοινωνιών υποδοχής που καλούνται να διαχειριστούν την πολιτισμική και κοινωνική ποικιλομορφία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, η ένταξη δεν είναι μια στιγμιαία διαδικασία, αλλά μια μακροχρόνια δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ μεταναστών και κοινωνικών θεσμών (Fouka, 2023).

Ειδικότερα, η ενσωμάτωση συνδέεται με πολλαπλές διαστάσεις, όπως η συμμετοχή στην οικονομική ζωή της κοινωνίας υποδοχής, η κοινωνική αποδοχή, η πολιτισμική προσαρμογή παράλληλα με την ένταξη του μεταναστεύοντος πληθυσμού στους κοινωνικούς θεσμούς. Ο θεσμός της εκπαίδευσης αποτελεί κεντρικό πυλώνα της διαδικασίας ενσωμάτωσης των μεταναστών. Αναλυτικότερα, η εκπαιδευτική διαδικασία, αποτελεί βασικό μηχανισμό μετάδοσης γνώσεων, αξιών και δεξιοτήτων, ενώ παράλληλα λειτουργεί ως χώρος κοινωνικοποίησης και διαμόρφωσης εκάστοτε προσωπικής ταυτότητας. Μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος, οι μεταναστεύοντες πληθυσμοί, ιδιαίτερα νεαρότερης ηλικίας, αποκτούν πρόσβαση σε ίσες ευκαιρίες και ενισχύουν τη δυνατότητά τους να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνία (Guo & Hébert, 2014).

Στην παρούσα ενότητα, αναλύεται η έννοια της ενσωμάτωσης των μεταναστών, και ιδιαίτερα η διάκριση μεταξύ κοινωνικής και εκπαιδευτικής ένταξης. Αρχικά, αναλύεται ο εννοιολογικός προσδιορισμός των μορφών ένταξης και στη συνέχεια αναδεικνύεται ο ρόλος

της εκπαίδευσης ως βασικού μηχανισμού κοινωνικής ενσωμάτωσης και διαπολιτισμικής συνύπαρξης.

3.2.1 Ορισμός της κοινωνικής και εκπαιδευτικής ένταξης

Η εννοιολογική προσέγγιση της ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής, αποτελεί πολυδιάστατο πεδίο ανάλυσης. Η εννοιολογική της προσέγγιση, διαφοροποιείται μάλιστα, μεταξύ της κοινωνιολογίας, της πολιτικής επιστήμης και της εκπαιδευτικής θεωρίας. Γενικότερα, η κοινωνική ένταξη αναφέρεται στη διαδικασία μέσω της οποίας τα άτομα με μεταναστευτικό υπόβαθρο αποκτούν τη δυνατότητα πλήρους και ισότιμης συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της κοινωνίας υποδοχής. Καίριας σημασίας κρίνεται στη διεθνή βιβλιογραφία, η διαφοροποίηση της ένταξης από τη πλήρη αφομοίωση, παρ' όλο που η ένταξη προϋποθέτει την αλληλεπίδραση μεταξύ των μεταναστών και της κοινωνίας υποδοχής, σε ένα πλαίσιο αμοιβαίας προσαρμογής (Rumbaut, 2015).

Η κοινωνική ένταξη του μεταναστεύοντος πληθυσμού, ενέχει πολλαπλές προεκτάσεις. Για παράδειγμα, προεκτάσεις της κοινωνικής ένταξης, αποτελούν η πρόσβαση στην αγορά εργασίας, η συμμετοχή στο εκπαιδευτικό σύστημα, η κοινωνική αποδοχή, η πολιτισμική αναγνώριση και η ισότητα. Προκειμένου να επιτευχθεί η κοινωνική ένταξη των μεταναστών, κρίνεται απαραίτητη η άρση των κοινωνικών ανισοτήτων και διακρίσεων, με την ταυτόχρονη δραστηριοποίηση θεσμικών μηχανισμών που διευκολύνουν την ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία υποδοχής. Σύμφωνα με τη σύγχρονη βιβλιογραφία, η ένταξη αποτελεί μια δυναμική διαδικασία που εξελίσσεται διαγενεακά, καθώς οι επόμενες γενιές μεταναστών παρουσιάζουν διαφορετικά επίπεδα προσαρμογής και συμμετοχής (Rumbaut, 2015).

Λαμβάνοντας υπόψιν, το παρόν ερμηνευτικό πλαίσιο, η εκπαιδευτική ένταξη συνιστά ειδικότερη διάσταση της κοινωνικής ένταξης και αφορά την πρόσβαση, τη συμμετοχή και την επιτυχία των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στο εκπαιδευτικό σύστημα. Η εκπαιδευτική ένταξη δεν περιορίζεται στη φυσική παρουσία των μαθητών στο σχολείο, αλλά περιλαμβάνει την ενεργή συμμετοχή τους στη μαθησιακή διαδικασία, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και την επίτευξη εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων που είναι συγκρίσιμα με εκείνα των μαθητών της χώρας υποδοχής (Guo & Hébert, 2014).

Η εκπαιδευτική διάσταση της ένταξης, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς το σχολείο αποτελεί έναν από τους πρώτους κοινωνικούς θεσμούς με τους οποίους έρχονται σε επαφή τα

νεότερα μέλη των οικογενειών που μεταναστεύουν. Ειδικότερα, μέσω της εκπαίδευσης, διαμορφώνεται η κοινωνική ταυτότητα, ενώ παράλληλα ενισχύεται η γλωσσική επάρκεια των μαθητών στην ομιλούμενη γλώσσα της κοινωνίας υποδοχής. Συγχρόνως, καλλιεργούνται δεξιότητες, απαραίτητες για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας και τη συμμετοχή τους στην οικονομική ζωή της κοινωνίας υποδοχής. Επιπροσθέτως, η εκπαιδευτική ένταξη συμβάλλει στην ανάπτυξη της αίσθησης του «ανήκειν», η οποία αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κοινωνική συνοχή (Ham, Yang & Cha, 2017).

Ωστόσο, η εκπαιδευτική ένταξη αντιμετωπίζει διαχρονικές προκλήσεις. Παραδείγματος χάριν, το γλωσσικό χάσμα που προκύπτει ανάμεσα στην επικρατούσα ομιλούμενη γλώσσα της κοινωνίας υποδοχής και την μητρική του μεταναστεύοντος πληθυσμού. Οι κοινωνικές ανισότητες και διακρίσεις τις οποίες συχνά καλούνται να αντιμετωπίσουν οι μετανάστες, δυσχεραίνουν την ένταξή τους μέσω της εκπαίδευσης. Τέλος, η έλλειψη επαρκών πολιτικών υποστήριξης μπορεί να οδηγήσει σε εκπαιδευτικό αποκλεισμό και χαμηλότερες επιδόσεις για τους μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά τη συνολική διαδικασία κοινωνικής ένταξης (Guo & Hébert, 2014). Επομένως, η ανάπτυξη στοχευμένων εκπαιδευτικών πολιτικών αποτελεί βασική προϋπόθεση για την προώθηση της ισότητας ευκαιριών.

Παράλληλα, η σύγχρονη προσέγγιση της ένταξης των μεταναστών, αναδεικνύει τη σημασία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, η οποία αναγνωρίζει και αξιοποιεί την πολιτισμική ποικιλομορφία ως πηγή μάθησης και κοινωνικού εμπλουτισμού. Η διαπολιτισμική προσέγγιση δεν περιορίζεται στην εξάλειψη των πολιτισμικών διαφορών, αλλά προωθεί την αρμονική συνύπαρξη και την ανάπτυξη δεξιοτήτων διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, το εκπαιδευτικό σύστημα συμβάλλει όχι μόνο στην ένταξη των μεταναστών, αλλά και στη διαμόρφωση μιας πιο ανοιχτής και συμπεριληπτικής κοινωνίας (Καλοφορίδης, 2014).

3.2.2 Μοντέλα ένταξης των μεταναστών

Η ενταξιακή διαδικασία των μεταναστών στις κοινωνίες υποδοχής αποτελεί διαχρονικά αντικείμενο εκτενούς επιστημονικής και κατά συνέπεια πολιτικής συζήτησης, οδηγώντας έτσι στη διαμόρφωση διαφορετικών μοντέλων ένταξης.

Τα περιγραφόμενα μοντέλα κοινωνικής ένταξης, αντανακλούν διαφορετικές αντιλήψεις σχετικά με την κοινωνική συνύπαρξη του μεταναστεύοντος και γηγενούς πληθυσμού και τη

διαχείριση της διαπολιτισμικότητας. Βασικότερα μοντέλα αποτελούν, το μοντέλο της αφομοίωσης, το μοντέλο της πολυπολιτισμικότητας και το μοντέλο της διαπολιτισμικότητας, τα οποία διαφοροποιούνται ως προς τον βαθμό αποδοχής της πολιτισμικής ετερότητας και τον ρόλο των θεσμών στην ένταξη (Rumbaut, 2015).

Το μοντέλο της αφομοίωσης (assimilation) αποτελεί την παλαιότερη και πιο παραδοσιακή προσέγγιση της ένταξης των μεταναστών. Σύμφωνα με το παραπάνω μοντέλο, οι μετανάστες καλούνται να υιοθετήσουν τα πολιτισμικά πρότυπα, τις αξίες και τους κανόνες της κοινωνίας υποδοχής, εγκαταλείποντας σταδιακά τα χαρακτηριστικά της πολιτισμικής τους ταυτότητας. Κεντρική ιδέα του μοντέλου της αφομοίωσης, αποτελεί ότι η επιτυχής ένταξη ταυτίζεται με την πλήρη προσαρμογή των μεταναστών στο κυρίαρχο κοινωνικό πρότυπο, ενώ η πολιτισμική διαφοροποίηση θεωρείται εμπόδιο για την κοινωνική συνοχή. Παρ' όλο που το παραπάνω μοντέλο υπήρξε κυρίαρχο σε πολλά κράτη, έχει δεχθεί σημαντική κριτική. Η κριτική εδράζεται στο γεγονός ότι αγνοείται η σημασία της πολιτισμικής ποικιλομορφίας και επομένως είναι πιθανό να οδηγήσει σε περιθωριοποίηση ή κοινωνικό αποκλεισμό των μεταναστών. (Fouka, 2023).

Αντίθετα, η κεντρική ιδέα του μοντέλου της πολυπολιτισμικότητας (multiculturalism) αναγνωρίζει και αποδέχεται την πολιτισμική διαφορετικότητα ως συστατικό στοιχείο των σύγχρονων κοινωνιών. Η προοπτική της ένταξης των μεταναστών βάσει της πολυπολιτισμικότητας λειτουργεί ως εξής: οι μετανάστες διατηρούν την πολιτισμική τους ταυτότητα, ενώ ταυτόχρονα συμμετέχουν ισότιμα στην κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας υποδοχής. Επομένως, το παραπάνω μοντέλο προωθεί την ιδέα της συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμών μέσα σε ένα κοινό θεσμικό πλαίσιο, ενισχύοντας την ανεκτικότητα και τον σεβασμό στη διαφορετικότητα. Ωστόσο, το μοντέλο της πολυπολιτισμικότητας έχει επίσης δεχθεί κριτική, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικό κατακερματισμό και περιορισμένη αλληλεπίδραση μεταξύ των διάφορων κοινωνικών ομάδων (Guo & Hébert, 2014).

Τέλος, το μοντέλο της διαπολιτισμικότητας (interculturalism) αποτελεί σύγχρονη και δυναμική προσέγγιση της ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής, που επιχειρεί να υπερβεί τα όρια των δύο προηγούμενων μοντέλων. Η διαπολιτισμικότητα αναδεικνύει την σημασία της αλληλεπίδρασης, του διαλόγου και της αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων. Κατά το παραπάνω μοντέλο, προωθείται η ενεργή

επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ γηγενούς και μεταναστεύοντος πληθυσμού. Η συνεργασία προκρίνεται έναντι της πλήρους αφομοίωσης ή απλής συνύπαρξης πολιτισμών. Στο πλαίσιο αυτό, η πολιτισμική διαφορετικότητα αντιμετωπίζεται ως πηγή εμπλουτισμού και κοινωνικής καινοτομίας (Καλοφορίδης, 2014).

Η διαπολιτισμική προσέγγιση αποκτά ιδιαίτερη σημασία, ιδιαίτερα στον τομέα της εκπαίδευσης, καθώς το σχολείο αποτελεί βασικό πυλώνα κοινωνικοποίησης και αλληλεπίδρασης μεταξύ μαθητών διαφορετικών πολιτισμικών καταβολών. Η εφαρμογή διαπολιτισμικών εκπαιδευτικών πρακτικών συμβάλλει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας, στην καλλιέργεια σεβασμού προς τη διαφορετικότητα και στη δημιουργία ενός συμπεριληπτικού μαθησιακού περιβάλλοντος (Ham, Song & Yang, 2020). Επιπλέον, ενισχύει την αίσθηση του «ανήκειν» για τους μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο, γεγονός που συνδέεται άμεσα με την εκπαιδευτική τους επιτυχία (Ham, Yang & Cha, 2017).

Εν κατακλείδι, τα μοντέλα ένταξης των μεταναστών, αντικατοπτρίζουν διαφορετικές κοινωνικές αντιλήψεις και πολιτικές ιδεολογίες ως προς τη διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας. Η θεωρητική μετατόπιση από την αφομοίωση προς πιο συμπεριληπτικά και διαδραστικά μοντέλα, όπως η διαπολιτισμικότητα, αντανακλά τη σύγχρονη εποχή όπου οι κοινωνίες κρίνεται απαραίτητο να βασίζονται στην ισότητα, τον διάλογο και την αμοιβαία κατανόηση. Η επιλογή και σε δεύτερο χρόνο η εφαρμογή του κατάλληλου μοντέλου ένταξης επηρεάζει άμεσα την αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών πολιτικών και τη συνολική διαδικασία κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών.

3.2.3 Ο κοινωνικός ρόλος της εκπαίδευσης

Η εκπαίδευση αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους θεσμούς για την προώθηση της κοινωνικής συνοχής, ιδιαίτερα σε κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από πολιτισμική ποικιλομορφία που ενισχύεται και από την συνεχώς αυξανόμενη διεθνή μετανάστευση. Το εκάστοτε εκπαιδευτικό σύστημα, ως βασικός μηχανισμός κοινωνικοποίησης, συμβάλλει στη διαμόρφωση κοινωνικών αξιών, και συμπεριφορών που ενισχύουν την αμοιβαία κατανόηση, τον σεβασμό στη διαφορετικότητα και τη δημοκρατική συνύπαρξη. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, η εκπαίδευση δεν περιορίζεται στη μετάδοση γνώσεων, αλλά διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση ενεργών πολιτών και στη δημιουργία συνθηκών ισότιμης συμμετοχής στην κοινωνική ζωή (Guo & Hébert, 2014).

Ειδικότερα, η συμβολή της εκπαίδευσης στην κοινωνική συνοχή συνδέεται με την συμβολή της στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και στην προώθηση των ίσων ευκαιριών. Για τους μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο, η πρόσβαση σε ένα ποιοτικό και συμπεριληπτικό εκπαιδευτικό σύστημα αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επιτυχή ένταξή τους στην κοινωνία υποδοχής. Οι μαθητές, μέσω της εκπαίδευσης αποκτούν γλωσσικές δεξιότητες, κοινωνικές ικανότητες και πολιτισμική κατανόηση, στοιχεία απαραίτητα για τη συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας και στη δημόσια ζωή (Ham, Song & Yang, 2020).

Η έννοια της κοινωνικής συνοχής συνδέεται άμεσα με την αίσθηση του «ανήκειν», η οποία καλλιεργείται σε μεγάλο βαθμό στο σχολικό περιβάλλον. Έρευνες δείχνουν ότι οι μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο που αισθάνονται αποδεκτοί και ενταγμένοι στο σχολείο παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα εκπαιδευτικής επίδοσης και κοινωνικής προσαρμογής (Ham, Yang & Cha, 2017). Αντίθετα, η αρνητική εμπειρία των κοινωνικών διακρίσεων ή του κοινωνικού αποκλεισμού μπορεί να οδηγήσει σε χαμηλή σχολική επίδοση, εγκατάλειψη της εκπαίδευσης και μακροπρόθεσμα σε δυσκολίες κοινωνικής ένταξης.

Σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής διαδραματίζει η διαπολιτισμική εκπαίδευση, η οποία προωθεί, όπως προαναφέρθηκε, τον διάλογο μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων και ενθαρρύνει την αμοιβαία κατανόηση. Η ενσωμάτωση διαπολιτισμικών στοιχείων στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, τα κατάλληλα προγράμματα επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και η ανάπτυξη συμπεριληπτικών διδακτικών πρακτικών συμβάλλουν στη δημιουργία ενός σχολικού περιβάλλοντος που σέβεται και αξιοποιεί την πολιτισμική ποικιλομορφία (Καλοφορίδης, 2014). Επομένως, το σχολικό περιβάλλον μπορεί να λειτουργήσει ως χώρος συνάντησης διαφορετικών ταυτοτήτων και ως πεδίο ανάπτυξης σύγχρονων κοινωνικών δεσμών.

Παράλληλα, η εκπαιδευτική διαδικασία μπορεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση κοινών αξιών και στην ενίσχυση της κοινωνικής εμπιστοσύνης. Μέσω της διδασκαλίας των δημοκρατικών θεσμών, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των πανανθρώπινων αξιών όπως η ισότητα, το εκπαιδευτικό σύστημα προάγει τη δημιουργία ενός κοινού αξιακού πλαισίου, που αποτελεί θεμέλιο για τη συνοχή της κοινωνίας. Η παραπάνω εκπαιδευτική παράμετρος κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική σε πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα, όπου η συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων απαιτεί τη δραστηριοποίηση μηχανισμών διαχείρισης της διαφορετικότητας και ενίσχυσης της κοινωνικής ενότητας (Fouka, 2023).

Ωστόσο, η συμβολή της εκπαίδευσης στην κοινωνική συνοχή εξαρτάται από τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος. Παραδείγματος χάριν, εκπαιδευτικές πολιτικές που δεν λαμβάνουν υπόψιν τις ανάγκες των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο είναι πιθανό να εντείνουν τις ανισότητες και μακροπρόθεσμα να οδηγήσουν στον κοινωνικό τους αποκλεισμό. Αντιθέτως, η υιοθέτηση συμπεριληπτικών και διαπολιτισμικών εκπαιδευτικών προσεγγίσεων ενισχύει την κοινωνική ένταξη και συμβάλλει στη δημιουργία μιας πιο δίκαιης και συνεκτικής κοινωνίας (Guo & Hébert, 2014).

Τέλος, η εκπαίδευση αποτελεί βασικό πυλώνα για την προώθηση της κοινωνικής συνοχής στις σύγχρονες μεταναστευτικές κοινωνίες. Μέσω της παροχής ίσων ευκαιριών, της καλλιέργειας δεξιοτήτων και της ενίσχυσης της διαπολιτισμικής κατανόησης, το εκπαιδευτικό σύστημα συμβάλλει ουσιαστικά στην επιτυχή ενσωμάτωση των μεταναστών. Επομένως, η ανάπτυξη των κατάλληλων εκπαιδευτικών πολιτικών αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση για τη διαμόρφωση κοινωνιών που βασίζονται στην ισότητα, τη συνεργασία και τον σεβασμό στη διαφορετικότητα.

3.3 Θεωρητικές προσεγγίσεις της ένταξης μέσω της εκπαίδευσης

Η ένταξη των μεταναστών μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας αποτελεί βασικό πεδίο θεωρητικής ανάλυσης στον κοινωνικό και εκπαιδευτικό επιστημονικό κλάδο. Αναμφίβολα, το σχολείο λειτουργεί ως βασικός μηχανισμός κοινωνικοποίησης και διαμόρφωσης ταυτότητας. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις επιδιώκουν να εξηγήσουν τον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο ενσωματώνονται στο εκπαιδευτικό σύστημα και κατ' επέκταση στην εκάστοτε κοινωνία υποδοχής. Οι παραπάνω προσεγγίσεις, διαφοροποιούνται ως προς την αντίληψή για τη διαχείριση της πολιτισμικής διαφορετικότητας, τον ρόλο των θεσμών και τη σχέση μεταξύ μειονοτήτων και κυρίαρχης κοινωνίας (Guo & Hébert, 2014).

Ειδικότερα, οι θεωρίες ένταξης των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης συνδέονται άμεσα με τα ευρύτερα μοντέλα ένταξης που έχουν αναπτυχθεί στη διεθνή βιβλιογραφία, όπως η αφομοίωση, η πολυπολιτισμικότητα και η διαπολιτισμικότητα. Το εκάστοτε εκπαιδευτικό σύστημα δεν λειτουργεί ανεξάρτητα. Οι θεσμοί της εκπαίδευσης, ενσωματώνουν τον εκάστοτε ιδεολογικό προσανατολισμό και κατ' επέκταση πολιτικές επιλογές, που μπορούν να επηρεάσουν τις ευκαιρίες κοινωνικής ένταξης των μαθητών. Η ανάλυση των θεωρητικών προσεγγίσεων είναι κρίσιμη, καθώς επιτρέπει την κατανόηση των διαφορετικών στρατηγικών που εφαρμόζονται στις εκπαιδευτικές πολιτικές ένταξης (Fouka, 2023).

Η παρούσα ενότητα εξετάζει τις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις της ένταξης μέσω της εκπαίδευσης, εκκινώντας από τη θεωρία της αφομοίωσης και συνεχίζοντας με σύγχρονες προσεγγίσεις που αναδεικνύουν τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και την ισότητα ευκαιριών.

3.3.1 Η θεωρία της αφομοίωσης

Η θεωρία της αφομοίωσης αποτελεί μία από τις παλαιότερες και πιο επιδραστικότερες προσεγγίσεις σχετικά με την ένταξη των μεταναστών, τόσο σε κοινωνικό όσο και σε εκπαιδευτικό επίπεδο. Σύμφωνα με την παραπάνω θεωρία, η ένταξη των μεταναστών, μπορεί να επιτευχθεί με την υιοθέτηση των αξιών, των προτύπων συμπεριφοράς, και των πολιτισμικών προτύπων της κοινωνίας υποδοχής, εγκαταλείποντας ταυτόχρονα στοιχεία της ταυτότητάς τους πριν την μετανάστευση. Η περιγραφόμενη διαδικασία θεωρείται γραμμική και προοδευτική, οδηγώντας τελικά στην πλήρη ενσωμάτωση των μεταναστών στον κοινωνικό ιστό (Rumbaut, 2015).

Στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, η θεωρία της αφομοίωσης επικεντρώνεται στην προσαρμογή των μαθητών στο κυρίαρχο εκπαιδευτικό σύστημα, απουσία ουσιαστικής αναγνώρισης της πολιτισμικής τους ταυτότητας. Γενικότερα, το σχολείο λειτουργεί ως μηχανισμός μετάδοσης της εθνικής γλώσσας, των αξιών και των κανόνων της κοινωνίας υποδοχής, επιδιώκοντας τη διαμόρφωση ενός ομοιογενούς μαθητικού πληθυσμού. Η επιτυχία της ένταξης αξιολογείται με βάση τον βαθμό στον οποίο οι μαθητές προσαρμόζονται στο κυρίαρχο πολιτισμικό πρότυπο (Guo & Hébert, 2014).

Η προσέγγιση της αφομοίωσης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια της κοινωνικής συνοχής, μέσω της πολιτισμικής ομοιογένειας. Αναλυτικότερα, υποστηρίζεται ότι η κοινή γλώσσα, οι κοινές αξίες και η υιοθέτηση ενός ενιαίου πολιτισμικού πλαισίου διευκολύνουν την κοινωνική ενσωμάτωση και μειώνουν τις εντάσεις μεταξύ διαφορετικών ομάδων. Ωστόσο, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται η ανάδειξη ομοιομορφίας ως προτεραιότητα ενδέχεται να αγνοεί τις ανάγκες και τις εμπειρίες των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο, οδηγώντας σε φαινόμενα αποκλεισμού ή περιθωριοποίησης (Fouka, 2023).

Η σύγχρονη βιβλιογραφία έχει ασκήσει σημαντική κριτική στη θεωρία της αφομοίωσης, επισημαίνοντας ότι η πλήρης εγκατάλειψη της πολιτισμικής ταυτότητας στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ρεαλιστική. Παράλληλα, η επιβολή ενός ενιαίου πολιτισμικού προτύπου μπορεί να ενισχύσει τις ανισότητες και να περιορίσει τη δυνατότητα

των μαθητών να εκφράσουν την πολιτισμική τους ιδιαιτερότητα. Η παραπάνω προσέγγιση έχει επικριθεί σχετικά με ότι δεν λαμβάνει επαρκώς υπόψη τη δυναμική φύση της ταυτότητας και τις διαδικασίες αλληλεπίδρασης μεταξύ πολιτισμών (Rumbaut, 2015).

Παρ' όλη την κριτική, η θεωρία της αφομοίωσης εξακολουθεί να επηρεάζει σε κάποιο βαθμό τις εκπαιδευτικές πολιτικές, ιδιαίτερα σε περιβάλλοντα όπου δίνεται έμφαση στη γλωσσική ομοιογένεια και στην ταχεία προσαρμογή των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ωστόσο, η σύγχρονη τάση στρέφεται προς πιο συμπεριληπτικές προσεγγίσεις, οι οποίες αναγνωρίζουν την αξία της πολιτισμικής ποικιλομορφίας και προωθούν την αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων.

3.3.2 Η θεωρία της ενσωμάτωσης και του κοινωνικού κεφαλαίου

Η θεωρία της ενσωμάτωσης, σε συνδυασμό με την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου, αποτελεί μία από τις πλέον σύγχρονες και σύνθετες προσεγγίσεις σχετικά με την κατανόηση της ένταξης των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης. Σε αντίθεση με τη θεωρία της αφομοίωσης, η οποία δίνει έμφαση στην πολιτισμική ομοιογένεια, η θεωρία της ενσωμάτωσης αναγνωρίζει ότι η ένταξη είναι μια πολυδιάστατη και αμφίδρομη διαδικασία, που περιλαμβάνει τόσο την προσαρμογή των μεταναστών όσο και τη μεταβολή των θεσμών της κοινωνίας υποδοχής. Σύμφωνα με την σύγχρονη διεθνή βιβλιογραφία η κοινωνική ένταξη των μεταναστών δεν συνεπάγεται την εγκατάλειψη της πολιτισμικής τους ταυτότητας, αλλά τη δυνατότητα ισότιμης συμμετοχής σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής (Fouka, 2023).

Επομένως, η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην κατανόηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου αναφέρεται στα δίκτυα σχέσεων, στην ανάπτυξη εμπιστοσύνης και στους κανόνες συνεργασίας που προωθούν την συλλογική δράση και την κοινωνική συμμετοχή. Ειδικότερα, για τον μεταναστεύοντα πληθυσμό, η ύπαρξη κοινωνικών δικτύων, είτε εντός της μεταναστευτικής κοινότητας είτε με τον γηγενή πληθυσμό, αποτελεί βασικό παράγοντα που επηρεάζει την επιτυχία της ένταξης (Rumbaut, 2015).

Η θεωρητική προσέγγιση του κοινωνικού κεφαλαίου διακρίνεται συνήθως μεταξύ δεσμευτικού (bonding) και γεφυρωτικού (bridging) κοινωνικού κεφαλαίου. Το δεσμευτικό κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται στους ισχυρούς δεσμούς εντός της ίδιας κοινωνικής ή πολιτισμικής ομάδας, που παρέχουν υποστήριξη, αλληλεγγύη και ασφάλεια. Αντίθετα, το

γεφυρωτικό κοινωνικό κεφάλαιο αφορά τους δεσμούς που αναπτύσσονται μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων και διευκολύνουν την πρόσβαση σε ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές ευκαιρίες. Η ισορροπία μεταξύ αυτών των δύο μορφών κεφαλαίου είναι κρίσιμη για την επιτυχή κοινωνική ενσωμάτωση (Guo & Hébert, 2014).

Στον τομέα της εκπαίδευσης, το σχολείο λειτουργεί ως βασικός χώρος παραγωγής και ενίσχυσης κοινωνικού κεφαλαίου. Μέσα από τη συμμετοχή στη σχολική ζωή, οι μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο αποκτούν πρόσβαση σε δίκτυα σχέσεων, αναπτύσσουν κοινωνικές δεξιότητες και ενισχύουν την εμπιστοσύνη τους προς τους θεσμούς. Η αλληλεπίδραση με συνομηλίκους και εκπαιδευτικούς συμβάλλει στη δημιουργία γεφυρωτικού κοινωνικού κεφαλαίου, το οποίο διευκολύνει την ένταξη στην ευρύτερη κοινωνία (Ham, Song & Yang, 2020).

Παράλληλα, η θεωρία αυτή αναδεικνύει τη σημασία της εκπαιδευτικής πολιτικής στη διαμόρφωση ίσων ευκαιριών. Παραδείγματος χάριν, εκπαιδευτικά συστήματα που προωθούν τη συνεργασία, την κοινωνική συμμετοχή και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση ενισχύουν την ανάπτυξη κοινωνικού κεφαλαίου και συμβάλλουν στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων. Αντίθετα, πολιτικές που οδηγούν σε διαχωρισμό ή περιθωριοποίηση των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο περιορίζουν τη δυνατότητα ανάπτυξης κοινωνικών δεσμών και δυσχεραίνουν τη διαδικασία ένταξης (Guo & Hébert, 2014).

Συγχρόνως, η ένταξη μέσω της εκπαίδευσης συνδέεται με την έννοια της διαγενεακής κινητικότητας. Οι μαθητές που αποκτούν υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και ενσωματώνονται επιτυχώς στο σχολικό περιβάλλον έχουν αυξημένες πιθανότητες κοινωνικής και επαγγελματικής ανέλιξης. Κατ' αυτόν τον τρόπο η ανάπτυξη κοινωνικού κεφαλαίου μέσω της εκπαίδευσης λειτουργεί ως μηχανισμός άμβλυνσης των ανισοτήτων και ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής, συμβάλλοντας στη δημιουργία πιο συμπεριληπτικών κοινωνιών (Ham, Yang & Cha, 2017).

3.3.3 Διαπολιτισμική εκπαίδευση

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποτελεί μία από τις πλέον σύγχρονες θεωρητικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις για την ένταξη των μεταναστών μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος. Σε αντίθεση με παλαιότερα μοντέλα που είτε απαιτούσαν την πλήρη αφομοίωση είτε περιορίζονταν στην απλή συνύπαρξη πολιτισμικών ομάδων, η διαπολιτισμική εκπαίδευση

εδράζεται στην ενεργή αλληλεπίδραση, τον διάλογο και την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ταυτοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό, η πολιτισμική ποικιλομορφία δεν αντιμετωπίζεται ως πρόβλημα, αλλά ως πηγή εμπλουτισμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας και της κοινωνίας συνολικά (Καλοφορίδης, 2014).

Σε θεωρητικό επίπεδο, η διαπολιτισμική εκπαίδευση συνδέεται άμεσα με την αρχή της εκπαιδευτικής ισότητας, η οποία αναφέρεται στην παροχή ίσων ευκαιριών μάθησης σε όλους τους μαθητές, ανεξαρτήτως εθνικής, γλωσσικής ή πολιτισμικής προέλευσης. Η ισότητα στην εκπαίδευση δεν περιορίζεται στην τυπική πρόσβαση στο σχολείο, αλλά περιλαμβάνει την ουσιαστική συμμετοχή στη μαθησιακή διαδικασία, την προσαρμογή των διδακτικών πρακτικών στις ανάγκες των μαθητών και την επίτευξη συγκρίσιμων μαθησιακών αποτελεσμάτων (Guo & Hébert, 2014). Επομένως, η διαπολιτισμική εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο για την άρση των ανισοτήτων και την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Κεντρικός άξονας της διαπολιτισμικής προσέγγισης είναι η αναγνώριση και ο σεβασμός της πολιτισμικής ταυτότητας των μαθητών. Το εκπαιδευτικό σύστημα καλείται να ενσωματώσει στοιχεία από τις διαφορετικές πολιτισμικές παραδόσεις, να ενθαρρύνει τη χρήση της μητρικής γλώσσας και να προάγει τη διαπολιτισμική επικοινωνία. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, οι μαθητές αναπτύσσουν δεξιότητες κατανόησης και αποδοχής της διαφορετικότητας, ενώ ταυτόχρονα ενισχύεται η αυτοεκτίμησή τους και η αίσθηση του «ανήκειν» στο σχολικό περιβάλλον (Ham, Song & Yang, 2020).

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν αφορά μόνο τους μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο, αλλά το σύνολο της σχολικής κοινότητας. Μέσα από την ανάπτυξη συμπεριληπτικών διδακτικών πρακτικών, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και την προσαρμογή των αναλυτικών προγραμμάτων, προωθείται η δημιουργία ενός σχολείου που ανταποκρίνεται στις ανάγκες μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Η καλλιέργεια δεξιοτήτων όπως η ενσυναίσθηση, η συνεργασία και η κριτική σκέψη συμβάλλει στη διαμόρφωση ενεργών και δημοκρατικών πολιτών (Guo & Hébert, 2014).

Παράλληλα, η διαπολιτισμική εκπαίδευση συνδέεται στενά με την έννοια της κοινωνικής συνοχής, καθώς ενισχύει τη συνεργασία και την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Έρευνες δείχνουν ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα που υιοθετούν διαπολιτισμικές προσεγγίσεις συμβάλλουν στη μείωση των προκαταλήψεων και στην ενίσχυση

της αίσθησης κοινής ταυτότητας, χωρίς να αναιρούν την πολιτισμική ιδιαιτερότητα των μαθητών (Ham, Yang & Cha, 2017). Με τον τρόπο αυτό, η εκπαίδευση λειτουργεί ως βασικός μηχανισμός ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής και πρόληψης κοινωνικών εντάσεων.

Ωστόσο, η εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις, όπως η έλλειψη κατάλληλης επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, η περιορισμένη προσαρμογή των αναλυτικών προγραμμάτων και οι κοινωνικές αντιστάσεις απέναντι στη διαφορετικότητα. Επιπλέον, οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες και τα γλωσσικά εμπόδια συνεχίζουν να επηρεάζουν τις εκπαιδευτικές επιδόσεις των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο, περιορίζοντας την αποτελεσματικότητα των πολιτικών ένταξης (Γιαβρίμης, 2022).

3.3 Ευρωπαϊκές και διεθνείς πολιτικές ένταξης μέσω της εκπαίδευσης

Βασικός πυλώνας των πολιτικών ένταξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των διεθνών οργανισμών αποτελεί η ένταξη των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης.

Αναμφίβολα, η εκπαίδευση αναγνωρίζεται ως κρίσιμο εργαλείο για την προώθηση της κοινωνικής συνοχής, της ισότητας ευκαιριών και της οικονομικής ανάπτυξης. Στην σύγχρονη διεθνή κοινωνία, η αυξανόμενη κινητικότητα πληθυσμών και η πολιτισμική πολυμορφία των ευρωπαϊκών κοινωνιών έχουν οδηγήσει στη διαμόρφωση ολοκληρωμένων στρατηγικών ένταξης, οι οποίες δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην εκπαιδευτική ενσωμάτωση των μεταναστών και των προσφύγων (Pagliarello, 2020).

Ειδικότερα, οι περιγραφόμενες πολιτικές συνδέονται με τη γενικότερη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τη δημιουργία ενός κοινού εκπαιδευτικού χώρου, όπου η εκπαίδευση λειτουργεί ως μέσο ενίσχυσης της ευρωπαϊκής ταυτότητας και της κοινωνικής συνοχής. Ειδικότερα, η προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, η καταπολέμηση των ανισοτήτων και η ενίσχυση της συμμετοχής των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο αποτελούν βασικούς στόχους των πολιτικών αυτών (Kushnir, 2022). Η παρούσα ενότητα εξετάζει τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με την ένταξη των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης, αναδεικνύοντας τα βασικά εργαλεία, τις στρατηγικές και τις προκλήσεις που συνδέονται με την εφαρμογή τους.

3.4.1 Οι ευρωπαϊκές πολιτικές

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναπτύξει ένα πολυεπίπεδο πλαίσιο πολιτικών για την ένταξη των μεταναστών, όπου η εκπαίδευση αποτελεί κεντρικό πυλώνα. Οι παραπάνω πολιτικές βασίζονται στην αρχή της ισότητας ευκαιριών και αποσκοπούν στη διασφάλιση της πρόσβασης όλων των παιδιών, ανεξαρτήτως καταγωγής, σε ποιοτική εκπαίδευση. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, η εκπαίδευση θεωρείται βασικός μηχανισμός για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και την αποτροπή του κοινωνικού αποκλεισμού, ιδιαίτερα για τους μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο (Faas, Hajisoteriou & Angelides, 2014).

Βασικό εργαλείο της πολιτικής στην Ένωση, αποτελεί η προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, στοχεύοντας στην καλλιέργεια της ανεκτικότητας, και της συνεργασίας μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων. Αναλυτικότερα, οι ευρωπαϊκές πολιτικές ενθαρρύνουν τα κράτη-μέλη να ενσωματώσουν διαπολιτισμικές πρακτικές στα αναλυτικά προγράμματα, να ενισχύσουν την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και να δημιουργήσουν συμπεριληπτικά σχολικά περιβάλλοντα (Faas et al., 2014).

Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Ένωση δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων που αντιμετωπίζουν οι μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Μέσω στρατηγικών όπως η εξατομικευμένη διδασκαλία, η ενίσχυση της γλωσσικής υποστήριξης και η ανάπτυξη ειδικών προγραμμάτων ένταξης, επιδιώκεται η βελτίωση της σχολικής επίδοσης και η αποτροπή της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, η αντιμετώπιση των ανισοτήτων αποτελεί βασική προτεραιότητα, καθώς συνδέεται άμεσα με τη μελλοντική κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των μαθητών (Kushnir, 2022).

Σημαντική πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης (European Education Area), που αποσκοπεί στην ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών και στη διαμόρφωση κοινών εκπαιδευτικών στόχων. Στο πλαίσιο αυτό, προωθείται η ανταλλαγή καλών πρακτικών, η κινητικότητα μαθητών και εκπαιδευτικών, καθώς και η ανάπτυξη πολιτικών που ενισχύουν την ένταξη των μεταναστών (Kushnir, 2022). Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία αναδεικνύει τη σημασία της εκπαίδευσης ως μέσου ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Παρ' όλα αυτά, οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης επηρεάζονται από ευρύτερες διαδικασίες πολιτικής διακυβέρνησης. Όπως επισημαίνεται στη βιβλιογραφία, η ένταξη των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης δεν αποτελεί αποκλειστικά πρακτικό ζήτημα, αλλά συνδέεται με τις αντιλήψεις για την ευρωπαϊκή ταυτότητα, τη διαχείριση της διαφορετικότητας

αλλά τη σχέση μεταξύ εθνικών και υπερεθνικών πολιτικών (Pagliarello, 2020). Η εφαρμογή των συγκεκριμένων πολιτικών διαφοροποιείται ανάλογα με τα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα, γεγονός που διαμορφώνει προκλήσεις ως προς τη συνοχή και την αποτελεσματικότητά τους.

Τέλος, παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει σημειωθεί, εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις στην εφαρμογή των πολιτικών ένταξης. Οι ανισότητες μεταξύ κρατών-μελών, οι περιορισμένοι πόροι, οι κοινωνικές αντιστάσεις και οι διαφοροποιήσεις στα εκπαιδευτικά συστήματα επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα των πολιτικών αυτών. Παράλληλα, η άνοδος του εθνικισμού και οι πολιτικές εντάσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο δημιουργούν πρόσθετες δυσκολίες στη διαμόρφωση ενιαίων στρατηγικών ένταξης (Brøgger, 2023).

3.4.2 Διεθνείς πρακτικές

Η ανάλυση των διεθνών πρακτικών ένταξης των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης αποτελεί κρίσιμο εργαλείο για την κατανόηση των διαφορετικών προσεγγίσεων που εφαρμόζονται διεθνώς. Οι πολιτικές ένταξης διαφοροποιούνται σημαντικά ανάλογα με τα κοινωνικά και θεσμικά χαρακτηριστικά κάθε χώρας, γεγονός που καθιστά απαραίτητη τη συγκριτική τους μελέτη. Μέσα από τη διερεύνηση καλών πρακτικών, αναδεικνύονται αποτελεσματικές στρατηγικές που μπορούν να προσαρμοστούν σε διαφορετικά εθνικά πλαίσια, ενισχύοντας την ποιότητα και την αποδοτικότητα των πολιτικών ένταξης (Faas, Hajisoteriou & Angelides, 2014).

Σε διεθνές επίπεδο, υιοθετούνται διαφορετικά μοντέλα ένταξης μέσω της εκπαίδευσης, που συνδέονται με τις ευρύτερες πολιτικές του εκάστοτε κράτους για τη μετανάστευση. Παραδείγματος χάριν, στον Καναδά και την Αυστραλία, κυριαρχεί το πολυπολιτισμικό μοντέλο, που δίνει έμφαση στην αναγνώριση της πολιτισμικής διαφορετικότητας και στην ενίσχυση της συμμετοχής όλων των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα. Οι παραπάνω πολιτικές περιλαμβάνουν προγράμματα γλωσσικής υποστήριξης, ενσωμάτωση διαπολιτισμικών στοιχείων στο πρόγραμμα σπουδών και ενεργή συμμετοχή των μεταναστευτικών κοινοτήτων στη σχολική ζωή (Guo & Hébert, 2014).

Αντίθετα, σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Γαλλία, εφαρμόζεται διαχρονικά ένα μοντέλο που προσεγγίζει την αφομοίωση, θέτοντας στο επίκεντρο την υιοθέτηση της εθνικής ταυτότητας και της γλώσσας. Στο πλαίσιο αυτό, η εκπαίδευση λειτουργεί ως βασικός

μηχανισμός ενσωμάτωσης μέσω της προσαρμογής των μαθητών στο κυρίαρχο πολιτισμικό πρότυπο. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια σταδιακή μετατόπιση προς πιο συμπεριληπτικές και διαπολιτισμικές πρακτικές, ως απάντηση στις προκλήσεις της πολυπολιτισμικότητας (Faas et al., 2014).

Σημαντικά παραδείγματα διεθνών πρακτικών εντοπίζονται και στον χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπου η διεθνοποίηση των πανεπιστημίων συμβάλλει στην ενίσχυση της ένταξης των μεταναστών και των διεθνών φοιτητών. Η ανάπτυξη διεθνών συνεργασιών, προγραμμάτων ανταλλαγής και πολυγλωσσικών προγραμμάτων σπουδών δημιουργεί ένα περιβάλλον που ευνοεί τη διαπολιτισμική επικοινωνία και την ακαδημαϊκή κινητικότητα (Popescu, 2025). Οι πρακτικές αυτές ενισχύουν τη δημιουργία ενός παγκόσμιου εκπαιδευτικού χώρου, στον οποίο η εκπαίδευση λειτουργεί ως μέσο ένταξης και κοινωνικής κινητικότητας.

Παράλληλα, η διεθνής εμπειρία αναδεικνύει ότι η αποτελεσματικότητα των πολιτικών ένταξης των μεταναστών, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη συνοχή μεταξύ εκπαιδευτικών και κυρίως των ευρύτερων κοινωνικών πολιτικών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στη διεθνή βιβλιογραφία, τα κράτη που υιοθετούν ολοκληρωμένες στρατηγικές ένταξης, συνδυάζοντας την εκπαίδευση με πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας και απασχόλησης, εμφανίζουν καλύτερα αποτελέσματα ως προς την ένταξη των μεταναστών. Αντίθετα, η αποσπασματική εφαρμογή πολιτικών οδηγεί συχνά σε περιορισμένα αποτελέσματα και ενίσχυση των ανισοτήτων (De Graauw & Bloemraad, 2017).

Συγχρόνως, η διεθνής συγκριτική ανάλυση αναδεικνύει τον ρόλο των πολιτικών και ιδεολογικών εξελίξεων στη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών πολιτικών ένταξης. Η άνοδος του εθνικισμού και οι γεωπολιτικές μεταβολές επηρεάζουν τις προσεγγίσεις των κρατών ως προς τη διαχείριση της πολιτισμικής διαφορετικότητας. Παραδείγματος χάριν, οι αλλαγές στην εκπαιδευτική πολιτική ορισμένων χωρών αντανakλούν τη μετάβαση από πιο ανοιχτά και διεθνοποιημένα μοντέλα προς πιο εθνικά προσανατολισμένες στρατηγικές (Kiriyushina et al., 2025).

Συνοψίζοντας, η αξιοποίηση της έρευνας και των δεδομένων αποτελεί σημαντικό στοιχείο για τη βελτίωση των πολιτικών ένταξης σε διεθνές επίπεδο. Σύγχρονες μελέτες που βασίζονται σε βιβλιογραφική ανάλυση και διεθνή δεδομένα συμβάλλουν στην κατανόηση των τάσεων και των προκλήσεων της εκπαιδευτικής ένταξης, επιτρέποντας την ανάπτυξη τεκμηριωμένων πολιτικών (Cretu & Grosseck, 2025).

3.4.3 Ο ρόλος των διεθνών οργανισμών στην εκπαιδευτική ένταξη

Οι διεθνείς οργανισμοί διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση και προώθηση πολιτικών ένταξης των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης, λειτουργώντας ως φορείς συντονισμού, καθοδήγησης και διάχυσης καλών πρακτικών διεθνώς. Σε ένα περιβάλλον αυξημένης κινητικότητας πληθυσμών και εντεινόμενων κοινωνικών προκλήσεων, οι οργανισμοί αυτοί συμβάλλουν στη χάραξη στρατηγικών που προωθούν την ισότητα, τη συμπερίληψη και τη διαπολιτισμική κατανόηση. Σε επίπεδο βιβλιογραφίας η εκπαίδευση αναγνωρίζεται ως βασικός πυλώνας για την κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών, γεγονός που καθιστά τον ρόλο των διεθνών οργανισμών ιδιαίτερα σημαντικό (Faas, Hajisoteriou & Angelides, 2014).

Σε θεσμικό επίπεδο, διεθνείς οργανισμοί (Ο.Η.Ε., UNESCO, ο ΟΟΣΑ) διαμορφώνουν κατευθυντήριες γραμμές που ενθαρρύνουν τα κράτη να αναπτύξουν συμπεριληπτικά εκπαιδευτικά συστήματα. Αναλυτικότερα, μέσω διεθνών συμφωνιών, εκθέσεων και προγραμμάτων, προωθούνται αρχές όπως η καθολική πρόσβαση στην εκπαίδευση, η ισότητα ευκαιριών και η προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών μεταναστών και προσφύγων. Οι πρωτοβουλίες αυτές συμβάλλουν στη δημιουργία ενός κοινού πλαισίου αξιών και πολιτικών, το οποίο καθοδηγεί τα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα (Pagliarello, 2020).

Συγχρόνως, ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή των διεθνών οργανισμών και στην παραγωγή και ανάλυση δεδομένων σχετικά με την εκπαιδευτική ένταξη. Με την συλλογή συγκριτικών στοιχείων και την εκπόνηση ερευνών, παρέχονται πολύτιμες πληροφορίες για τις επιδόσεις των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο, τις εκπαιδευτικές ανισότητες και τις αποτελεσματικές πολιτικές ένταξης. Η αξιοποίηση αυτών των δεδομένων επιτρέπει τη διαμόρφωση τεκμηριωμένων πολιτικών και τη βελτίωση της αποδοτικότητας των εκπαιδευτικών συστημάτων (Cretu & Grosseck, 2025).

Παράλληλα, οι διεθνείς οργανισμοί προωθούν τη συνεργασία μεταξύ κρατών και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, ενισχύοντας την ανταλλαγή εμπειριών και καλών πρακτικών. Μέσω διεθνών δικτύων προγραμμάτων κινητικότητας και συνεργατικών έργων, δημιουργούνται ευκαιρίες για την ανάπτυξη καινοτόμων προσεγγίσεων στην εκπαιδευτική ένταξη. Η συνεργασία αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, όπου οι προκλήσεις της μετανάστευσης απαιτούν συντονισμένες και πολυεπίπεδες παρεμβάσεις (Popescu, 2025).

Επιπλέον, οι διεθνείς οργανισμοί συμβάλλουν στη διάδοση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και της εκπαιδευτικής ισότητας ως βασικών αρχών για την ένταξη των μεταναστών. Μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα, επιμορφώσεις και πολιτικές κατευθύνσεις, ενισχύεται η ανάπτυξη δεξιοτήτων που σχετίζονται με την ανεκτικότητα, τη συνεργασία και την κατανόηση της διαφορετικότητας. Οι συγκεκριμένες παρεμβάσεις στοχεύουν όχι μόνο στην ένταξη των μεταναστών, αλλά και στη διαμόρφωση κοινωνιών που βασίζονται στον σεβασμό και τη δημοκρατία (Guo & Hébert, 2014).

Ωστόσο, παρά τη σημαντική συμβολή τους, οι διεθνείς οργανισμοί αντιμετωπίζουν και περιορισμούς. Ειδικότερα, η εφαρμογή των πολιτικών τους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη βούληση και τις δυνατότητες των εθνικών κυβερνήσεων, ενώ οι πολιτικές και ιδεολογικές διαφοροποιήσεις μεταξύ κρατών μπορεί να περιορίσουν την αποτελεσματικότητα των προτεινόμενων στρατηγικών. Επιπλέον, οι γεωπολιτικές εξελίξεις και οι εθνικές προτεραιότητες επηρεάζουν τον βαθμό υιοθέτησης των διεθνών κατευθυντήριων γραμμών (Brøgger, 2023).

3.5 Εκπαιδευτικές πολιτικές ένταξης στην Ελλάδα

Η ένταξη των μεταναστών και των προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αποτελεί βασική προτεραιότητα της εκπαιδευτικής πολιτικής, ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες δεκαετίες, όπου η Ελλάδα έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής σημαντικών μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών.

Αναμφίβολα, το εκπαιδευτικό σύστημα καλείται να ανταποκριθεί σε ένα σύνθετο περιβάλλον, στο οποίο συνυπάρχουν διαφορετικές γλωσσικές, πολιτισμικές και κοινωνικές ανάγκες. Η εκπαίδευση λειτουργεί ως βασικός μηχανισμός ένταξης, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση ίσων ευκαιριών και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής (Karyotis, et al., 2020).

Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικές πολιτικές ένταξης στην Ελλάδα διαμορφώνονται μέσα από ένα συνδυασμό θεσμικών παρεμβάσεων, εκπαιδευτικών δομών και προγραμμάτων που στοχεύουν στην υποστήριξη των μαθητών με μεταναστευτικό και προσφυγικό υπόβαθρο. Οι παραπάνω πολιτικές εστιάζουν κυρίως στη γλωσσική ένταξη, στην προσαρμογή των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον και στη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, ενώ παράλληλα ενσωματώνουν στοιχεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Γραμμένου, 2024). Η παρούσα ενότητα εξετάζει το

θεσμικό πλαίσιο που διέπει την εκπαίδευση των μεταναστών και των προσφύγων στην Ελλάδα, αναδεικνύοντας τις βασικές νομοθετικές ρυθμίσεις και τις πολιτικές κατευθύνσεις που έχουν διαμορφωθεί.

3.5.1 Θεσμικό εκπαιδευτικό πλαίσιο μεταναστών και προσφύγων

Το θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση των μεταναστών και των προσφύγων στην Ελλάδα βασίζεται σε ένα σύνολο εθνικών και ευρωπαϊκών ρυθμίσεων, οι οποίες διασφαλίζουν το δικαίωμα όλων των παιδιών στην εκπαίδευση, ανεξαρτήτως εθνικότητας ή νομικού καθεστώτος. Η αρχή της καθολικής πρόσβασης στην εκπαίδευση αποτελεί θεμελιώδη αρχή του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και συνδέεται με τις διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας ως προς την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Γιαβρίμης, 2022).

Σημαντικό σταθμό στη διαμόρφωση του θεσμικού πλαισίου αποτέλεσε η εισαγωγή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, η οποία αναγνωρίζει την ανάγκη προσαρμογής του εκπαιδευτικού συστήματος στις απαιτήσεις μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Με τις αντίστοιχες νομοθετικές παρεμβάσεις, θεσμοθετήθηκαν ειδικές δομές και προγράμματα που στοχεύουν στην υποστήριξη των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο, ενισχύοντας τη γλωσσική τους επάρκεια και διευκολύνοντας την ένταξή τους στο σχολικό περιβάλλον (Καλοφορίδης, 2014).

Παράλληλα, το θεσμικό πλαίσιο έχει εμπλουτιστεί σημαντικά κατά την περίοδο της προσφυγικής κρίσης, με την υιοθέτηση ειδικών μέτρων για την εκπαίδευση των παιδιών προσφύγων. Οι περιγραφόμενες πολιτικές περιλαμβάνουν την ένταξη των μαθητών στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα, την ανάπτυξη υποστηρικτικών δομών και τη συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς και μη κυβερνητικές οργανώσεις. Στόχος των παρεμβάσεων αυτών είναι η ομαλή ένταξη των μαθητών στο σχολείο και η αποφυγή φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού (Karyotis, et al., 2020).

Επιπλέον, το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο εστιάζει στην ενίσχυση της ισότητας ευκαιριών και στη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Μέσα από πολιτικές που προωθούν τη συμπερίληψη και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, επιδιώκεται η δημιουργία ενός σχολικού περιβάλλοντος που ανταποκρίνεται στις ανάγκες όλων των μαθητών. Η εφαρμογή των συγκεκριμένων πολιτικών, ωστόσο, παρουσιάζει προκλήσεις, όπως η έλλειψη επαρκών πόρων,

η ανάγκη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και οι κοινωνικές αντιστάσεις απέναντι στη διαφορετικότητα (Γραμμένου, 2024).

Σημαντικό στοιχείο του θεσμικού πλαισίου αποτελεί και η προσαρμογή των πολιτικών στις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία προωθεί την εκπαιδευτική ένταξη ως βασικό πυλώνα της μεταναστευτικής πολιτικής. Η Ελλάδα, ως κράτος-μέλος, υιοθετεί και προσαρμόζει ευρωπαϊκές στρατηγικές, ενσωματώνοντας αρχές όπως η ισότητα, η συμπερίληψη και η διαπολιτισμική κατανόηση στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα (Kushnir, 2022).

3.5.2 Δομές υποδοχής και ένταξης

Οι δομές υποδοχής και ένταξης αποτελούν βασικό πυλώνα της εκπαιδευτικής πολιτικής για την ενσωμάτωση των μαθητών με μεταναστευτικό και προσφυγικό υπόβαθρο στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Στόχος των δομών είναι η ομαλή προσαρμογή των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον, η ενίσχυση της γλωσσικής τους επάρκειας και η σταδιακή ένταξή τους στην κανονική εκπαιδευτική διαδικασία. Οι παραπάνω παρεμβάσεις κρίνονται απαραίτητες, καθώς οι μαθητές συχνά αντιμετωπίζουν γλωσσικά, κοινωνικά και ψυχολογικά εμπόδια που δυσχεραίνουν τη σχολική τους πορεία (Karyotis, et al., 2020).

Ειδικότερα, οι δομές ένταξης στην Ελλάδα έχουν αναπτυχθεί με βάση τη λογική της συμπερίληψης και της σταδιακής ενσωμάτωσης, συνδυάζοντας υποστηρικτικά μέτρα με τη συμμετοχή στο τυπικό σχολικό πρόγραμμα. Οι βασικότερες δομές περιλαμβάνουν τις Τάξεις Υποδοχής, τις Δομές Υποδοχής για την Εκπαίδευση Προσφύγων (ΔΥΕΠ), καθώς και άλλες υποστηρικτικές δράσεις που στοχεύουν στην κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών (Γραμμένου, 2024).

Οι Τάξεις Υποδοχής αποτελούν μία από τις σημαντικότερες μορφές εκπαιδευτικής παρέμβασης για μαθητές με περιορισμένη γνώση της ελληνικής γλώσσας. Οι τάξεις αυτές λειτουργούν εντός των σχολικών μονάδων και παρέχουν εντατική διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, παράλληλα με τη συμμετοχή των μαθητών σε επιλεγμένα μαθήματα της κανονικής τάξης. Στόχος είναι η ταχεία γλωσσική προσαρμογή και η σταδιακή πλήρης ένταξη των μαθητών στο γενικό πρόγραμμα σπουδών. Η λειτουργία των Τάξεων Υποδοχής συμβάλλει σημαντικά στη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων και στην ενίσχυση της σχολικής επίδοσης (Καλοφορίδης, 2014).

Ιδιαίτερη σημασία έχουν επίσης οι Δομές Υποδοχής για την Εκπαίδευση Προσφύγων (ΔΥΕΠ), οι οποίες δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο της διαχείρισης της προσφυγικής κρίσης. Οι ΔΥΕΠ απευθύνονται κυρίως σε παιδιά προσφύγων που διαμένουν σε κέντρα φιλοξενίας και λειτουργούν συνήθως απογευματινές ώρες σε σχολικές μονάδες. Οι συγκεκριμένες δομές παρέχουν βασική εκπαίδευση, γλωσσική υποστήριξη και ψυχοκοινωνική ενδυνάμωση, συμβάλλοντας στην προετοιμασία των μαθητών για την ένταξή τους στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα (Karyotis, et al., 2020).

Παράλληλα, εφαρμόζονται και άλλες υποστηρικτικές δράσεις, όπως προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας, διαπολιτισμικά σχολεία και συνεργασίες με κοινωνικούς φορείς και μη κυβερνητικές οργανώσεις. Οι παρεμβάσεις αυτές στοχεύουν στην κάλυψη των πολυδιάστατων αναγκών των μαθητών, οι οποίες δεν περιορίζονται μόνο στη γλωσσική υποστήριξη, αλλά περιλαμβάνουν και κοινωνικές και ψυχολογικές διαστάσεις (Γιαβρίμης, 2022).

Ωστόσο, η λειτουργία των δομών υποδοχής και ένταξης αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις. Η έλλειψη επαρκών πόρων, η ανισομερής κατανομή των δομών σε γεωγραφικό επίπεδο, η περιορισμένη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και οι δυσκολίες συντονισμού μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων αποτελούν βασικά εμπόδια για την αποτελεσματική εφαρμογή των πολιτικών ένταξης. Επιπλέον, η κοινωνική στάση απέναντι στους μετανάστες και τους πρόσφυγες επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη λειτουργία των δομών και την επιτυχία της ένταξης (Γραμμένου, 2024).

3.4.3 Προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Τα προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα αποτελούν βασικό εργαλείο για την προώθηση της ένταξης των μαθητών με μεταναστευτικό και προσφυγικό υπόβαθρο στο εκπαιδευτικό σύστημα. Η ανάπτυξή τους συνδέεται άμεσα με τη μετατροπή της χώρας σε πολυπολιτισμική κοινωνία και την ανάγκη προσαρμογής της εκπαίδευσης στις νέες κοινωνικές συνθήκες. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν περιορίζεται στην απλή αποδοχή της διαφορετικότητας, αλλά επιδιώκει την ενεργή αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων, συμβάλλοντας στην καλλιέργεια της ανεκτικότητας και της κοινωνικής συνοχής (Καλοφορίδης, 2014).

Σε θεσμικό επίπεδο, η εισαγωγή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα σηματοδοτήθηκε από τη δημιουργία ειδικών σχολικών μονάδων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται σε μαθητές με πολιτισμικές και γλωσσικές ιδιαιτερότητες. Τα διαπολιτισμικά σχολεία αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων παρεμβάσεων, καθώς προσαρμόζουν το αναλυτικό πρόγραμμα και τις διδακτικές πρακτικές στις ανάγκες των μαθητών. Στα σχολεία αυτά δίνεται έμφαση στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, στην ενίσχυση της πολιτισμικής ταυτότητας των μαθητών και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων διαπολιτισμικής επικοινωνίας (Γραμμένου, 2024).

Παράλληλα, έχουν αναπτυχθεί προγράμματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, τα οποία στοχεύουν στην ενίσχυση των δεξιοτήτων διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας στην τάξη. Η επιμόρφωση αυτή θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς οι εκπαιδευτικοί καλούνται να αντιμετωπίσουν σύνθετες παιδαγωγικές προκλήσεις, όπως η διαφοροποιημένη διδασκαλία, η αντιμετώπιση γλωσσικών εμποδίων και η διαχείριση πολιτισμικών διαφορών. Η ανάπτυξη διαπολιτισμικών δεξιοτήτων στους εκπαιδευτικούς συμβάλλει στη δημιουργία ενός συμπεριληπτικού και υποστηρικτικού μαθησιακού περιβάλλοντος (Γιαβρίμης, 2022).

Επιπλέον, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν τα προγράμματα που υλοποιούνται σε συνεργασία με ευρωπαϊκούς και διεθνείς φορείς. Μέσα από τέτοιες δράσεις προωθείται η ανταλλαγή καλών πρακτικών, η ανάπτυξη καινοτόμων διδακτικών μεθόδων και η ενίσχυση της διαπολιτισμικής διάστασης της εκπαίδευσης. Οι παραπάνω πρωτοβουλίες συμβάλλουν στην εναρμόνιση της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής με τις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και στην ενίσχυση της ποιότητας της εκπαιδευτικής ένταξης (Faas, Hajisoteriou & Angelides, 2014).

Στο πλαίσιο της σχολικής τάξης τα προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης περιλαμβάνουν δραστηριότητες που προωθούν τον διάλογο, τη συνεργασία και την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ μαθητών διαφορετικών πολιτισμικών προελεύσεων. Μέσα από βιωματικές δράσεις, ομαδικές εργασίες και πολιτισμικές ανταλλαγές, ενισχύεται η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και καλλιεργείται το αίσθημα του «ανήκειν» για όλους τους μαθητές. Οι συγκεκριμένες πρακτικές συμβάλλουν στη μείωση των προκαταλήψεων και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής (Ham, Song & Yang, 2020).

Ωστόσο, παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει σημειωθεί, τα προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν προκλήσεις. Συγκεκριμένα, η περιορισμένη χρηματοδότηση, η ασυνέχεια στην εφαρμογή των πολιτικών, η έλλειψη επαρκούς

επιμόρφωσης και οι διαφοροποιήσεις μεταξύ σχολικών μονάδων επηρεάζουν την αποτελεσματικότητά τους. Συγχρόνως, οι κοινωνικές ανισότητες και τα γλωσσικά εμπόδια συνεχίζουν να αποτελούν σημαντικά εμπόδια για την πλήρη ένταξη των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο (Karyotis, et al., 2020).

3.6 Προκλήσεις εκπαιδευτικής ένταξης των μεταναστών

Η εκπαιδευτική ένταξη των μαθητών με μεταναστευτικό και προσφυγικό υπόβαθρο αποτελεί μία σύνθετη και πολυδιάστατη διαδικασία, που συνοδεύεται από σημαντικές προκλήσεις. Παρά τις θεσμικές παρεμβάσεις και την ανάπτυξη πολιτικών ένταξης, η πρακτική εφαρμογή τους συχνά αναδεικνύει δυσκολίες που σχετίζονται με γλωσσικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς και θεσμικούς παράγοντες. Οι προκλήσεις αυτές επηρεάζουν άμεσα την εκπαιδευτική πορεία των μαθητών και, κατ' επέκταση, τη συνολική διαδικασία κοινωνικής ένταξης (Guo & Hébert, 2014).

Ειδικότερα, οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο είναι αλληλένδετες διαμορφώνοντας ένα περιβάλλον αυξημένων ανισοτήτων. Μια επιτυχής ένταξη των μεταναστών προϋποθέτει την αντιμετώπιση των δυσκολιών μέσω στοχευμένων πολιτικών και παιδαγωγικών πρακτικών, που λαμβάνουν υπόψιν τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών. Η παρούσα ενότητα επικεντρώνεται στις βασικότερες προκλήσεις, εκκινώντας από τα γλωσσικά εμπόδια και τις μαθησιακές δυσκολίες.

3.6.1 Γλωσσικά εμπόδια και μαθησιακές δυσκολίες

Τα γλωσσικά εμπόδια αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που δυσχεραίνουν την εκπαιδευτική ένταξη των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην κοινωνία υποδοχής. Αναλυτικότερα, η περιορισμένη γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής επηρεάζει άμεσα την κατανόηση του διδακτικού περιεχομένου, τη συμμετοχή στη μαθησιακή διαδικασία και την επικοινωνία με εκπαιδευτικούς και συμμαθητές. Η γλώσσα δεν αποτελεί μόνο εργαλείο μάθησης, αλλά και βασικό μέσο κοινωνικοποίησης, γεγονός που καθιστά τη γλωσσική επάρκεια κρίσιμη για την ένταξη στο σχολικό περιβάλλον (Guo & Hébert, 2014).

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η δυσκολία κατανόησης της γλώσσας διδασκαλίας οδηγεί συχνά σε χαμηλότερες σχολικές επιδόσεις και περιορισμένη συμμετοχή στην τάξη. Οι μαθητές ενδέχεται να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κατανόηση των οδηγιών, στην εκτέλεση των σχολικών εργασιών και στην αξιολόγηση, γεγονός που μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την αυτοεκτίμησή

τους και τη στάση τους απέναντι στη μάθηση. Επιπλέον, η γλωσσική ανεπάρκεια μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνική απομόνωση, καθώς περιορίζει τη δυνατότητα ανάπτυξης σχέσεων με τους συνομηλίκους (Ham, Song & Yang, 2020).

Πέραν των γλωσσικών δυσκολιών, οι μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο ενδέχεται να αντιμετωπίζουν και ευρύτερες μαθησιακές δυσκολίες, που μπορεί να σχετίζονται με διαφορές των εκπαιδευτικών συστημάτων και των μαθησιακών εμπειριών. Ειδικότερα, όπως επισημαίνεται, είναι πιθανό πολλοί μαθητές προέρχονται από εκπαιδευτικά περιβάλλοντα με διαφορετικές παιδαγωγικές προσεγγίσεις ή έχουν διακόψει τη φοίτησή τους λόγω μετακινήσεων ή κρίσεων, γεγονός που επηρεάζει το γνωστικό τους επίπεδο και την προσαρμογή τους στο νέο σχολικό πλαίσιο (Γιαβρίμης, 2022).

Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελούν επίσης οι μαθητές πρόσφυγες, που συχνά έχουν βιώσει τραυματικές εμπειρίες, όπως πόλεμο, ή αναγκαστική μετακίνηση. Τέτοιου είδους εμπειρίες, μπορεί να επηρεάσουν τη συγκέντρωση, τη μνήμη και τη μαθησιακή τους ικανότητα, δημιουργώντας πρόσθετες δυσκολίες στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η ψυχοκοινωνική διάσταση της μάθησης αναδεικνύεται, επομένως, ως κρίσιμος παράγοντας για την επιτυχή ένταξη (Karyotis, et al., 2020).

Συμπερασματικά, η αντιμετώπιση των γλωσσικών και μαθησιακών δυσκολιών απαιτεί την εφαρμογή στοχευμένων εκπαιδευτικών πρακτικών. Παραδείγματος χάριν, η ενίσχυση της διδασκαλίας της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, η διαφοροποιημένη διδασκαλία, η χρήση κατάλληλων διδακτικών υλικών και η παροχή εξατομικευμένης υποστήριξης αποτελούν βασικά εργαλεία για τη βελτίωση της μαθησιακής εμπειρίας των μαθητών. Παράλληλα, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και η ανάπτυξη υποστηρικτικών δομών συμβάλλουν στην αποτελεσματική αντιμετώπιση των δυσκολιών (Γραμμένου, 2024).

3.6.2 Κοινωνικός αποκλεισμός και ανισότητες

Ο κοινωνικός αποκλεισμός και οι εκπαιδευτικές ανισότητες αποτελούν τις σημαντικότερες προκλήσεις στην ένταξη των μαθητών με μεταναστευτικό και προσφυγικό υπόβαθρο. Παρά την ύπαρξη θεσμικών πολιτικών που στοχεύουν στη διασφάλιση ίσων ευκαιριών, παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς την πρόσβαση, τη συμμετοχή και τα μαθησιακά αποτελέσματα των μαθητών. Οι ανισότητες αυτές δεν περιορίζονται μόνο στο

σχολικό περιβάλλον, αλλά αντανακλούν ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές δομές που επηρεάζουν τη διαδικασία ένταξης (Guo & Hébert, 2014).

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται στη διαδικασία μέσω της οποίας άτομα ή ομάδες αποκλείονται από βασικές κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές δραστηριότητες. Στην περίπτωση των μεταναστών, ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να εκδηλωθεί μέσω περιορισμένης πρόσβασης σε ποιοτική εκπαίδευση, χαμηλής συμμετοχής στη σχολική ζωή και περιορισμένων δυνατοτήτων κοινωνικής κινητικότητας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, οι μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο συχνά βρίσκονται σε μειονεκτική θέση, λόγω παραγόντων όπως το χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, η γλωσσική δυσκολία και οι διακρίσεις (Fouka, 2023).

Κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες, αποτελούν επίσης βασικό παράγοντα, ανάδειξης εκπαιδευτικών ανισοτήτων κατά την ενταξιακή διαδικασία των μεταναστών. Ειδικότερα, πολλοί μετανάστες αντιμετωπίζουν συχνά οικονομικές δυσκολίες, επισφαλείς συνθήκες εργασίας και περιορισμένη πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες, γεγονός που επηρεάζει άμεσα την εκπαιδευτική πορεία των παιδιών τους. Η έλλειψη υλικών πόρων, η περιορισμένη υποστήριξη στο σπίτι και οι δυσκολίες προσαρμογής δημιουργούν ένα περιβάλλον που δυσχεραίνει τη σχολική επιτυχία (Karyotis, et al., 2020).

Παράλληλα, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι θεσμικές ανισότητες εντός του εκπαιδευτικού συστήματος. Παραδείγματος χάριν η άνιση κατανομή των πόρων μεταξύ σχολικών μονάδων, η περιορισμένη πρόσβαση σε υποστηρικτικές δομές και η έλλειψη εξειδικευμένων προγραμμάτων ενισχύουν τις διαφορές μεταξύ μαθητών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η συγκέντρωση μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο σε συγκεκριμένα σχολεία ή περιοχές μπορεί να οδηγήσει σε φαινόμενα «εκπαιδευτικού διαχωρισμού», περιορίζοντας τις ευκαιρίες για ισότιμη ένταξη (Γραμμένου, 2024).

Επιπροσθέτως, οι κοινωνικές στάσεις επηρεάζουν σημαντικά την εκπαιδευτική ένταξη. Οι προκαταλήψεις και οι διακρίσεις εις βάρος των μεταναστών μπορεί να εκδηλωθούν τόσο σε επίπεδο σχολικής κοινότητας όσο και στην ευρύτερη κοινωνία, δημιουργώντας συνθήκες αποκλεισμού. Οι μαθητές που βιώνουν διακρίσεις είναι πιο πιθανό να παρουσιάσουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, μειωμένο ενδιαφέρον για το σχολείο και αυξημένο κίνδυνο εγκατάλειψης της εκπαίδευσης (Ham, Yang & Cha, 2017).

Η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου, που περιγράφηκε στο βασικό θεωρητικό πλαίσιο, συνδέεται άμεσα με τις ανισότητες καθώς οι μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο συχνά διαθέτουν περιορισμένα δίκτυα κοινωνικών σχέσεων που θα μπορούσαν να διευκολύνουν την ένταξή τους. Η έλλειψη πρόσβασης σε γεφυρωτικό κοινωνικό κεφάλαιο περιορίζει τις ευκαιρίες αλληλεπίδρασης με τον γηγενή πληθυσμό και δυσχεραίνει την κοινωνική ενσωμάτωση (Rumbaut, 2015).

Η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού και των ανισοτήτων απαιτεί την υιοθέτηση ολοκληρωμένων πολιτικών που συνδυάζουν εκπαιδευτικές, κοινωνικές και οικονομικές παρεμβάσεις. Αναλυτικότερα, η ενίσχυση της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης με την ταυτόχρονη παροχή υποστηρικτικών δομών και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αποτελούν βασικά εργαλεία για τη μείωση των ανισοτήτων. Παράλληλα, η προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και η καλλιέργεια θετικών στάσεων απέναντι στη διαφορετικότητα συμβάλλουν στη δημιουργία ενός πιο δίκαιου και συνεκτικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος (Guo & Hébert, 2014).

3.6.3 Ο ρόλος των εκπαιδευτικών

Οι στάσεις των εκπαιδευτικών αλλά και της ευρύτερης κοινωνίας αποτελούν καθοριστικό παράγοντα για την επιτυχία ή την αποτυχία της εκπαιδευτικής ένταξης των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Πέρα των θεσμικών μεταρρυθμίσεων και των ολοκληρωμένων εκπαιδευτικών πολιτικών, η καθημερινή σχολική εμπειρία και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον επηρεάζουν άμεσα την εμπειρία των μαθητών και τη δυνατότητά τους να ενταχθούν ουσιαστικά στο εκπαιδευτικό σύστημα. Οι στάσεις αυτές διαμορφώνουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα η ένταξη και επηρεάζουν την ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Γιαβρίμης, 2022).

Σε επίπεδο σχολικής μονάδας, οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο, καθώς αποτελούν τον βασικό φορέα υλοποίησης των πολιτικών ένταξης. Οι αντιλήψεις, αλλά και οι παιδαγωγικές πρακτικές των εκπαιδευτικών επηρεάζουν άμεσα τη συμμετοχή, την επίδοση και την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των μαθητών. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, εκπαιδευτικοί που υιοθετούν θετικές στάσεις απέναντι στη διαφορετικότητα και εφαρμόζουν διαπολιτισμικές διδακτικές πρακτικές συμβάλλουν στη δημιουργία ενός υποστηρικτικού και συμπεριληπτικού μαθησιακού περιβάλλοντος (Ham, Song & Yang, 2020).

Αντίθετα, μια ενδεχόμενη αρνητική στάση των εκπαιδευτικών μπορεί να οδηγήσει σε φαινόμενα εκπαιδευτικού αποκλεισμού και υποβάθμισης των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Ενδεχόμενες προκαταλήψεις ή στερεότυπα των εκπαιδευτικών, μπορεί να επηρεάσουν τη συμπεριφορά τους, οδηγώντας σε άνιση μεταχείριση των μαθητών και περιορισμό των ευκαιριών μάθησης. Συγχρόνως, έλλειψη επαρκούς επιμόρφωσης σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ενισχύει τις δυσκολίες αυτές, καθώς πολλοί εκπαιδευτικοί δεν διαθέτουν τα απαραίτητα εργαλεία για τη διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας (Γραμμένου, 2024).

Παράλληλα, σημαντική είναι και η στάση των μαθητών και των συνομηλίκων στο σχολικό περιβάλλον. Η αποδοχή ή η απόρριψη των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο επηρεάζει άμεσα την κοινωνική τους ένταξη και την αίσθηση του «ανήκειν». Η ύπαρξη φαινομένων σχολικού εκφοβισμού, διακρίσεων ή κοινωνικού αποκλεισμού μπορεί να οδηγήσει σε απομόνωση και χαμηλή σχολική επίδοση, ενώ αντίθετα η ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας και αλληλοσεβασμού ενισχύει την εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη (Ham, Yang & Cha, 2017).

Σε ευρύτερο κοινωνικό επίπεδο, οι στάσεις της κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες επηρεάζουν σημαντικά το εκπαιδευτικό περιβάλλον. Η κοινωνική αποδοχή ή απόρριψη των μεταναστών αντανακλάται στις πολιτικές επιλογές, στη λειτουργία των θεσμών και στις καθημερινές πρακτικές. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε περιόδους κοινωνικής και οικονομικής κρίσης, οι αρνητικές στάσεις απέναντι στη μετανάστευση ενδέχεται να ενισχυθούν, δημιουργώντας ένα περιβάλλον που δυσχεραίνει την ένταξη (Fouka, 2023).

Η επίδραση των κοινωνικών στάσεων συνδέεται επίσης με τον βαθμό πολιτικοποίησης του μεταναστευτικού ζητήματος. Η δημόσια συζήτηση και τα μέσα ενημέρωσης διαμορφώνουν αντιλήψεις και στερεότυπα, τα οποία επηρεάζουν την κοινωνική συμπεριφορά και, κατ' επέκταση, το σχολικό περιβάλλον. Οι πολιτικές και ιδεολογικές αντιπαραθέσεις γύρω από τη μετανάστευση επηρεάζουν τη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών πολιτικών και τη στάση των πολιτών απέναντι στους μετανάστες (Carammía & Iacus, 2025).

Η αντιμετώπιση των αρνητικών στάσεων και η προώθηση θετικών αντιλήψεων αποτελούν βασική προϋπόθεση για την επιτυχή ένταξη των μαθητών. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, η ανάπτυξη προγραμμάτων ευαισθητοποίησης, η ενίσχυση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και η προώθηση της συνεργασίας μεταξύ σχολείου και τοπικής κοινωνίας συμβάλλουν στη δημιουργία ενός θετικού και υποστηρικτικού περιβάλλοντος. Η καλλιέργεια αξιών όπως ο

σεβασμός, η ανεκτικότητα και η αλληλεγγύη είναι καθοριστική για τη διαμόρφωση κοινωνιών που αποδέχονται και αξιοποιούν τη διαφορετικότητα.

3.7 Προτάσεις πολιτικής

Η ανάπτυξη και εφαρμογή των αντίστοιχων καλών πρακτικών στην εκπαιδευτική ένταξη των μεταναστών αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών πολιτικών. Αναλυτικότερα, οι σύγχρονες προκλήσεις που σχετίζονται με τη μετανάστευση απαιτούν την υιοθέτηση καινοτόμων και ευέλικτων προσεγγίσεων, που λαμβάνουν υπόψη τις πολυδιάστατες ανάγκες των μαθητών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, καλές πρακτικές βασίζονται σε εμπειρικά δεδομένα και διεθνή παραδείγματα, ενώ στοχεύουν στη δημιουργία ενός συμπεριληπτικού και δίκαιου εκπαιδευτικού περιβάλλοντος (De Graauw & Bloemraad, 2017).

Ειδικότερα, οι προτάσεις πολιτικής για την εκπαιδευτική ένταξη εστιάζουν στην ενίσχυση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, στη μείωση των ανισοτήτων και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που διευκολύνουν τη συμμετοχή των μαθητών στην κοινωνία. Η αξιοποίηση καινοτόμων πρακτικών αποτελεί βασικό εργαλείο για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής μέσω της εκπαίδευσης (Ham, Song & Yang, 2020). Η παρούσα ενότητα επικεντρώνεται στις καινοτόμες εκπαιδευτικές πρακτικές ένταξης, οι οποίες έχουν αναπτυχθεί σε διεθνές και εθνικό επίπεδο και μπορούν να συμβάλουν ουσιαστικά στη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

3.7.1 Καινοτόμες εκπαιδευτικές πρακτικές ένταξης

Οι καινοτόμες εκπαιδευτικές πρακτικές ένταξης αποτελούν σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις που στοχεύουν στη δημιουργία ενός ευέλικτου, συμπεριληπτικού και διαπολιτισμικού μαθησιακού περιβάλλοντος. Οι συγκεκριμένες πρακτικές βασίζονται στην αναγνώριση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας ως πλεονεκτήματος και επιδιώκουν την ενεργή συμμετοχή όλων των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία, ανεξαρτήτως καταγωγής ή γλωσσικού επιπέδου (Guo & Hébert, 2014).

Μία από τις σημαντικότερες καινοτόμες πρακτικές είναι η διαφοροποιημένη διδασκαλία, η οποία προσαρμόζει το περιεχόμενο, τις μεθόδους και τα μέσα διδασκαλίας στις ανάγκες και τις δυνατότητες των μαθητών. Στο συγκεκριμένο πλαίσιο, οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν ποικίλες διδακτικές τεχνικές, όπως η συνεργατική μάθηση, πολύπλευρο υλικό και

εξατομικευμένη υποστήριξη, προκειμένου να διευκολύνουν την κατανόηση και τη συμμετοχή των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο (Γιαβρίμης, 2022).

Ιδιαίτερη σημασία έχει επίσης η ενίσχυση της διδασκαλίας της γλώσσας της χώρας υποδοχής ως δεύτερης γλώσσας, η οποία αποτελεί βασικό παράγοντα για την εκπαιδευτική ένταξη. Καινοτόμες προσεγγίσεις στη γλωσσική διδασκαλία περιλαμβάνουν τη χρήση βιωματικών δραστηριοτήτων, τη σύνδεση της γλώσσας με την καθημερινή εμπειρία των μαθητών και την αξιοποίηση ψηφιακών εργαλείων. Οι παραπάνω συμβάλλουν στην ταχύτερη γλωσσική προσαρμογή και στη βελτίωση της σχολικής επίδοσης (Ham, Song & Yang, 2020).

Μια ακόμη σημαντική καινοτομία είναι η ενσωμάτωση της διαπολιτισμικής διάστασης στο αναλυτικό πρόγραμμα, μέσω δραστηριοτήτων που προάγουν τον διάλογο και τη συνεργασία μεταξύ μαθητών διαφορετικών πολιτισμικών προελεύσεων. Οι δράσεις αυτές περιλαμβάνουν πολιτισμικές ανταλλαγές, ομαδικές εργασίες (projects) και βιωματικές δραστηριότητες, οι οποίες ενισχύουν την κατανόηση της διαφορετικότητας και συμβάλλουν στη δημιουργία θετικού σχολικού κλίματος (Καλοφορίδης, 2014).

Παράλληλα, η αξιοποίηση της τεχνολογίας στην εκπαίδευση αποτελεί σημαντική καινοτομία για την υποστήριξη της ένταξης. Ψηφιακά εργαλεία, πλατφόρμες μάθησης και διαδραστικό υλικό μπορούν να διευκολύνουν τη διδασκαλία και να προσφέρουν εξατομικευμένες μαθησιακές εμπειρίες. Η χρήση της τεχνολογίας ενισχύει την προσβασιμότητα και επιτρέπει την προσαρμογή της διδασκαλίας στις ανάγκες των μαθητών, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις γλωσσικών δυσκολιών (Cretu & Grosseck, 2025).

Επιπλέον, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ σχολείου, οικογένειας και κοινότητας. Η ενεργή συμμετοχή των γονέων και των τοπικών φορέων συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των αναγκών των μαθητών και στη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος. Οι παραπάνω πρακτικές ενισχύουν το κοινωνικό κεφάλαιο και διευκολύνουν τη διαδικασία ένταξης (De Graauw & Bloemraad, 2017).

Τέλος, σημαντικό στοιχείο των καινοτόμων πρακτικών αποτελεί η συνεχής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, η οποία τους παρέχει τα απαραίτητα εργαλεία για τη διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας και την εφαρμογή σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων. Η ανάπτυξη επαγγελματικών δεξιοτήτων και η ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ εκπαιδευτικών

συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και στην αποτελεσματική ένταξη των μαθητών (Γραμμένου, 2024).

3.7.2 Ο ρόλος της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην προώθηση της ένταξης των μεταναστών μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς αποτελεί ένα από τα βασικότερα εργαλεία για την αντιμετώπιση της πολιτισμικής ετερότητας και των κοινωνικών ανισοτήτων. Σε αντίθεση με παραδοσιακές προσεγγίσεις που επικεντρώνονταν στην ομοιογένεια, η διαπολιτισμική εκπαίδευση προωθεί την αλληλεπίδραση, τον διάλογο και την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων. Στο πλαίσιο αυτό, η εκπαίδευση δεν λειτουργεί μόνο ως μηχανισμός μετάδοσης γνώσεων, αλλά και ως χώρος ανάπτυξης αξιών όπως ο σεβασμός, η ανεκτικότητα και η κοινωνική δικαιοσύνη (Καλοφορίδης, 2014).

Ειδικότερα, η διαπολιτισμική εκπαίδευση συμβάλλει ουσιαστικά στη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων και στην ενίσχυση της ισότητας ευκαιριών. Μέσα από την προσαρμογή των διδακτικών πρακτικών στις ανάγκες των μαθητών, την αναγνώριση της πολιτισμικής τους ταυτότητας και την ενίσχυση της συμμετοχής τους στη μαθησιακή διαδικασία, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για ουσιαστική ένταξη. Η συγκεκριμένη προσέγγιση ενισχύει την αυτοεκτίμηση των μαθητών και συμβάλλει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για τη συμμετοχή τους στην κοινωνία (Guo & Hébert, 2014).

Παράλληλα, η διαπολιτισμική εκπαίδευση λειτουργεί ως μηχανισμός ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής, καθώς προάγει τη συνεργασία και την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ μαθητών διαφορετικών πολιτισμικών προελεύσεων. Η ανάπτυξη ενός σχολικού περιβάλλοντος που σέβεται και αξιοποιεί τη διαφορετικότητα συμβάλλει στη μείωση των προκαταλήψεων και στην πρόληψη κοινωνικών εντάσεων. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, σχετικές Έρευνες αναδεικνύουν ότι οι μαθητές που συμμετέχουν σε διαπολιτισμικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα αναπτύσσουν υψηλότερα επίπεδα κοινωνικών δεξιοτήτων και αίσθησης του «ανήκειν» (Ham, Yang & Cha, 2017).

Ωστόσο, η εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις. Σε πολλές περιπτώσεις, η διαπολιτισμική προσέγγιση παραμένει σε θεωρητικό επίπεδο και δεν ενσωματώνεται ουσιαστικά στη σχολική πρακτική. Ειδικότερα, η έλλειψη επαρκούς επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, η περιορισμένη προσαρμογή των αναλυτικών

προγραμμάτων και η έλλειψη πόρων αποτελούν βασικά εμπόδια για την αποτελεσματική εφαρμογή της. Επιπλέον, οι κοινωνικές στάσεις και τα στερεότυπα μπορούν να περιορίσουν την αποδοχή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και να επηρεάσουν αρνητικά την ένταξη των μαθητών (Γιαβρίμης, 2022).

Η κριτική προσέγγιση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης αναδεικνύει την ανάγκη για μετάβαση από μια επιφανειακή εφαρμογή προς μια ουσιαστική ενσωμάτωση της διαπολιτισμικής διάστασης σε όλες τις πτυχές της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν πρέπει να περιορίζεται σε μεμονωμένες δράσεις ή εορταστικές εκδηλώσεις, αλλά να αποτελεί βασική αρχή που διαπερνά το σύνολο του εκπαιδευτικού συστήματος, από το αναλυτικό πρόγραμμα μέχρι τις παιδαγωγικές πρακτικές και τη σχολική κουλτούρα (Faas, Hajisoteriou & Angelides, 2014).

Επιπροσθέτως, η αποτελεσματική εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης απαιτεί τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών, σχολικής διοίκησης, οικογένειας και ευρύτερης κοινωνίας. Η ενίσχυση της συμμετοχής των γονέων, η ανάπτυξη συνεργασιών με τοπικούς φορείς και η προώθηση δράσεων ευαισθητοποίησης συμβάλλουν στη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος για την ένταξη των μαθητών (De Graauw & Bloemraad, 2017).

3.7.3 Προτάσεις βελτιστοποίησης των πολιτικών ένταξης

Η αποτελεσματική ένταξη των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης απαιτεί τη συνεχή αναθεώρηση και βελτίωση των υφιστάμενων πολιτικών, ώστε να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες κοινωνικές και εκπαιδευτικές προκλήσεις. Η εμπειρία τόσο της Ελλάδας όσο και άλλων ευρωπαϊκών χωρών καταδεικνύει ότι οι πολιτικές ένταξης πρέπει να είναι πολυδιάστατες, ευέλικτες και προσαρμοσμένες στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Αξίζει να σημειωθεί ότι, η ανάπτυξη στοχευμένων και τεκμηριωμένων παρεμβάσεων αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών αυτών (De Graauw & Bloemraad, 2017).

Μία από τις βασικότερες προτάσεις αφορά την ενίσχυση της γλωσσικής υποστήριξης, μέσω της συστηματικής διδασκαλίας της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. Η γλωσσική επάρκεια αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την εκπαιδευτική επιτυχία και την κοινωνική ένταξη, γεγονός που καθιστά αναγκαία την ανάπτυξη εξειδικευμένων προγραμμάτων και διδακτικών μεθόδων που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μαθητών (Guo & Hébert, 2014).

Παράλληλα, ιδιαίτερη σημασία έχει η συνεχής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας. Οι εκπαιδευτικοί αποτελούν βασικούς φορείς υλοποίησης των πολιτικών ένταξης και η ενίσχυση των δεξιοτήτων τους συμβάλλει στη δημιουργία ενός συμπεριληπτικού και υποστηρικτικού μαθησιακού περιβάλλοντος. Επομένως, η επιμόρφωση θα πρέπει να περιλαμβάνει σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις, διαφοροποιημένη διδασκαλία και στρατηγικές αντιμετώπισης των γλωσσικών και κοινωνικών δυσκολιών (Γιαβρίμης, 2022).

Ακόμη, κρίνεται αναγκαία η ενίσχυση και αναβάθμιση των δομών υποδοχής και ένταξης, όπως οι Τάξεις Υποδοχής μέσω της επαρκούς χρηματοδότησης, της καλύτερης οργάνωσης και της ισότιμης κατανομής τους σε όλη τη χώρα. Η αποτελεσματική λειτουργία των συγκεκριμένων δομών μπορεί να συμβάλλει στην ομαλή προσαρμογή των μαθητών και στη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων (Karyotis, et al., 2020).

Σημαντική πρόταση αποτελεί επίσης η ενσωμάτωση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο σύνολο του αναλυτικού προγράμματος, ώστε να μην περιορίζεται σε αποσπασματικές δράσεις. Η διαπολιτισμική διάσταση θα πρέπει να διαπερνά όλα τα γνωστικά αντικείμενα και τις εκπαιδευτικές πρακτικές, προωθώντας τον σεβασμό στη διαφορετικότητα και την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων (Faas, Hajisoteriou & Angelides, 2014).

Παράλληλα, η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ σχολείου, οικογένειας και τοπικής κοινωνίας αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την επιτυχή ένταξη. Η ενεργή συμμετοχή των γονέων, η ανάπτυξη δικτύων υποστήριξης και η συνεργασία με κοινωνικούς φορείς συμβάλλουν στη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος που διευκολύνει την ένταξη των μαθητών (De Graauw & Bloemraad, 2017).

Τέλος, είναι απαραίτητη η συστηματική αξιολόγηση των πολιτικών ένταξης, μέσω της συλλογής και ανάλυσης δεδομένων, ώστε να εντοπίζονται οι αδυναμίες και να βελτιώνονται οι παρεμβάσεις. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, η αξιοποίηση ερευνητικών δεδομένων και η ανταλλαγή καλών πρακτικών σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη πιο αποτελεσματικών και βιώσιμων πολιτικών (Cretu & Grosseck, 2025).

3.8 Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Το παρόν κεφάλαιο ανέδειξε τον καθοριστικό ρόλο της εκπαίδευσης ως βασικού μηχανισμού ένταξης των μεταναστών στις σύγχρονες κοινωνίες. Μέσα από την ανάλυση των θεωρητικών

προσεγγίσεων, των ευρωπαϊκών και διεθνών πολιτικών, καθώς και των πρακτικών που εφαρμόζονται στην Ελλάδα, κατέστη σαφές ότι η εκπαιδευτική ένταξη αποτελεί μια πολυδιάστατη διαδικασία, η οποία επηρεάζεται από θεσμικούς, κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες. Η εκπαίδευση δεν λειτουργεί μόνο ως μέσο απόκτησης γνώσεων, αλλά και ως χώρος κοινωνικοποίησης, διαμόρφωσης ταυτότητας και ανάπτυξης κοινωνικών δεσμών (Guo & Hébert, 2014).

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο, όπως τα γλωσσικά εμπόδια, οι κοινωνικές ανισότητες και οι αρνητικές στάσεις, οι οποίες μπορούν να περιορίσουν την εκπαιδευτική τους πορεία. Παράλληλα, αναδείχθηκε η σημασία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και των καινοτόμων πρακτικών ως βασικών εργαλείων για την αντιμετώπιση των δυσκολιών και την προώθηση της ισότητας ευκαιριών (Ham, Yang & Cha, 2017).

Η ανάλυση των πολιτικών ένταξης στην Ελλάδα κατέδειξε ότι, παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει επιτευχθεί σε θεσμικό επίπεδο, εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις ως προς την αποτελεσματική εφαρμογή τους. Η ενίσχυση των δομών υποδοχής, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και η ανάπτυξη ολοκληρωμένων στρατηγικών ένταξης αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής πολιτικής (Γραμμένου, 2024).

3.9 Ανακεφαλαίωση

Συνοψίζοντας, η επιτυχής ένταξη των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης απαιτεί μια ολιστική και μακροπρόθεσμη προσέγγιση, η οποία συνδυάζει θεωρία, πολιτική και πρακτική εφαρμογή. Η εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης κοινωνικής συνοχής και ανάπτυξης, υπό την προϋπόθεση ότι θα σχεδιαστούν και θα εφαρμοστούν πολιτικές που προωθούν τη συμπερίληψη, την ισότητα και τον σεβασμό στη διαφορετικότητα. Στη διεθνή βιβλιογραφία, η συνεχής μελέτη των καλών πρακτικών κοινωνικής ένταξης των μεταναστών και ιδιαίτερα η συγκριτική μελέτη μεταξύ αυτών, που θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο, μπορεί να ενισχύσει την αποτελεσματικότητά τους.

Κεφάλαιο 4

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΝΤΑΞΗΣ

4.1 Εισαγωγή

Η συγκριτική μελέτη των πολιτικών ένταξης των μεταναστών μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό πεδίο ανάλυσης, καθώς συμβάλλει στην κατανόηση των διαφορετικών προσεγγίσεων που υιοθετούνται σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Σε ένα περιβάλλον αυξανόμενης κινητικότητας πληθυσμών και εντεινόμενης πολιτισμικής ποικιλομορφίας, η εκπαίδευση αναδεικνύεται ως βασικός μηχανισμός κοινωνικής ενσωμάτωσης και διαμόρφωσης κοινωνικής συνοχής. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, η σύγκριση των πολιτικών ένταξης συμβάλλει στην ανάδειξη των αποτελεσματικών πρακτικών, αλλά και των αδυναμιών που παρουσιάζονται στην εφαρμογή τους, επιτρέποντας την ανάπτυξη πιο στοχευμένων και αποδοτικών στρατηγικών (Pagliarello, 2020).

Ειδικότερα, η συγκριτική ανάλυση μεταξύ των ευρωπαϊκών πολιτικών και της ελληνικής περίπτωσης καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς η Ελλάδα παρουσιάζει ιδιαιτερότητες που σχετίζονται με τη γεωγραφική της θέση, την πρόσφατη μετατροπή της σε χώρα υποδοχής μεταναστών και προσφύγων, καθώς και τις κοινωνικοοικονομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει. Παρ' όλο που σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπως επισημαίνεται στη βιβλιογραφία, έχουν αναπτυχθεί πιο συστηματικά και ολοκληρωμένα μοντέλα ένταξης, η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική βρίσκεται σε διαδικασία προσαρμογής και εξέλιξης, προσπαθώντας να ανταποκριθεί στις αυξημένες ανάγκες ένταξης (Faas, Hajisoteriou & Angelides, 2014). Η σύγκριση αυτή επιτρέπει την κατανόηση των διαφορών ως προς τη δομή, την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα των πολιτικών ένταξης.

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει συγκριτικά τις πολιτικές ένταξης των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης, εστιάζοντας αφενός στις ευρωπαϊκές πρακτικές και αφετέρου στην ελληνική εμπειρία. Αρχικά, αναλύονται τα βασικά χαρακτηριστικά των ευρωπαϊκών πολιτικών και παρουσιάζονται επιλεγμένα παραδείγματα χωρών. Στη συνέχεια, εξετάζεται η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική, αναδεικνύοντας τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες της. Τέλος, πραγματοποιείται συγκριτική αξιολόγηση των δύο προσεγγίσεων, με στόχο την εξαγωγή συμπερασμάτων και τη διατύπωση προτάσεων για τη βελτίωση των πολιτικών ένταξης. Μέσα

από τη συγκριτική αυτή προσέγγιση επιδιώκεται η βαθύτερη κατανόηση του ρόλου της εκπαίδευσης στην ένταξη των μεταναστών και η ανάδειξη αποτελεσματικών πρακτικών που μπορούν να συμβάλουν στη διαμόρφωση πιο συμπεριληπτικών κοινωνιών.

4.2 Συγκριτική μελέτη ευρωπαϊκών πολιτικών ένταξης

Η συγκριτική ανάλυση των ευρωπαϊκών πολιτικών ένταξης μέσω της εκπαίδευσης αναδεικνύει ένα πολυεπίπεδο και δυναμικό πλαίσιο που ανταποκρίνεται στις σύγχρονες προκλήσεις της μετανάστευσης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη-μέλη της έχουν αναπτύξει πολιτικές που στοχεύουν στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, την προώθηση της ισότητας ευκαιριών και την αποτελεσματική ενσωμάτωση των μεταναστών στο εκπαιδευτικό σύστημα. Αξιοσημείωτο είναι ότι παρά τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών, παρατηρείται μια γενική σύγκλιση προς πιο συμπεριληπτικά και διαπολιτισμικά μοντέλα ένταξης (Faas, Hajisoteriou & Angelides, 2014).

Ειδικότερα, οι ευρωπαϊκές πολιτικές ένταξης χαρακτηρίζονται από την προοπτική εξισορρόπησης μεταξύ εθνικών ιδιαιτεροτήτων και υπερεθνικών κατευθύνσεων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση λειτουργεί ως συντονιστικός μηχανισμός, προωθώντας κοινές αρχές και στρατηγικές, ενώ τα κράτη-μέλη διατηρούν την ευθύνη για την εφαρμογή των πολιτικών αυτών. Σύμφωνα με τον Kushnir (2022), η πολυεπίπεδη αυτή διακυβέρνηση δημιουργεί ένα σύνθετο πλαίσιο, στο οποίο συνυπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις και πρακτικές ένταξης (Kushnir, 2022). Η παρούσα ενότητα επικεντρώνεται στα βασικά χαρακτηριστικά των ευρωπαϊκών πολιτικών ένταξης μέσω της εκπαίδευσης, αναδεικνύοντας τα κύρια στοιχεία που τις διαφοροποιούν και τις καθιστούν αποτελεσματικές σε σύγκριση με άλλα μοντέλα.

4.2.1 Βασικά χαρακτηριστικά των ευρωπαϊκών πολιτικών ένταξης

Ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά των ευρωπαϊκών πολιτικών ένταξης είναι η προώθηση της ισότητας ευκαιριών στην εκπαίδευση. Οι συγκεκριμένες πολιτικές στοχεύουν στη διασφάλιση της πρόσβασης όλων των μαθητών, ανεξαρτήτως καταγωγής, σε ποιοτική εκπαίδευση, αναγνωρίζοντας ότι η εκπαίδευση αποτελεί βασικό μηχανισμό κοινωνικής κινητικότητας και ένταξης. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων και στην υποστήριξη των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο, μέσω ειδικών προγραμμάτων και παρεμβάσεων (Faas et al., 2014).

Ένα δεύτερο σημαντικό χαρακτηριστικό είναι η προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ως βασικής στρατηγικής ένταξης. Όπως περιγράφεται στο αντίστοιχο μοντέλο ένταξης, οι ευρωπαϊκές πολιτικές αναγνωρίζουν την πολιτισμική ποικιλομορφία ως πλεονέκτημα και επιδιώκουν την ανάπτυξη εκπαιδευτικών πρακτικών που ενισχύουν τον διάλογο, την κατανόηση και τη συνεργασία μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, η ενσωμάτωση της διαπολιτισμικής διάστασης στο αναλυτικό πρόγραμμα και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αποτελούν βασικά εργαλεία για την υλοποίηση αυτής της προσέγγισης (Pagliarello, 2020).

Παράλληλα, οι ευρωπαϊκές πολιτικές χαρακτηρίζονται από την ανάπτυξη υποστηρικτικών δομών και μηχανισμών ένταξης, όπως προγράμματα γλωσσικής υποστήριξης, εξατομικευμένης διδασκαλίας και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης. Οι παραπάνω παρεμβάσεις στοχεύουν στην αντιμετώπιση των γλωσσικών και κοινωνικών εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι μαθητές, ενισχύοντας τη συμμετοχή τους στη μαθησιακή διαδικασία και βελτιώνοντας τα εκπαιδευτικά τους αποτελέσματα (Guo & Hébert, 2014).

Ένα ακόμη βασικό χαρακτηριστικό είναι η πολυεπίπεδη διακυβέρνηση των πολιτικών ένταξης, που συνδυάζει δράσεις σε ευρωπαϊκό, εθνικό και τοπικό επίπεδο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαμορφώνει το γενικό πλαίσιο πολιτικής, ενώ τα κράτη-μέλη προσαρμόζουν τις πολιτικές στις εθνικές τους ανάγκες. Παράλληλα, οι τοπικές αρχές και οι σχολικές μονάδες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή των πολιτικών, προσαρμόζοντάς τις στις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε περιοχής (Kushnir, 2022).

Επιπλέον, ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών φορέων και κοινωνικών θεσμών. Οι ευρωπαϊκές πολιτικές προωθούν τη συνεργασία μεταξύ σχολείων, οικογενειών, τοπικών κοινοτήτων και κοινωνικών υπηρεσιών, αναγνωρίζοντας ότι η ένταξη αποτελεί μια διαδικασία που υπερβαίνει τα όρια του σχολείου. Η ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας συμβάλλει στην ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου και στη δημιουργία υποστηρικτικών περιβαλλόντων για τους μαθητές (De Graauw & Bloemraad, 2017).

Τέλος, οι ευρωπαϊκές πολιτικές ένταξης χαρακτηρίζονται από τη χρήση δεδομένων και αξιολόγησης για τη βελτίωση των παρεμβάσεων. Η συστηματική συλλογή και ανάλυση δεδομένων επιτρέπει την παρακολούθηση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών και την προσαρμογή τους στις νέες συνθήκες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, η έμφαση στη

τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής αποτελεί βασικό στοιχείο για τη διασφάλιση της ποιότητας και της βιωσιμότητας των παρεμβάσεων (Cretu & Grosseck, 2025).

4.2.2 Καλές πρακτικές στην Ευρώπη

Η ανάλυση των αντίστοιχων καλών πρακτικών ευρωπαϊκών κρατών ως προς την ένταξη των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης συμβάλλει στην κατανόηση των πρακτικών που μπορεί να επιταχύνουν την κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών. Παρά τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των εθνικών συστημάτων, ορισμένες χώρες έχουν αναπτύξει πολιτικές που θεωρούνται ιδιαίτερα επιτυχημένες, καθώς συνδυάζουν τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, την ισότητα ευκαιριών και την οργανωμένη θεσμική υποστήριξη. Όπως προαναφέρθηκε, η συγκριτική μελέτη των περιπτώσεων αυτών παρέχει χρήσιμα συμπεράσματα για τη βελτίωση των πολιτικών ένταξης σε άλλες χώρες (Faas, Hajisoteriou & Angelides, 2014).

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Σουηδία, η οποία εφαρμόζει ένα από τα πιο ανεπτυγμένα μοντέλα ένταξης στην Ευρώπη. Το σουηδικό εκπαιδευτικό σύστημα δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη γλωσσική υποστήριξη των μαθητών μέσω της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας παράλληλα με τη γλώσσα της χώρας υποδοχής. Παράλληλα, παρέχονται εξατομικευμένα προγράμματα μάθησης και υποστηρικτικές υπηρεσίες, που διευκολύνουν την προσαρμογή των μαθητών. Η παραπάνω ενισχύει την εκπαιδευτική επίδοση και την κοινωνική ένταξη, ενώ προάγει τη διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας (Guo & Hébert, 2014).

Εξίσου σημαντική είναι η περίπτωση της Γερμανίας, η οποία, ιδιαίτερα μετά την προσφυγική κρίση του 2015, ανέπτυξε ένα εκτεταμένο σύστημα υποδοχής και ένταξης μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Το γερμανικό μοντέλο βασίζεται σε τάξεις προετοιμασίας (*preparatory classes*), εντατικά προγράμματα εκμάθησης της γλώσσας και συνεργασία μεταξύ σχολείων και κοινωνικών υπηρεσιών. Η έμφαση στη γλωσσική ένταξη και στην ταχεία ενσωμάτωση στο κανονικό σχολικό πρόγραμμα έχει συμβάλει στη βελτίωση των εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων (Kushnir, 2022).

Η Ολλανδία αποτελεί επίσης ένα παράδειγμα επιτυχημένης πολιτικής ένταξης, με έμφαση στην εξατομικευμένη υποστήριξη και στην πρόληψη των εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας ενσωματώνει προγράμματα ενίσχυσης της γλωσσικής επάρκειας, καθώς και μηχανισμούς αξιολόγησης που επιτρέπουν την έγκαιρη ανίχνευση μαθησιακών δυσκολιών. Παράλληλα, δίνεται ιδιαίτερη σημασία στη συνεργασία με τις

οικογένειες των μαθητών, γεγονός που ενισχύει τη διαδικασία ένταξης (De Graauw & Bloemraad, 2017).

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Γαλλία, όπου, παρά την παραδοσιακή έμφαση στο μοντέλο της αφομοίωσης, έχουν αναπτυχθεί δομές υποστήριξης για μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Τα ειδικά προγράμματα υποδοχής (classes d'accueil) παρέχουν εντατική γλωσσική εκπαίδευση και υποστήριξη, διευκολύνοντας τη μετάβαση των μαθητών στο κανονικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή έχει δεχθεί κριτική, καθώς δίνει λιγότερη έμφαση στη διαπολιτισμική διάσταση σε σύγκριση με άλλες χώρες (Faas et al., 2014).

Πέρα από τα επιμέρους εθνικά παραδείγματα, κοινό στοιχείο των επιτυχημένων πολιτικών ένταξης αποτελεί η ολοκληρωμένη και συστηματική προσέγγιση, η οποία συνδυάζει εκπαιδευτικές, κοινωνικές και θεσμικές παρεμβάσεις. Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, χώρες που επενδύουν στη γλωσσική υποστήριξη, στη διαφοροποιημένη διδασκαλία, στη διαπολιτισμική εκπαίδευση και στη συνεργασία με την κοινωνία παρουσιάζουν καλύτερα αποτελέσματα ως προς την ένταξη των μαθητών (Guo & Hébert, 2014).

Συνοψίζοντας, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η συνεχής αξιολόγηση των πολιτικών και η προσαρμογή τους στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, οι χώρες που αξιοποιούν ερευνητικά δεδομένα και διεθνείς πρακτικές είναι σε θέση να βελτιώνουν τις πολιτικές τους και να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τις προκλήσεις της μετανάστευσης (Cretu & Grosseck, 2025).

4.3 Συγκριτική ανάλυση της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής

Η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική ένταξης των μεταναστών και των προσφύγων διαμορφώθηκε κυρίως τις τελευταίες δεκαετίες, ως απόρροια της μετατροπής της Ελλάδας από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστευτικών ροών. Σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες που διαθέτουν μακρόχρονη εμπειρία στη διαχείριση της μετανάστευσης, η ελληνική περίπτωση χαρακτηρίζεται από ταχεία προσαρμογή και συχνά αποσπασματική ανάπτυξη πολιτικών. Παρ' όλα αυτά, κατά τη βιβλιογραφία, έχουν υιοθετηθεί σημαντικές παρεμβάσεις που στοχεύουν στην ένταξη των μαθητών μέσω της εκπαίδευσης και στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής (Karyotis, et al., 2020).

Ειδικότερα, η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική ένταξης συνδυάζει στοιχεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης με πρακτικές υποστηρικτικής παρέμβασης, όπως η γλωσσική ενίσχυση και η δημιουργία ειδικών δομών ένταξης. Το συγκεκριμένο πλαίσιο, όπως περιγράφεται από τη Γραμμένου, επηρεάζεται τόσο από εθνικές ανάγκες όσο και από ευρωπαϊκές κατευθύνσεις, με στόχο τη διασφάλιση της ισότητας ευκαιριών και την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων (Γραμμένου, 2024). Η παρούσα ενότητα εξετάζει τα βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής πολιτικής ένταξης, αναδεικνύοντας τα κύρια στοιχεία που τη διαμορφώνουν και τη διαφοροποιούν από άλλα ευρωπαϊκά μοντέλα.

4.3.1 Βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής πολιτικής ένταξης

Ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά της ελληνικής πολιτικής ένταξης είναι η διασφάλιση της καθολικής πρόσβασης στην εκπαίδευση για όλους τους μαθητές, ανεξαρτήτως εθνικότητας ή νομικού καθεστώτος. Επομένως, η εκπαίδευση αντιμετωπίζεται ως θεμελιώδες δικαίωμα, γεγονός που επιτρέπει την ένταξη των παιδιών μεταναστών και προσφύγων στο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα. Η αρχή της ισότητας, συνάδει με τις ευρωπαϊκές και διεθνείς κατευθύνσεις για την προώθηση της ισότητας ευκαιριών (Γιαβρίμης, 2022).

Ένα ακόμη σημαντικό χαρακτηριστικό είναι η ανάπτυξη ειδικών δομών υποδοχής και ένταξης, όπως οι Τάξεις Υποδοχής και οι Δομές Υποδοχής για την Εκπαίδευση Προσφύγων (ΔΥΕΠ). Οι συγκεκριμένες δομές, στοχεύουν στη γλωσσική και κοινωνική προσαρμογή των μαθητών, παρέχοντας υποστηρικτική διδασκαλία και διευκολύνοντας τη σταδιακή ένταξή τους στο κανονικό σχολικό πρόγραμμα. Η ύπαρξη των δομών αυτών αποτελεί βασικό εργαλείο για την αντιμετώπιση των γλωσσικών και μαθησιακών δυσκολιών (Karyotis, et al., 2020).

Παράλληλα, η ελληνική πολιτική ένταξης διακρίνεται από την εισαγωγή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, η οποία στοχεύει στην αναγνώριση και αξιοποίηση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας. Σύμφωνα με την ελληνική βιβλιογραφία μέσα από τη λειτουργία διαπολιτισμικών σχολείων και την ανάπτυξη σχετικών προγραμμάτων, επιδιώκεται η δημιουργία ενός εκπαιδευτικού περιβάλλοντος που προάγει τον σεβασμό στη διαφορετικότητα και την κοινωνική συνοχή (Καλοφορίδης, 2014).

Χαρακτηριστικό επίσης της ελληνικής πολιτικής αποτελεί η προσαρμοστικότητα της εκπαιδευτικής πολιτικής σε συνθήκες κρίσης, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της προσφυγικής κρίσης. Αναλυτικότερα, το ελληνικό κράτος ανέπτυξε σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα

μηχανισμούς ένταξης για μεγάλο αριθμό μαθητών προσφύγων, γεγονός που αναδεικνύει την ευελιξία του εκπαιδευτικού συστήματος. Ωστόσο, όπως διαπιστώνεται, η ταχεία αυτή προσαρμογή συνοδεύτηκε από προκλήσεις, όπως η έλλειψη πόρων και η περιορισμένη οργάνωση (Γραμμένου, 2024).

Επιπροσθέτως, η ελληνική πολιτική ένταξης, προσδιορίζεται από την έντονη εξάρτηση από ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και χρηματοδοτικά εργαλεία, γεγονός που επηρεάζει τόσο τον σχεδιασμό όσο και την εφαρμογή των πολιτικών. Κατά τον Kushnir (2022), η ευρωπαϊκή υποστήριξη έχει συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη δομών και προγραμμάτων ένταξης, αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί εξαρτήσεις και ασυνέχειες στη λειτουργία τους (Kushnir, 2022).

Τέλος, σημαντική παράμετρος της ελληνικής περίπτωσης αποτελεί η μερική αποσπασματικότητα και η έλλειψη συνέχειας των πολιτικών ένταξης. Παρά την ύπαρξη σημαντικών παρεμβάσεων, η εφαρμογή τους συχνά παρουσιάζει διαφοροποιήσεις μεταξύ περιοχών και σχολικών μονάδων, ενώ η απουσία μακροπρόθεσμου σχεδιασμού περιορίζει την αποτελεσματικότητά τους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, οι περιγραφόμενοι παράγοντες, καθιστούν την ελληνική πολιτική ένταξης λιγότερο σταθερή σε σύγκριση με άλλα ευρωπαϊκά μοντέλα (Karyotis, et al., 2020).

4.3.2 Πλεονεκτήματα, αδυναμίες και περιορισμοί του ελληνικού μοντέλου

Η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική ένταξης παρουσιάζει έναν σύνθετο χαρακτήρα, καθώς συνδυάζει σημαντικά θετικά στοιχεία με διαρθρωτικές αδυναμίες και περιορισμούς. Η αξιολόγηση του ελληνικού μοντέλου απαιτεί μια ισορροπημένη προσέγγιση, η οποία λαμβάνει υπόψη τόσο τις θεσμικές πρωτοβουλίες όσο και τις πρακτικές δυσκολίες εφαρμογής. Η συγκεκριμένη ανάλυση είναι ιδιαίτερα σημαντική στο πλαίσιο της συγκριτικής μελέτης, καθώς επιτρέπει την κατανόηση της θέσης της Ελλάδας σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα του ελληνικού μοντέλου αποτελεί η κατοχύρωση της καθολικής πρόσβασης στην εκπαίδευση, η οποία διασφαλίζει τη συμμετοχή όλων των μαθητών, ανεξαρτήτως νομικού καθεστώτος (Γιαβρίμης, 2022). Αναλυτικότερα, η δημιουργία δομών όπως οι Τάξεις Υποδοχής και οι ΔΥΕΠ αποτελεί επίσης σημαντική θεσμική καινοτομία, καθώς διευκολύνει τη γλωσσική και κοινωνική ένταξη των μαθητών. Συγχρόνως, η εισαγωγή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ενισχύει τη συμπερίληψη και προάγει τον σεβασμό στη διαφορετικότητα (Καλοφορίδης, 2014). Αξιοσημείωτη είναι και η ικανότητα του ελληνικού

εκπαιδευτικού συστήματος, όπως προαναφέρθηκε να προσαρμόζεται σε κρίσεις, όπως η προσφυγική κρίση, αναπτύσσοντας άμεσα μηχανισμούς ένταξης (Karyotis, et al., 2020).

Ωστόσο, το ελληνικό μοντέλο εμφανίζει σημαντικές αδυναμίες, οι οποίες σχετίζονται κυρίως με την εφαρμογή των πολιτικών. Παραδείγματος χάριν, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία έλλειψη επαρκών πόρων, η περιορισμένη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και η άνιση κατανομή των δομών ένταξης δημιουργούν εμπόδια στην αποτελεσματική λειτουργία του συστήματος (Γραμμένου, 2024). Επιπλέον, η ασυνέχεια των πολιτικών και η απουσία μακροπρόθεσμου σχεδιασμού περιορίζουν τη βιωσιμότητα των παρεμβάσεων.

Παράλληλα, κρίνεται σημαντικό να μην αγνοηθούν σημαντικοί περιορισμοί, που σχετίζονται με εξωτερικούς και δομικούς παράγοντες. Ειδικότερα, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, η εξάρτηση από ευρωπαϊκή χρηματοδότηση επηρεάζει τη σταθερότητα των πολιτικών, ενώ οι κοινωνικές ανισότητες και οι στάσεις της κοινωνίας απέναντι στη μετανάστευση επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα της ένταξης (Kushnir, 2022). Παράλληλα, η γεωγραφική κατανομή των μεταναστευτικών πληθυσμών μπορεί να δημιουργήσει άνισες συνθήκες εφαρμογής των πολιτικών σε διαφορετικές περιοχές της χώρας. Παραδείγματος χάριν, προσφυγικοί ή μεταναστευτικοί πληθυσμοί που καταφθάνουν στην νησιωτική Ελλάδα, αποκτούν πρόσβαση στους εκπαιδευτικούς θεσμούς, που σχετίζονται με τις πολιτικές εκπαιδευτικής ένταξης, σε μεταγενέστερο διάστημα, συγκριτικά με τους πληθυσμούς που καταφθάνουν σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα.

Για την αναλυτικότερη παρουσίαση των προσδιοριστικών στοιχείων της ελληνικής πολιτικής ένταξης των μεταναστών μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος μοντέλου συνοψίζοντας ακολουθεί ο πίνακας 4.1 :

Πίνακας 4.1

Πλεονεκτήματα – Αδυναμίες – Περιορισμοί του ελληνικού μοντέλου ένταξης

	Χαρακτηριστικά
Πλεονεκτήματα	- Καθολική πρόσβαση προσφύγων και μεταναστών στην εκπαίδευση - Διαμόρφωση δομών ένταξης (Τάξεις Υποδοχής, ΔΥΕΠ) - Προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης - Προσαρμοστικότητα (π.χ. προσφυγικό κύμα)
Αδυναμίες	- Έλλειψη πόρων και κατάλληλων υποδομών - Περιορισμένη επιμόρφωση εκπαιδευτικών - Ασυνέχεια πολιτικών - Άνιση εφαρμογή μεταξύ σχολικών δομών
Περιορισμοί	- Οικονομική εξάρτηση από ευρωπαϊκή χρηματοδότηση - Κοινωνικές ανισότητες, αποκλεισμός μεταναστών - Γεωγραφικές ανισότητες

Συνεπώς, το ελληνικό μοντέλο ένταξης παρουσιάζει σημαντική προοπτική εξέλιξης της ενταξιακής διαδικασίας, αλλά και σαφείς περιορισμούς που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητά του. Επομένως, η ενίσχυση των θετικών στοιχείων και η αντιμετώπιση των αδυναμιών αποτελούν βασική προϋπόθεση για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής ένταξης και την προσέγγιση των πιο αποτελεσματικών ευρωπαϊκών πρακτικών.

4.4 Συγκριτική μελέτη ευρωπαϊκών και ελληνικών πολιτικών

Η σύγκριση μεταξύ των ευρωπαϊκών πολιτικών ένταξης και της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής αναδεικνύει τόσο σημεία σύγκλισης όσο και σημαντικές διαφοροποιήσεις. Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η εφαρμογή των πολιτικών επηρεάζεται από τις ιδιαίτερες κοινωνικές, οικονομικές και θεσμικές συνθήκες της χώρας. Όπως προαναφέρθηκε, η συγκεκριμένη προσέγγιση επιτρέπει την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών και την ανάδειξη καλών πρακτικών που μπορούν να αξιοποιηθούν για τη βελτίωση του ελληνικού μοντέλου (Faas, Hajisoteriou & Angelides, 2014).

Γενικότερα, οι ευρωπαϊκές χώρες εμφανίζουν πιο συστηματικά και θεσμοθετημένα μοντέλα ένταξης, με έμφαση στη μακροπρόθεσμη στρατηγική και τη συνεχή αξιολόγηση των πολιτικών. Αντίθετα, κατά τη διεθνή βιβλιογραφία, η ελληνική περίπτωση χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ευελιξία, αλλά και από περιορισμούς που σχετίζονται με την εφαρμογή και τη σταθερότητα των παρεμβάσεων (Kushnir, 2022).

4.4.1 Ομοιότητες και Διαφορές

Μέσω της ανάλυσης των ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ των ευρωπαϊκών πολιτικών και της ελληνικής περίπτωσης αναδεικνύεται το γεγονός ότι, παρά τη σύγκλιση σε επίπεδο αρχών, υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις ως προς την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα των πολιτικών ένταξης.

Ως προς τις ομοιότητες, τόσο η Ελλάδα όσο και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες προκρίνουν την ένταξη των μαθητών μέσω της εκπαίδευσης, αναγνωρίζοντας τη σημασία της ισότητας ευκαιριών και της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Επιπλέον, παρατηρείται κοινή χρήση δομών υποστήριξης, όπως προγράμματα γλωσσικής ενίσχυσης και ειδικές τάξεις ένταξης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, η επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης οδηγεί επίσης σε σύγκλιση των πολιτικών, ιδιαίτερα ως προς τους στόχους και τις βασικές κατευθύνσεις (Pagliarello, 2020).

Ωστόσο, οι διαφορές είναι ιδιαίτερα σημαντικές και εντοπίζονται κυρίως σε επίπεδο εφαρμογής των πολιτικών. Από τη μια πλευρά, οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες διαθέτουν πιο σταθερά και οργανωμένα συστήματα ένταξης, με επαρκείς πόρους και μακροπρόθεσμο σχεδιασμό. Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα παρουσιάζει ασυνέχεια στην εφαρμογή των πολιτικών, περιορισμένους πόρους και άνιση κατανομή των δομών ένταξης. Παράλληλα, όπως

διαπιστώνεται, οι ευρωπαϊκές χώρες δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην αξιολόγηση και τη βελτίωση των πολιτικών, ενώ στην ελληνική περίπτωση η αξιολόγηση παραμένει περιορισμένη (Cretu & Grosseck, 2025).

Συνοπτικά, οι βασικές ομοιότητες και διαφορές αποτυπώνονται στον ακόλουθο πίνακα 4.2:

Πίνακας 4.2

Ομοιότητες και διαφορές μεταξύ ευρωπαϊκών πολιτικών και ελληνικής περίπτωσης

	Ευρωπαϊκές πολιτικές	Ελληνική πολιτική
Στόχος πολιτικών	Ισότητα ευκαιριών, κοινωνική ένταξη	Ισότητα ευκαιριών, ένταξη μέσω εκπαίδευσης
Διαπολιτισμική εκπαίδευση	Συστηματική ενσωμάτωση στο αναλυτικό πρόγραμμα	Προωθείται παρά την αποσπασματική εφαρμογή
Δομές ένταξης	Οργανωμένες, θεσμοθετημένες	Υφίστανται παρά την άνιση εφαρμογή
Γλωσσική υποστήριξη	Εκτεταμένα, συστηματικά προγράμματα	Περιορισμένα και όχι πάντα επαρκή
Χρηματοδότηση	Σταθερή, πολυεπίπεδη	Εξάρτηση από ευρωπαϊκούς πόρους
Αξιολόγηση πολιτικών	Συστηματική, βασισμένη σε δεδομένα	Περιορισμένη αξιολόγηση
Σταθερότητα πολιτικών	Μακροπρόθεσμος σχεδιασμός	Ασυνέχεια

Συμπερασματικά, η συγκριτική ανάλυση καταδεικνύει ότι, ενώ η Ελλάδα ακολουθεί τις βασικές ευρωπαϊκές κατευθύνσεις, υστερεί κυρίως στο επίπεδο της εφαρμογής και της

θεσμικής οργάνωσης. Η ενίσχυση της σταθερότητας, της χρηματοδότησης και της αξιολόγησης των πολιτικών αποτελεί βασική προϋπόθεση για την προσέγγιση των πιο αποτελεσματικών ευρωπαϊκών μοντέλων ένταξης.

4.4.2 Αποτελεσματικότητα πολιτικών

Η αξιολόγηση του βαθμού αποτελεσματικότητας των πολιτικών ένταξης μέσω της εκπαίδευσης αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για τη συγκριτική ανάλυση μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών και της ελληνικής περίπτωσης. Ειδικότερα, αποτελεσματικότητα των πολιτικών δεν εξαρτάται μόνο από τον σχεδιασμό τους, αλλά κυρίως από την ποιότητα της εφαρμογής, τη διαθεσιμότητα πόρων και τη δυνατότητα προσαρμογής τους στις ανάγκες των μαθητών. Στο συγκεκριμένο πλαίσιο, κατά τη διεθνή βιβλιογραφία, η εκπαίδευση λειτουργεί ως βασικός δείκτης αξιολόγησης της κοινωνικής ένταξης, καθώς αντανακλά την πρόσβαση, τη συμμετοχή και τα μαθησιακά αποτελέσματα των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο (Guo & Hébert, 2014).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι πολιτικές ένταξης θεωρούνται σε μεγάλο βαθμό αποτελεσματικές, ιδιαίτερα σε χώρες που διαθέτουν μακροχρόνια εμπειρία στη διαχείριση της μετανάστευσης. Αναλυτικότερα, η συστηματική εφαρμογή προγραμμάτων γλωσσικής υποστήριξης, η διαφοροποιημένη διδασκαλία και η ανάπτυξη υποστηρικτικών δομών συμβάλλουν στη βελτίωση των εκπαιδευτικών επιδόσεων και στη μείωση των ανισοτήτων. Αναμφίβολα, όπως επισημαίνεται και από τη διεθνή βιβλιογραφία, η συνεχής αξιολόγηση των πολιτικών και η αξιοποίηση δεδομένων επιτρέπουν την προσαρμογή των παρεμβάσεων και την ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς τους (Cretu & Grosseck, 2025).

Αντίθετα, στην ελληνική περίπτωση, η αποτελεσματικότητα των πολιτικών ένταξης εμφανίζεται πιο περιορισμένη, κυρίως λόγω προβλημάτων που σχετίζονται με την εφαρμογή και τη θεσμική οργάνωση. Παρά τη διασφάλιση της πρόσβασης στην εκπαίδευση και την ανάπτυξη δομών ένταξης, οι μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες, όπως γλωσσικά εμπόδια, μαθησιακές ανισότητες και περιορισμένη υποστήριξη. Οι παραπάνω παράγοντες, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, επηρεάζουν αρνητικά τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα και περιορίζουν την αποτελεσματικότητα των πολιτικών (Karyotis, et al., 2020).

Βασικός παράγοντας διαφοροποίησης μεταξύ ευρωπαϊκών χωρών και Ελλάδας αποτελεί η σταθερότητα και η συνέχεια των πολιτικών. Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, οι πολιτικές

ένταξης εντάσσονται σε ένα μακροπρόθεσμο στρατηγικό πλαίσιο, το οποίο διασφαλίζει τη συνέπεια και τη βιωσιμότητα των παρεμβάσεων. Αντιθέτως, στην Ελλάδα παρατηρείται συχνά αποσπασματικότητα και ασυνέχεια, γεγονός που περιορίζει την αποτελεσματικότητα των πολιτικών και δημιουργεί ανισότητες μεταξύ διαφορετικών περιοχών και σχολικών μονάδων (Γραμμένου, 2024).

Ακόμη, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η διαθεσιμότητα πόρων και η χρηματοδότηση. Οι ευρωπαϊκές χώρες επενδύουν συστηματικά στην εκπαίδευση και στην ένταξη των μεταναστών, εξασφαλίζοντας επαρκείς υποδομές, επιμόρφωση εκπαιδευτικών και υποστηρικτικές υπηρεσίες. Στον αντίποδα, κατά τη διεθνή βιβλιογραφία, στην Ελλάδα η περιορισμένη χρηματοδότηση και η εξάρτηση από ευρωπαϊκά προγράμματα δημιουργούν περιορισμούς στη λειτουργία των δομών ένταξης (Kushnir, 2022).

Συγχρόνως, η ποιότητα της εκπαιδευτικής πρακτικής αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την αποτελεσματικότητα των πολιτικών. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η εφαρμογή καινοτόμων παιδαγωγικών μεθόδων και η συστηματική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών ενισχύουν την εκπαιδευτική ένταξη. Στην Ελλάδα, παρ' όλο που έχουν γίνει σημαντικά βήματα, η έλλειψη επαρκούς επιμόρφωσης και υποστήριξης των εκπαιδευτικών, κατά τον Γιαβρίμη (2022) περιορίζει την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων (Γιαβρίμης, 2022).

Τέλος, η συγκριτική αξιολόγηση καταδεικνύει ότι οι ευρωπαϊκές πολιτικές ένταξης εμφανίζουν υψηλότερο βαθμό αποτελεσματικότητας σε σχέση με την ελληνική περίπτωση, κυρίως λόγω της αρτιότερης οργάνωσης, της επαρκούς χρηματοδότησης και της συστηματικής αξιολόγησης. Ωστόσο, η Ελλάδα διαθέτει σημαντικά εχέγγυα για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών της, μέσω της ενίσχυσης των θεσμικών δομών, της σταθεροποίησης των πολιτικών και της αξιοποίησης των ευρωπαϊκών καλών πρακτικών.

4.5 Καλές πρακτικές κατάλληλες για την Ελλάδα

Η συγκριτική ανάλυση των ευρωπαϊκών πολιτικών ένταξης αναδεικνύει ένα σύνολο καλών πρακτικών που μπορούν να αξιοποιηθούν για τη βελτίωση της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Η ένταξη των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης απαιτεί την υιοθέτηση ολοκληρωμένων και τεκμηριωμένων προσεγγίσεων, οι οποίες έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικές σε άλλα ευρωπαϊκά πλαίσια. Η μεταφορά και προσαρμογή αυτών των

πρακτικών στην ελληνική πραγματικότητα μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη μείωση των ανισοτήτων και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής (De Graauw & Bloemraad, 2017).

Σε πιο ειδικό επίπεδο, η υιοθέτηση ευρωπαϊκών πρακτικών δεν αποτελεί μια απλή διαδικασία αντιγραφής, αλλά προϋποθέτει την προσαρμογή τους στις κοινωνικές, πολιτισμικές και θεσμικές ιδιαιτερότητες της Ελλάδας. Η επιτυχία της διαδικασίας αυτής εξαρτάται από την ικανότητα των φορέων χάραξης πολιτικής να ενσωματώσουν τις καλές πρακτικές σε ένα συνεκτικό και βιώσιμο πλαίσιο ένταξης.

4.5.1 Υιοθέτηση ευρωπαϊκών πρακτικών

Η μεταφορά ευρωπαϊκών πρακτικών (policy transfer) αποτελεί βασικό εργαλείο για τη βελτίωση των πολιτικών ένταξης στην Ελλάδα, καθώς επιτρέπει την αξιοποίηση της εμπειρίας και της τεχνογνωσίας άλλων χωρών. Κατά τη διεθνή βιβλιογραφία, οι ευρωπαϊκές πολιτικές ένταξης χαρακτηρίζονται από συστηματικότητα, οργάνωση και μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, στοιχεία που μπορούν να συμβάλουν στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος (Pagliarello, 2020).

Μία από τις σημαντικότερες πρακτικές που μπορούν να μεταφερθούν είναι η συστηματική και ενισχυμένη γλωσσική υποστήριξη των μαθητών, όπως εφαρμόζεται σε χώρες όπως η Γερμανία και η Σουηδία. Αναλυτικότερα, τα εντατικά προγράμματα εκμάθησης της γλώσσας της χώρας υποδοχής, σε συνδυασμό με τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας, συμβάλλουν στη βελτίωση της μαθησιακής επίδοσης και της κοινωνικής ένταξης των μαθητών (Guo & Hébert, 2014). Η υιοθέτηση αντίστοιχων πρακτικών στην Ελλάδα θα μπορούσε να ενισχύσει σημαντικά την εκπαιδευτική ένταξη.

Επιπρόσθετα, ιδιαίτερα σημαντική είναι η ανάπτυξη μακροπρόθεσμων στρατηγικών ένταξης, οι οποίες χαρακτηρίζουν τα περισσότερα ευρωπαϊκά μοντέλα. Σε αντίθεση με την αποσπασματική εφαρμογή πολιτικών, η ύπαρξη ενός σταθερού στρατηγικού πλαισίου επιτρέπει τη συνέπεια και τη βιωσιμότητα των παρεμβάσεων. Όπως επισημαίνεται, η Ελλάδα μπορεί να επωφεληθεί από την υιοθέτηση τέτοιων στρατηγικών, ενισχύοντας τη συνοχή των πολιτικών της (Kushnir, 2022).

Μια ακόμη σημαντική πρακτική αφορά την ενίσχυση της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, με έμφαση στη διαπολιτισμική εκπαίδευση και στη διαφοροποιημένη διδασκαλία. Σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, η επιμόρφωση αποτελεί βασικό στοιχείο της εκπαιδευτικής πολιτικής,

εξασφαλίζοντας ότι οι εκπαιδευτικοί διαθέτουν τις απαραίτητες δεξιότητες για τη διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας. Η ενίσχυση της επιμόρφωσης στην Ελλάδα θα μπορούσε να βελτιώσει σημαντικά την ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Faas, Hajisoteriou & Angelides, 2014).

Παράλληλα, σημαντική είναι η ανάπτυξη μηχανισμών αξιολόγησης και παρακολούθησης των πολιτικών ένταξης, οι οποίοι επιτρέπουν την αποτίμηση της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων και τη συνεχή βελτίωσή τους. Πιο αναλυτικά, οι ευρωπαϊκές χώρες αξιοποιούν συστηματικά δεδομένα για τη χάραξη πολιτικής, γεγονός που ενισχύει την αποδοτικότητα των μέτρων ένταξης (Cretu & Grosseck, 2025). Επομένως, η ενίσχυση της αξιολόγησης στην Ελλάδα μπορεί να αποτελέσει κρίσιμο βήμα για τη βελτίωση των αντίστοιχων πολιτικών. Τέλος, αναδεικνύεται η σημασία της συνεργασίας μεταξύ σχολείου, οικογένειας και τοπικής κοινωνίας, που αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό επιτυχημένων ευρωπαϊκών μοντέλων. Προς επίρρωση της παραπάνω εισήγησης, θα μπορούσαμε να επισημάνουμε τον κοινωνικό ρόλο της εκπαίδευσης αλλά και τον καταλυτικό ρόλο της στάσης της κοινωνίας απέναντι στον μεταναστευτικό πληθυσμό, στην επίτευξη της κοινωνικής τους ένταξη. Όπως επισημαίνεται και από τη διεθνή βιβλιογραφία, η ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας συμβάλλει στη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος για τους μαθητές και ενισχύει τη διαδικασία ένταξης (De Graauw & Bloemraad, 2017).

4.5.2 Προσαρμογή στα ελληνικά δεδομένα

Η επιτυχής αξιοποίηση των ευρωπαϊκών καλών πρακτικών προϋποθέτει την ουσιαστική προσαρμογή τους στις ιδιαίτερες κοινωνικές, οικονομικές και θεσμικές συνθήκες της Ελλάδας. Η μεταφορά πολιτικών δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί με μηχανιστικό τρόπο, καθώς κάθε εκπαιδευτικό σύστημα λειτουργεί σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, το οποίο επηρεάζει την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων. Για την ελληνική περίπτωση, παράγοντες όπως οι περιορισμένοι πόροι, οι διοικητικές αδυναμίες και οι κοινωνικές ανισότητες καθιστούν αναγκαία την προσαρμογή των ευρωπαϊκών πρακτικών στις εγχώριες ανάγκες (Karyotis, et al., 2020).

Ειδικότερα, η προσαρμογή των πολιτικών ένταξης θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τη γεωγραφική κατανομή των μεταναστευτικών πληθυσμών στην Ελλάδα, καθώς και τις διαφοροποιήσεις μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών. Επομένως, σύμφωνα και με την Γραμμένου, η ανάπτυξη ευέλικτων και αποκεντρωμένων πολιτικών, που θα ανταποκρίνονται

στις τοπικές ανάγκες, μπορεί να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων και να περιορίσει τις ανισότητες στην εφαρμογή τους (Γραμμένου, 2024).

Την ίδια στιγμή, ιδιαίτερης σημασίας κρίνεται και η προσαρμογή των διδακτικών πρακτικών στις ανάγκες των μαθητών, μέσω της ενίσχυσης της διαφοροποιημένης διδασκαλίας και της διδασκαλίας της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. Κατά την βιβλιογραφία, η ανάπτυξη κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού και η αξιοποίηση ψηφιακών εργαλείων μπορούν να συμβάλουν στην αποτελεσματικότερη υποστήριξη των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο (Γιαβρίμης, 2022).

Ακόμη, η προσαρμογή των πολιτικών απαιτεί την ενίσχυση της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της πολυπολιτισμικής τάξης. Όπως επισημαίνεται και από την εγχώρια βιβλιογραφία, η ανάπτυξη επαγγελματικών δεξιοτήτων και η καλλιέργεια διαπολιτισμικής ευαισθησίας αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή των πολιτικών ένταξης (Faas, Hajisoteriou & Angelides, 2014).

4.5.3 Προοπτικές βελτίωσης

Η βελτίωση των πολιτικών ένταξης μέσω της εκπαίδευσης στην Ελλάδα αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και τη διασφάλιση ίσων ευκαιριών για όλους τους μαθητές. Οι σύγχρονες προκλήσεις της μετανάστευσης καθιστούν αναγκαία την ανάπτυξη μακροπρόθεσμων και βιώσιμων στρατηγικών, οι οποίες θα υπερβαίνουν τον αποσπασματικό χαρακτήρα των υφιστάμενων παρεμβάσεων (Kushnir, 2022).

Μία βασική προοπτική βελτίωσης αφορά την ενίσχυση της χρηματοδότησης και των υποδομών, ώστε να διασφαλιστεί η αποτελεσματική λειτουργία των δομών ένταξης και η παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης. Όπως επισημαίνει, η επένδυση στην εκπαίδευση αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την επιτυχή ένταξη και την κοινωνική ανάπτυξη (Cretu & Grosseck, 2025).

Παράλληλα, η ανάπτυξη ενός συνεκτικού και μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδίου ένταξης μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της συνέχειας και της σταθερότητας των πολιτικών. Η ύπαρξη σαφών στόχων και μηχανισμών αξιολόγησης θα επιτρέψει την αποτελεσματικότερη παρακολούθηση και βελτίωση των παρεμβάσεων. Επιπλέον, η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών φορέων, τοπικών κοινωνιών και διεθνών οργανισμών μπορεί να συμβάλει στην ανταλλαγή γνώσεων και καλών πρακτικών. Κατά τη διεθνή βιβλιογραφία, η

ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας ενισχύει το κοινωνικό κεφάλαιο και διευκολύνει τη διαδικασία ένταξης (De Graauw & Bloemraad, 2017).

Τέλος, η προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και η καλλιέργεια θετικών στάσεων απέναντι στη διαφορετικότητα αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για τη δημιουργία ενός συμπεριληπτικού εκπαιδευτικού συστήματος. Η ενίσχυση της κοινωνικής ευαισθητοποίησης και η καταπολέμηση των στερεοτύπων μπορούν να συμβάλουν ουσιαστικά στην επιτυχία των πολιτικών ένταξης (Guo & Hébert, 2014).

4.6 Ανακεφαλαίωση

Το τέταρτο κεφάλαιο ανέδειξε τη σημασία της συγκριτικής ανάλυσης των πολιτικών ένταξης μέσω της εκπαίδευσης, εστιάζοντας στις διαφορές και ομοιότητες μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών και της ελληνικής περίπτωσης. Η παραπάνω σύγκριση επεσήμανε ότι παρ' όλο που παρατηρείται σύγκλιση ως προς τις βασικές αρχές και στόχους των πολιτικών, εντοπίζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις στο επίπεδο της εφαρμογής και της αποτελεσματικότητας.

Αρχικά, η ανάλυση των ευρωπαϊκών πολιτικών ανέδειξε τη σημασία της συστηματικής προσέγγισης, της επαρκούς χρηματοδότησης και της συνεχούς αξιολόγησης, στοιχεία που συμβάλλουν στην επιτυχία των πολιτικών ένταξης. Αντιθέτως, η ελληνική περίπτωση χαρακτηρίζεται από σημαντικές προσπάθειες προσαρμογής, αλλά και από διαρθρωτικές αδυναμίες που περιορίζουν την αποτελεσματικότητα των πολιτικών.

Παράλληλα, η συγκριτική μελέτη ανέδειξε τη σημασία της μεταφοράς και προσαρμογής ευρωπαϊκών πρακτικών στην ελληνική πραγματικότητα, καθώς και την ανάγκη ανάπτυξης μακροπρόθεσμων και βιώσιμων στρατηγικών ένταξης. Όπως προαναφέρθηκε, η αξιοποίηση της διεθνούς εμπειρίας και η ενίσχυση των θεσμικών δομών αποτελούν βασικά εργαλεία για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής πολιτικής.

Συνοψίζοντας, η εκπαιδευτική ένταξη των μεταναστών αποτελεί μια σύνθετη και δυναμική διαδικασία, η οποία απαιτεί συντονισμένες παρεμβάσεις σε πολλαπλά επίπεδα. Στο συγκεκριμένο πλαίσιο, η εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει ως βασικός μηχανισμός κοινωνικής ενσωμάτωσης και ανάπτυξης, υπό την προϋπόθεση ότι οι πολιτικές ένταξης θα σχεδιαστούν και θα εφαρμοστούν με τρόπο συνεκτικό, αποτελεσματικό και προσαρμοσμένο στις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες.

Κεφάλαιο 5

ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

5.1 Εισαγωγή

Όπως εύστοχα περιγράφεται (Aldegheri E. 2025) η συμμετοχή των μεταναστών στην εκπαιδευτική διαδικασία αποτελεί ισχυρή ένδειξη ενσωμάτωσής τους στην κοινωνία υποδοχής. Επομένως, διαπιστώνεται όπως και στο πρώτο μέρος της παρούσας μελέτης, η σημασία της εκπαίδευσης κατά την ενσωμάτωση των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής. Γενικότερα, έχοντας λάβει υπόψιν τις απαραίτητες για την μελέτη παραμέτρους της μετανάστευσης μπορούμε πλέον να αναφερθούμε στις προτάσεις πολιτικής ενσωμάτωσης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, ως κοινωνία υποδοχής. Βασική διάκριση των προτάσεων, αποτελούν αρχικά οι προτάσεις πολιτικής, με πρωταρχικό τους στόχο την αντιμετώπιση των διαχρονικών προκλήσεων της ενσωμάτωσης μεταναστών. Επιπροσθέτως, οι προτάσεις που συνδέονται με την εξέλιξη των καλών πρακτικών ενσωμάτωσης. Το τελευταίο μέρος των προτάσεων πολιτικής συνδέεται με την μεταφορά καλών πρακτικών κυρίως από κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι βασικότερες προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν, οι δημόσιες πολιτικές είναι μεταξύ άλλων, η εκμάθηση της ομιλούμενης γλώσσας της κοινωνίας υποδοχής από τον μεταναστεύοντα πληθυσμό με την ταυτόχρονη ανάγκη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, προκειμένου να ανταποκριθούν στα νέα εκπαιδευτικά δεδομένα. Συγχρόνως, αναδεικνύεται ποικιλοτρόπως, η ανάγκη ενίσχυσης της επιστημονικής μελέτης των πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών, προκειμένου οι πολιτικές να αξιολογούνται και μακροπρόθεσμα να εκσυγχρονίζονται. Επιπλέον, ο εμπλουτισμός του διδακτικού περιεχομένου προς τον μεταναστεύοντα πληθυσμό με πολιτικά και κοινωνικά αντικείμενα διδασκαλίας, με την ταυτόχρονη αξιοποίηση καινοτόμων εκπαιδευτικών πρακτικών, είναι πιθανό να ενισχύσουν την αποτελεσματικότητα των χαρασσόμενων πολιτικών. Αξιοσημείωτα στοιχεία του τρίτου μέρους της διάκρισης αποτελούν τα παραδείγματα καλών πρακτικών της Ιταλίας και κρατών της βορείου Ευρώπης, που μπορούν να προωθηθούν και στο πλαίσιο της ελληνικής πολιτικής ενσωμάτωσης των μεταναστών.

Συνοπτικά, στο τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας έρευνας με την επισήμανση των βασικών παραμέτρων της μετανάστευσης, και των πολιτικών που διαμορφώνουν τα κράτη – μέλη της

Ευρωπαϊκής Ένωσης, γίνεται πλέον αναφορά στις προτάσεις πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία ως κοινωνία υποδοχής. Αρχικά οι στοχευμένες πολιτικές για την αντιμετώπιση των διαχρονικών προκλήσεων κατά την ενταξιακή διαδικασία, η εξέλιξη των καλών πρακτικών, με την συνδρομή της αντίστοιχης επιστημονικής μελέτης, είναι πιθανό να ενισχύσουν την αποτελεσματικότητα της ενταξιακής διαδικασίας στην Ελλάδα. Τέλος, αξιοσημείωτη κρίνεται και η μεταφορά καλών πρακτικών ευρωπαϊκών κρατών κατά την χάραξη των ελληνικών πολιτικών, προκειμένου να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της διεθνούς κοινότητας.

5.2 Γενική περιγραφή πολιτικών ένταξης των μεταναστών μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος

Κατά την εννοιολογική θεώρηση της μετανάστευσης, θεμελιώδης κρίνεται η διάκριση μεταξύ νόμιμης και τακτικής μετανάστευσης, οικονομικών μεταναστών και προσφύγων. Παράλληλα, η εννοιολογική οριοθέτηση της μετανάστευσης βάσει των διεθνών οργανισμών μπορεί να συντελέσει στην διαμόρφωση των κατάλληλων καλών πρακτικών ένταξης των μεταναστών δια μέσου της παιδείας. Η ιστορική εξέλιξη του μεταναστευτικού φαινομένου, αναδεικνύει επίσης των δυναμικό χαρακτήρα του φαινομένου που στην σύγχρονη διεθνή κοινωνία, χαρακτηρίζεται από την επίδραση οικονομικών, περιβαλλοντικών και τεχνολογικών παραγόντων. Ο πολυπαραγοντικός και διαρκώς μεταβαλλόμενος χαρακτήρας της μετανάστευσης καταδεικνύεται στην μελέτη της ελληνικής περίπτωσης και την μετατροπή της από χώρα προέλευσης σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Παρ' όλο που η διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής ένταξης των μεταναστών μέσω της παιδείας, κρίνεται ιδιαίτερα δύσκολη, καίριας σημασίας κρίνεται η επίγνωση του κοινωνικού υποβάθρου των μεταναστών με σκοπό την ομαλότερη εκπαιδευτική τους ένταξη.

Κατά την θεωρητική διάκριση των μεταναστευτικών αιτιών, έννοιες όπως οι παράγοντες απώθησης, οι παράγοντες δηλαδή που προτρέπουν τον γηγενή πληθυσμό στην μετανάστευση, και οι παράγοντες έλξης, που συνηγορούν στην μετακίνηση στην χώρα υποδοχής, διαμορφώνουν μια πληρέστερη προσέγγιση της μετανάστευσης. Συγχρόνως, η ανάπτυξη της έννοιας της μεταναστευτικής απόφασης συμβάλλει στην βαθύτερη κατανόηση της μετανάστευσης και στην αποφυγή απλουστευτικών ερμηνειών.

Στο δεύτερο μέρος της παρούσας έρευνας, η περιγραφή των μοντέλων κοινωνικής ένταξης των μεταναστών που είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα, αποτελεί βασικό βήμα για την συγκριτική μελέτη των πολιτικών ένταξης. Γενικότερα, μέσω της κοινωνικής ένταξης τα άτομα με μεταναστευτικό υπόβαθρο συμμετέχουν ισότιμα στην πολιτική και οικονομική ζωή της κοινωνίας υποδοχής. Καθοριστική κρίνεται η συμβολή της παιδείας στην παραπάνω διαδικασία.

Αναλυτικότερα, μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας ενισχύεται η επάρκεια στην γλώσσα της κοινωνίας υποδοχής αλλά και τυχόν δεξιότητες, απαραίτητες για την μελλοντική ένταξη στην εγχώρια αγορά εργασίας. Ως βασικότερα μοντέλα ένταξης των μεταναστών μέσω της παιδείας, περιγράφονται το μοντέλο της αφομοίωσης, αντίθετα με εκείνο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Σύμφωνα με το μοντέλο της αφομοίωσης η υιοθέτηση ενιαίου πολιτισμικού πλαισίου συμβάλλει στην κοινωνική ενσωμάτωση, ενώ σύμφωνα με εκείνο της ενσωμάτωσης, η ένταξη και ενσωμάτωση των μεταναστών αποτελεί μια αμφίδρομη διαδικασία. Αντιθέτως, η ισότητα αποτελεί βασική αρχή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, που προωθεί συμπεριληπτικές πρακτικές.

Σε διεθνές και κοινοτικό επίπεδο οι αντίστοιχες καλές πρακτικές εξελίσσονται βάσει των αναγκών της σύγχρονης διεθνούς κοινωνίας. Ειδικότερα, βασικός στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί η διαμόρφωση ενός κοινού διαπολιτισμικού εκπαιδευτικού χώρου ενισχύοντας την διακρατική συνεργασία μέσω του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης. Αναμφίβολα, οι χαρασσόμενες πολιτικές επηρεάζονται άμεσα από τις διαφοροποιημένες ανά περίπτωση αντιλήψεις περί ευρωπαϊκής ταυτότητας αλλά και τις επιμέρους διαφοροποιήσεις μεταξύ εθνικών και υπερεθνικών πολιτικών. Γενικότερα, σε διεθνές πλαίσιο, σημειώνονται καλές πρακτικές σχετικά με τη διεθνοποίηση των πανεπιστημίων. Αξιοσημείωτος κρίνεται και ο ρόλος των διεθνών οργανισμών, συμβάλλοντας στην διαμόρφωση κατευθυντήριων γραμμών σχετικά με την διαμόρφωση δημόσιων πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος. Παράλληλα, η στήριξη της διεξαγωγής σχετικής έρευνας, συντελεί στην διάχυση καλών πρακτικών σε διεθνές επίπεδο.

Χαρακτηριστικό της ελληνικής περίπτωσης είναι η μετατροπή της χώρας από χώρα προέλευσης σε χώρα υποδοχής μεταναστών και προσφύγων, σημειώνοντας μάλιστα ταχύτατη θεσμική αναμόρφωση προκειμένου το κράτος να ανταποκριθεί στις επιτακτικές ανάγκες. Το παρόν θεσμικό πλαίσιο, προσαρμοσμένα στις κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής

Ένωσης, προωθεί την καθολική πρόσβαση των μαθητών στην παιδεία, παράλληλα με την διαπολιτισμική εκπαίδευση. Ειδικότερα, με τη λειτουργία των Τάξεων Υποδοχής και των Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων, ενισχύεται η εκμάθηση της ελληνικής με την παράλληλη ψυχοκοινωνική υποστήριξη των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο.

Ωστόσο, οι πολιτικές ένταξης των μεταναστών σε διεθνές επίπεδο, καλούνται πρωτίστως να αντιμετωπίσουν διαχρονικές προκλήσεις. Παραδείγματος χάριν, η περιορισμένη γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής αποτελεί βασικό εμπόδιο τόσο στην εκπαιδευτική διαδικασία όσο και στην κοινωνικοποίηση των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον. Συγχρόνως, κοινωνικές ανισότητες, όπως για παράδειγμα η περιορισμένη πρόσβαση σε θεσμούς είναι δυνατό να επηρεάσουν την ομαλή ένταξη των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον. Σημαντική παράμετρο αποτελεί επίσης και η ενδεχόμενη τραυματική εμπειρία των μαθητών κατά τη διεθνή μετακίνησή τους, που μπορεί να επηρεάσει τη γνωστική τους ικανότητα. Επομένως, αναδύεται ο εξίσου σημαντικός ρόλος της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Στο περιγραφόμενο πλαίσιο, οι αντιλήψεις αλλά και οι πρακτικές διδασκαλίας των εκπαιδευτικών φαίνεται να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση των προκλήσεων αλλά και γενικότερα στον εκσυγχρονισμό των εκπαιδευτικών πολιτικών.

Σε θεωρητικό επίπεδο, κατά την συγκριτική ανάλυση μεταξύ ευρωπαϊκών και ελληνικής πολιτικής ένταξης των μεταναστών επισημαίνεται η ταχεία προσαρμογή των θεσμών, στις επιτακτικές ανάγκες του προσφυγικού κύματος. Ωστόσο, οι γεωγραφικές ανισότητες αλλά και η εκτενής οικονομική εξάρτηση από την ευρωπαϊκή χρηματοδότηση, συνηγορούν στην έλλειψη πόρων και την άνιση εφαρμογή των καλών πρακτικών μεταξύ των σχολικών μονάδων. Παρά τις ευρύτερες ευρωπαϊκές πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών, δε θα πρέπει να παραβλέψουμε τις ουσιώδεις διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών- μελών της Ένωσης. Παραδείγματος χάριν, στον ευρωπαϊκό νότο οι ευκαιρίες ένταξης στην αγορά εργασίας είναι περιορισμένες. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι μετανάστες απασχολούνται σε χαμηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας. Από την άλλη πλευρά η αγορά εργασίας στην κεντρική Ευρώπη, είναι δυνατό να προσφέρει εργασιακή σταθερότητα στους μετανάστες που απασχολούνται σε τομείς χαμηλής ειδίκευσης. Παρά το γεγονός ότι η προοπτική και το ιδεολογικό πρόσημο και οι πρακτικές των ευρωπαϊκών και ελληνικών πολιτικών συγκλίνουν, η περιορισμένη χρηματοδότηση και η ασυνέχεια των πολιτικών.

5.3 Αντιμετώπιση Προκλήσεων

Εγγενές χαρακτηριστικό των καλών πρακτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών είναι η αλληλεξάρτησή τους με πληθώρα εθνικών πολιτικών. Επομένως, παράγοντες όπως η διάρθρωση της αγοράς εργασίας και κατά συνέπεια η οικονομική ανάπτυξη της εκάστοτε κοινωνίας υποδοχής, επηρεάζουν άμεσα τον βαθμό αποτελεσματικότητας των παραπάνω πολιτικών.

Λαμβάνοντας υπόψιν τις συνιστώσες της παραπάνω ανάλυσης, μπορούμε να συμπεράνουμε πως κρίνεται ωφέλιμη κυρίως η ανταλλαγή καλών πρακτικών σχετικά με τις πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών μέσω της εκπαίδευσης. Στην περίπτωση της Ελλάδας ως χώρα υποδοχής μεταναστών, βασική προτεραιότητα θα πρέπει να αποτελεί η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στους μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Σε δεύτερο χρόνο, η κατάλληλη επιμόρφωση των διδασκόντων στο πλαίσιο των σύγχρονων μοντέλων διδασκαλίας (μέθοδος διδασκαλίας, διαπολιτισμική εκπαίδευση), μπορεί να διαμορφώσει ένα πλαίσιο ένταξης των μεταναστών ανταποκρινόμενο στις επιταγές της σύγχρονης διεθνούς κοινότητας.

Καίριας σημασίας κρίνεται και η συνεχής και συγκριτική έρευνα των καλών πρακτικών και γενικότερα των πολιτικών που αφορούν την ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής. Η σημασία της στήριξης της επιστημονικής έρευνας σχετικά με την χάραξη πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών, αναδεικνύεται και στην μελέτη του International Migration Review (Bjerre, Helbling, Römer, Zobel) Αναλυτικότερα, στην προαναφερόμενη έρευνα διαπιστώνεται η ένδεια διεξοδικής μελέτης, προκειμένου να εξαχθούν ολιστικά συμπεράσματα και σε δεύτερο χρόνο να εξελιχθούν οι αντίστοιχες καλές πρακτικές. Οι μελετητές, θέτοντας ορισμένα κριτήρια διάκρισης μεταξύ των πολιτικών προχωρούν σε μια βασική συγκριτική μελέτη, που είναι δυνατό να συμβάλει στην εξέλιξη των πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών. Παράλληλα, κατά την μελέτη των πολιτικών ενσωμάτωσης, αξιοσημείωτη κρίνεται και η στάση των δεύτερης γενιάς μεταναστών. Ειδικότερα, η γενικότερη στάση τους στην κοινωνία υποδοχής αλλά και η στάση τους ως προς το μεταναστευτικό, είναι δυνατό να συμβάλλουν στην μελέτη των πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος.

Γενικότερα, προτείνεται σε πρώτο χρόνο η ενεργός δράση της ελληνικής πολιτείας σχετικά με την αντιμετώπιση των διαχρονικών προκλήσεων παραδείγματος χάριν η άνιση εφαρμογή των εκάστοτε πολιτικών, μεταξύ των σχολικών μονάδων. Η οικονομική ενίσχυση της περιφέρειας, με τη συνδρομή των ευρωπαϊκών κονδυλίων αλλά και η στελέχωση των μονάδων, με το

κατάλληλα επιμορφωμένο διδακτικό προσωπικό μπορούν να στηρίξουν σε πανελλαδικό επίπεδο την ένταξη των μεταναστών μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος. Παράλληλα, η χρηματοδότηση σχετικών ερευνητικών προγραμμάτων, με την διαμόρφωση θεσμών με αρμοδιότητα την κατάρτιση της δημόσιας πολιτικής ενσωμάτωσης των μεταναστών, θα ενίσχυε την προοπτική μιας ενιαίας και διαρκούς πολιτικής. Μακροπρόθεσμα, η διαμόρφωση συστημάτων αξιολόγησης των καλών πρακτικών, ακολουθώντας το παράδειγμα των ευρωπαϊκών κρατών, μπορεί να ενισχύσει την αποτελεσματικότητά τους. Συγχρόνως, η επιμόρφωση του προσωπικού των κοινωνικών δομών (ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί) σχετικά με τη με τις συνιστώσες της μαζικής μετανάστευσης πληθυσμών αλλά και με τις καλές πρακτικές κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών, είναι πιθανό να αποτραπούν ή να αντιμετωπιστούν φαινόμενα όπως ο κοινωνικός αποκλεισμός των μεταναστών.

Άξιος αναφοράς ο μετασχηματισμός της κοινής γνώμης, η στάση των πολιτών αναφορικά με την υποδοχή προσφύγων και μεταναστών. Η συγκεκριμένη παράμετρος χαρακτηρίζεται καθοριστική για την χάραξη των κατάλληλων πολιτικών ένταξης των μεταναστών. Παράλληλα, όπως προαναφέρθηκε, ο βαθμός αποτελεσματικότητας των παραπάνω πολιτικών εξαρτάται άμεσα από τα διαμορφούμενα στερεότυπα και γενικότερα από την στάση της κοινωνίας υποδοχής ως προς τους πρόσφυγες και μετανάστες.

Μελετώντας την υφιστάμενη βιβλιογραφία, μπορούμε να επισημάνουμε την παράμετρο της επιλογής της χώρας προορισμού προσφύγων και μεταναστών. Η περιγραφόμενη επιλογή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη τόσο με τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας όσο και με το νομικό καθεστώς υποδοχής προσφύγων. Επομένως, μέσω επιστημονικών μελετών, η εκάστοτε χώρα υποδοχής είναι δυνατό να οριοθετήσει τα κίνητρα μετακίνησης μεταναστών και σε δεύτερο χρόνο να καταρτίσει τις κατάλληλες πολιτικές ενσωμάτωσής τους μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Στις περισσότερες περιπτώσεις τα κίνητρα της μεταναστευτικής απόφασης συνδέονται με ορισμένες χώρες υποδοχής. Επομένως, η μελέτη των ορισμένων κινήτρων μετανάστευσης από κράτη προέλευσης προς ορισμένα κράτη υποδοχής συμβάλλει στην χάραξη σύγχρονων πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών.

Τέλος, ακανθώδες ζήτημα αποτελεί η επανένωση οικογενειών προσφύγων, ζήτημα ιδιαίτερα δύσκολο ως προς τη διαχείρισή του. Επομένως, η διαχείριση της περιγραφόμενης πρακτικής, αναδιαμορφώνει συνεχώς τα δεδομένα σχετικά με τις πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος.

5.4. Εξέλιξη καλών πρακτικών

Όπως προαναφέρθηκε, η ελληνική πολιτεία, με τη θεσμική αναμόρφωση στηρίζει ποικιλοτρόπως την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας από τους πρόσφυγες και μετανάστες. Η υποστήριξη της εκμάθησης της ελληνικής, είναι δυνατό να ενισχυθεί και με την διδασκαλία περαιτέρω γνωστικών αντικειμένων. Παραδείγματος χάριν, σε ορισμένα κράτη της βορείου Ευρώπης μαθήματα γλωσσομάθειας και πολιτικής αγωγής καθίστανται υποχρεωτικά για τον μεταναστεύοντα πληθυσμό. Κατά αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται ο ενεργός πολιτικός ρόλος των μεταναστών (π.χ. συμμετοχή στα κοινά) και η ισότιμη συμμετοχή τους στα κοινωνικά δρώμενα (π.χ. εκστρατείες ενημέρωσης) των μεταναστών στις χώρες υποδοχής. Η υιοθέτηση, παρόμοιων καλών πρακτικών μπορεί να καταστήσει ομαλότερη την ένταξη των μεταναστών στην πολιτική και οικονομική ζωή της ελληνικής κοινωνίας. Παράλληλα, στο ίδιο φάσμα με τις πρακτικές των κρατών της βορείου Ευρώπης προτείνεται η προώθηση της συμμετοχής των μεταναστών σε μαθήματα που αφορούν ζητήματα φύλου. Η διδασκαλία τέτοιου είδους αντικειμένων, επρόκειτο να διευκολύνουν την κοινωνική και πολιτική πτυχή της ενσωμάτωσής τους στην χώρα υποδοχής.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην πρόσφατη έρευνα της Διανέοσις (2020) η διδασκαλία των προαναφερθέντων θεματικών θα μπορούσε να προωθηθεί σε τμήματα ενηλίκων οργανωμένα σε επίπεδο αυτοδιοίκησης. Θεματικές όπως για παράδειγμα ο κοινωνικός ρόλος των φύλων και η αγωγή του πολίτη θα ήταν δυνατό να ενταχθούν και στην εκπαιδευτική διαδικασία στο πλαίσιο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Κατά την διδασκαλία λόγου χάριν του μαθήματος της λογοτεχνίας, όπου τα θέματα συγκλίνουν μεταξύ των διάφορων πληθυσμών, θα μπορούσε να γίνει ιδιαίτερη αναφορά στον σύγχρονο ρόλο των φύλων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, φαινόμενα όπως ο κοινωνικός αποκλεισμός των μεταναστών, μπορούν να περιοριστούν.

Η εξέλιξη καλών πρακτικών στην Ελλάδα, μπορεί να βασιστεί και στην περιγραφόμενη ως μεταφορά πρακτικών. Αρχικά, η ενίσχυση των πρακτικών σχετικά με την εκμάθηση της ελληνικής, μπορεί να αποτελέσει θεμελιώδες βήμα κατά την ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Η καλή χρήση της ελληνικής μπορεί να συμβάλλει στην ομαλότερη ένταξη των μαθητών στην εκπαιδευτική διαδικασία, στην κοινωνικοποίησή τους και σε δεύτερο χρόνο στην μελλοντική ένταξή τους στην ελληνική αγορά εργασίας. Παράλληλα, η ανάπτυξη μηχανισμών παρακολούθησης και αξιολόγησης των αντίστοιχων καλών πρακτικών, είναι δυνατό να αποτιμήσει την αποτελεσματικότητά τους και σε δεύτερο χρόνο να αναδείξει

σύγχρονες καλές πρακτικές προσαρμοσμένες στα ελληνικά δεδομένα και τις σύγχρονες προκλήσεις. Παράλληλα, άξια αναφοράς κρίνεται και η προσαρμογή των καινοτόμων διδακτικών πρακτικών στις συνήθειες διδακτικές πρακτικές στα ελληνικά σχολεία. Τέλος, ο εκσυγχρονισμός των εκπαιδευτικών δομών, μπορεί να βελτιώσει την εκπαιδευτική εμπειρία των μαθητών, καθιστώντας ομαλότερη την ένταξή τους στο νέο σχολικό περιβάλλον. Πέραν των υποδομών η αξιοποίηση της τεχνολογίας κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, όπως για παράδειγμα τα διαδραστικά βιβλία ή πίνακες μπορούν επίσης να συμβάλλουν στην ομαλή μετάβαση των μαθητών, με μεταναστευτικό υπόβαθρο, στο νέο σχολικό τους περιβάλλον.

5.5 Προτάσεις πολιτικής

Συγχρόνως, η συνειδητοποίηση της πολυδιάστατης εκπαιδευτικής διαδικασίας αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την ανάπτυξη ενός ευρύτερου θεσμοθετημένου εκπαιδευτικού πλαισίου προσανατολισμένου στην ενσωμάτωση των μεταναστών. Ειδικότερα, η εκπαιδευτική διαδικασία είναι συνεχής και δεν περιορίζεται στην υποχρεωτική εκπαίδευση αλλά εκτείνεται και σε χώρους πολιτισμού.

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα καλών πρακτικών της Γαλλίας όπου πρόσφατα ιδρύθηκε το Εθνικό Μουσείο Μεταναστευτικής Ιστορίας. Στο συγκεκριμένο μουσείο, αναδεικνύονται οι προσωπικές ιστορίες μεταναστών ενώ συγχρόνως τονίζεται η αλληλεπίδραση μεταξύ αυτών και της τοπικής κοινωνίας.

Αντίστοιχα, η ιταλική κυβέρνηση διεξήγαγε την πρακτική “ IoStudio-La carta dello studente (IStudy-The Student Card) ” με την οποία παρείχε στους μετανάστες που συμμετείχαν σε κάποια από τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, κάρτα ελεύθερης εισόδου σε χώρους πολιτισμού (μουσεία, βιβλιοθήκες). Παράλληλα, παρείχε μεταξύ άλλων, προνομιακές τιμές εισιτηρίων κινηματογράφου, συνδρομής σε αθλητικές εγκαταστάσεις, μετακίνησης και στο πλαίσιο προγραμμάτων ανταλλαγής, ενθαρρύνοντας έτσι την προσφορά πολιτιστικών αγαθών. Η επαφή των ανθρώπων με μεταναστευτικό υπόβαθρο, με στοιχεία πολιτισμού, δυνητικά θα ανέπτυξε τις δεξιότητές (ομαδικότητα, οργάνωση) που θα συντελούσαν στην ομαλή ένταξή τους στην αγορά εργασίας.

Σύμφωνα μάλιστα με τους Carrozzo, S., Lodigiani, E., & Venturini, A. (2024), επιβεβαιώνεται παρ’ όλο που επικρατεί η άποψη πως θα έπρεπε να προηγείται η οικονομική ενσωμάτωση των μεταναστών και βαθμιαία θα ακολουθούσε η κοινωνική, η επαφή των μεταναστών με

πολιτιστικά στοιχεία (π.χ. επίσκεψη σε μουσεία) της χώρας υποδοχής ενισχύει περαιτέρω την οικονομική διάσταση της ενσωμάτωσης των μεταναστών.

Συνοπτικά, η πολυδιάστατη διαμόρφωση της μεταναστευτικής πολιτικής αποτελεί σημαντικό εμπόδιο στην διαμόρφωση από πλευράς των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, μιας διαχρονικής πολιτικής ενσωμάτωσης των μεταναστών. Παρ' όλα αυτά, πρακτικές που συναντώνται στις εκπαιδευτικές διαδικασίες άλλων ευρωπαϊκών κοινωνιών μπορούν να αποτελέσουν «καλές πρακτικές» για την Ελλάδα, ως χώρα υποδοχής πλήθους μεταναστών. Παραδείγματος χάριν, η Ιταλία, κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαθέτοντας κοινά χαρακτηριστικά με την ελληνική περίπτωση αναφορικά με την μετανάστευση, μπορεί να αποτελέσει πρότυπο καλών πρακτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών.

Αναλυτικότερα, τόσο η Ελλάδα όσο και η Ιταλία αποτελούν βασικές χώρες πρώτης υποδοχής μαζικών μεταναστευτικών ρευμάτων μέσω της Μεσογείου. Κατά την τελευταία δεκαετία, τα δύο κράτη κλήθηκαν να διαχειριστούν τη μαζική μετανάστευση αξιοποιώντας το θεσμικό πλαίσιο της Ένωσης αλλά και τα αντίστοιχα εργαλεία του διεθνούς δικαίου. Στο περιγραφόμενο πλαίσιο, προωθώντας τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μετασχηματίζουν συνεχώς τις πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών. Στο περιγραφόμενο πλαίσιο κρίνεται σκόπιμο να προσθέσουμε και την παράμετρο της στάσης της κοινής γνώμης ως προς την μετανάστευση και σε δεύτερο χρόνο την χάραξη των αντίστοιχων πολιτικών.

Επιπλέον, πολιτικές ενσωμάτωσης, στην Β. Ευρώπη και ιδιαίτερα στην Νορβηγία, χαρακτηρίζονται από το κοινωνικό τους πρόσημο, εξελίσσονται διαρκώς. Αξιοσημείωτα είναι τα μαθήματα που προσφέρονται στους μετανάστες και αφορούν στην Νορβηγική ζωή και κοινωνία, και αποσκοπούν στην ταχεία ενσωμάτωση των μεταναστών. Παράλληλα, είναι δυνατό κατά την χάραξη της ελληνικής πολιτικής ενσωμάτωσης των μεταναστών, την επονομαζόμενη «γλωσσική οικολογία», που αξιοποιείται κατά την εκπαιδευτική διαδικασία στην Σκωτία. Αναλυτικότερα, η «γλωσσική οικολογία», περιγράφει ένα σχολικό περιβάλλον κατά το οποίο κάθε μια από τις ομιλούμενες γλώσσες έχουν την ίδια βαρύτητα κατά την διαπολιτισμική επικοινωνία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, προωθείται η ουσιαστικότερη σύνδεση των μαθητών προερχόμενων από διάφορα πολιτισμικά υπόβαθρα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται οι συμμετέχοντες σε παρόμοια σχολικά περιβάλλοντα, αισθάνονται μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση κατά την εκπαιδευτική διαδικασία.

Την ίδια στιγμή, η επαγγελματική επιμόρφωση και ειδικότερα η καλλιέργεια των κατάλληλων δεξιοτήτων που ευνοούν την ομαλή ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας, θα μπορούσε να ενταχθεί στην ευρύτερη πολιτική ένταξης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, ως κοινωνία υποδοχής. Η καλλιέργεια μάλιστα ορισμένων επαγγελματικών δεξιοτήτων μπορεί να συμβάλλει παράλληλα στον εκσυγχρονισμό της αγοράς εργασίας.

Καίριας σημασίας κρίνεται τέλος, η διαμόρφωση των πολιτικών ενσωμάτωσης, βάσει των αναδυόμενων πολιτικών στην Ένωση όπου βασικό στόχο αποτελεί η επίτευξη της ισότητας μεταξύ των δύο φύλων. Κατ' αρχήν, παρατηρείται άνιση πρόσβαση στην αγορά εργασίας στην χώρα υποδοχής που σχετίζεται με διακρίσεις λόγω φύλου. Όπως προαναφέρθηκε, η πρόσβαση στην αγορά εργασίας αποτελεί θεμέλιο της ενσωμάτωσης των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής.

5.6. Ανακεφαλαίωση

Παρά την πολυπλοκότητα της διαχείρισης της μετανάστευσης (γεωπολιτικές εξελίξεις, διαφοροποίηση κρατικών πολιτικών), αξιοσημείωτη κρίνεται η Μετεξέλιξη του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (Ahouga, 2024). Ειδικότερα, κατά την τελευταία δεκαετία, προωθεί την διακρατική συνεργασία, γεγονός που είναι δυνατό να αξιοποιήσει η ελληνική πολιτεία, προκειμένου να διαχειριστεί πληρέστερα την υποδοχή προσφύγων και μεταναστών και σε δεύτερο χρόνο να υποστηρίξει τις κατάλληλες πολιτικές ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία. Ειδικότερα, η ελληνική πολιτεία θέτοντας ως προτεραιότητα την αντιμετώπιση των προκλήσεων (παραδείγματος χάριν κοινωνικές ανισότητες, εκμάθηση γλώσσας κοινωνίας υποδοχής), είναι δυνατό να εφαρμόσει σύγχρονες πολιτικές ενσωμάτωσης. Παράλληλα, κυρίως μέσω της συστηματικής επιστημονικής μελέτης των αντίστοιχων ευρωπαϊκών πολιτικών, είναι πιθανό να εξελιχθούν καλές πρακτικές, ιδιαίτερα στον κλάδο της γλωσσομάθειας.

Σε δεύτερο χρόνο με την διαμόρφωση του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου μπορεί να επιστρατευτεί και η «μεταφορά καλών πρακτικών» ιδιαίτερα από ευρωπαϊκά κράτη όπου η διαχείριση της ενσωμάτωσης των μεταναστών προσιδιάζει στα ελληνικά δεδομένα. Παραδείγματος χάριν, η Ιταλία και η Ελλάδα παρουσιάζουν όμοια πολιτικά χαρακτηριστικά. Συγχρόνως, οι μεταναστεύοντες πληθυσμοί, που επιλέγουν ως χώρα υποδοχής. Παράλληλα, κράτη της βορείου Ευρώπης που στην διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών αναδιαμορφώνουν

συνεχώς τις πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών ιδιαίτερα μέσω της εκπαίδευσης, μπορούν να αποτελέσουν πρότυπο για την εγχώρια πολιτική.

Τέλος, κατά την διαμόρφωση των κατάλληλων πρακτικών ενσωμάτωσης, είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψιν παράμετροι όπως η καλλιέργεια των κατάλληλων δεξιοτήτων με σκοπό την ομαλή ένταξη των μεταναστών στην επαγγελματική και οικονομική ζωή της κοινωνίας υποδοχής. Κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, είναι σημαντικό να προωθείται παράλληλα το γενικότερο όραμα της Ένωσης σχετικά με την ισότητα των δύο φύλων.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Γιαβρίμης, Π. (2022). Απόψεις εκπαιδευτικών για την ένταξη των μεταναστών και προσφύγων και την ελληνική εκπαιδευτική πολιτική. *Παιδαγωγικός Λόγος*, 28(1), 57–77.
- Γραμμένου, Α. (2024). Εκπαιδευτική πολιτική για την ένταξη των μεταναστών: Η περίπτωση της Ελλάδας. *Knowledge – International Journal*, 65(2), 203–206.
- Καλοφορίδης, Β. (2014). Ταυτότητα, μετανάστευση και διαπολιτισμική εκπαίδευση στη σύγχρονη Ελλάδα. *εκπ@ιδευτικός κύκλος*, 2(1).
- Λεοντίσης, Β., Τσαγκρώνη, Β., Βοσινάκης, Γ., Γεροδήμος, Β., Δημοπούλου, Δ., Καρυώτης, Γ., Σκλεπάρης, Δ. (2020). Συγκριτική ανάλυση ένταξης μεταναστών και προσφύγων στην Ελλάδα. ΔιαΝΕΟσις – Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης.
- Μωυσίδης, Α., Παπαδοπούλου, Δ. (2011) . Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα Εκδόσεις Κριτική

Ξένη

- Abel, G. J., & Cohen, J. E. (2019). Bilateral international migration flow estimates for 200 countries. *Scientific data*, 6(1), 82.
- Adida, C. (2013). Women, Muslim Immigrants, and Economic Integration in France. *Economics and Politics*.
- Ahouga, Y. (2024). CONCLUSION: L'évolution de la gestion migratoire: entre mutations de l'OIM et fragilité de la sédimentation. In *Gouverner les migrations pour perpétuer la mondialisation: Gestion migratoire et Organisation internationale pour les migrations* University of Ottawa Press, 179-184
- Ahouga, Y. (2024). La gestion migratoire contre la sécurisation des migrations. *Gouverner les migrations pour perpétuer la mondialisation* In *Gestion migratoire et Organisation internationale pour les migrations* University of Ottawa Press, 17-40.
- Begu, L.-S. (2020). Perceptions about Immigrants and Their Integration in the European Union. *ECONOMIC COMPUTATION AND ECONOMIC CYBERNETICS STUDIES AND RESEARCH*.
- Bjerre, L., Helbling, M., Römer, F., & Zobel, M. (2015). Conceptualizing and Measuring Immigration Policies: A Comparative Perspective. *The International Migration Review*, 49(3), 555–600.
- Bjerre, L., Helbling, M., Römer, F., & Zobel, M. (2015). Conceptualizing and Measuring Immigration Policies: A Comparative Perspective. *The International Migration Review*, 49(3), 555–600.
- Bodvarsson, Ö. B., & Van den Berg, H. (2009). Immigration and the Source Country. In *The Economics of Immigration: Theory and Policy* (pp. 183-219). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.

Bodvarsson, Ö. B., & Van den Berg, H. (2009). *The economics of immigration: Theory and policy*. Springer.

BROCHMANN, G. (2022). Inclusion under Pressure: The Case of Norway. In E. A. KONING (Ed.), *The Exclusion of Immigrants from Welfare Programs: Cross-National Analysis and Contemporary Developments* (pp. 155–174). University of Toronto Press.

Busengdal, E. (2025). Legitimizing Integration Policies: National and Local Perspectives on Refugee Integration in Norway. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 1–14.

Cantalini, S., Guetto, R., & Panichella, N. (2022). The ethnic wage penalty in Western European regions: Is the European integration model confirmed when differences within countries are considered? *Demographic Research*, 46, 681–692.

Carammia, M., & Iacus, S. M. (2026). Migration mood and policy responsiveness: a structural analysis of public opinion, policy, and migration flows in Italy (1990–2020). *Journal of European Public Policy*, 33(1), 74-104.

Carrozzo, S., Lodigiani, E., & Venturini, A. (2024). Does Migrants' Consumption of Cultural Goods Impact on Their Economic Integration?: Disclosing the Culture-to-Market Pathway. IZA - Institute of Labor Economics.

Cavicchiolo, E., Manganelli, S., Bianchi, D., Biasi, V., Lucidi, F., Girelli, L., ... Alivernini, F. (2023). Social inclusion of immigrant children at school: the impact of group, family and individual characteristics, and the role of proficiency in the national language. *International Journal of Inclusive Education*, 27(2), 146–166.

Chatzopoulos, I. (2019). Sport policy, citizenship and the social integration of immigrants in Denmark.

Chi, G., Abel, G. J., Johnston, D., Giraudy, E., & Bailey, M. (2025). Measuring global migration flows using online data. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 122(18),

Cox, S. (2025). Languages and Integration – Steps Towards Ecological Multilingual Practices. In E. Aldegheri, D. Fisher, & A. Phipps (Eds.), *A Handbook of Integration with Refugees: Global Learnings from Scotland*. Multilingual Matters & Channel View Publications, 86-100.

Cox, S. (2025). Languages and Integration – Steps Towards Ecological Multilingual Practices. In E. Aldegheri, D. Fisher, & A. Phipps (Eds.), *A Handbook of Integration with Refugees: Global Learnings from Scotland*. Multilingual Matters & Channel View Publications, 86-100.

Cretu, D. M., & Grosseck, G. (2025). A bibliometric analysis of Romanian educational research in Web of Science: Trends, challenges, and opportunities for global integration. *Education Sciences*, 15(3), 358.

Czaika, M., & de Haas, H. (2013). The Effectiveness of Immigration Policies. *Population and Development Review*, 39(3), 487–508.

Damaschke-Deitrick, L., & Wiseman, A. W. (2021). Migration, Refugees, and Education: Challenges and Opportunities. In A. Wilmers & S. Jörnitz (Eds.), *International Perspectives on*

School Settings, Education Policy and Digital Strategies: A Transatlantic Discourse in Education Research. Verlag Barbara Budrich, 95-109.

DANIEL, M., & SKAGA, Ø. (2025). Politics for Exclusion and Strategies for Inclusion: A Scoping Review of Nordic Family Reunification Policies, Practices, and Impact on Refugees. *Nordic Journal of Migration Research*, 15(1), 1–18.

DANIEL, M., & SKAGA, Ø. (2025). Politics for Exclusion and Strategies for Inclusion: A Scoping Review of Nordic Family Reunification Policies, Practices, and Impact on Refugees. *Nordic Journal of Migration Research*, 15(1), 1–18.

De Graauw, E., & Bloemraad, I. (2017). Working together: Building successful policy and program partnerships for immigrant integration. *Journal on Migration and Human Security*, 5(1), 105–123.

Dehdarirad, A., & Alcántara-Plá, M. (2026). Refugees, Immigrants, and Emigrants: A Decadal Analysis of Media Representation in Spain Using Natural Language Processing and Critical Discourse Analysis. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 1–18.

Faas, D., Hajisoteriou, C., & Angelides, P. (2014). Intercultural education in Europe: Policies, practices and trends. *British Educational Research Journal*, 40(2), 300–318.

Fix, M., Zimmermann, W., & Passel, J. S. (2001). The integration of immigrant families in the United States. Urban Institute.

Ford, R., & Morris, M. (2022). HOW ATTITUDES TO IMMIGRATION HAVE TRANSFORMED. In A NEW CONSENSUS?: HOW PUBLIC OPINION HAS WARMED TO IMMIGRATION Institute for Public Policy Research (IPPR), 9-17.

Fouka, V. (2023). State policy and immigrant integration. *Annual Review of Political Science*, 27.

Guichard, L., & Machado, J. (2024). The Externalities of Immigration Policies on Migration Flows: The Case of an Asylum Policy. IZA - Institute of Labor Economics.

Guo, Y., & Hébert, Y. (2014). Educational integration of immigrant children and youth: Policy ineffectiveness and its consequences for learners and society. In *Immigrant integration: Research implications for future policy* (pp. 171–188).

Ham, S. H., Song, H., & Yang, K. E. (2020). Towards a balanced multiculturalism? Immigrant integration policies and immigrant children's educational performance. *Social Policy & Administration*, 54(5), 630–645.

Ham, S. H., Yang, K. E., & Cha, Y. K. (2017). Immigrant integration policy for future generations? A cross-national multilevel analysis of immigrant-background adolescents' sense of belonging at school. *International Journal of Intercultural Relations*, 60, 40–50.

Hanssen, N.B., Harju-Luukkainen, H., & Sundqvist, C. (Eds.). (2023). *Inclusion and Special Needs Education for Immigrant Students in the Nordic Countries* (1st ed.). Routledge.

Hermanin, C. (2017). *Immigration Policy in Italy: Problems and Perspectives*. Istituto Affari Internazionali (IAI).

Hoffmann, L., Innes, P., Wojtyńska, A., & Skaptadóttir, U. D. (2024). Adult Immigrants' Perspectives on Courses in Icelandic as a Second Language: Structure, Content, and Inclusion in the Receiving Society. *Journal of Language, Identity & Education*, 23(2), 304–319.

Karoly, L. A., & Perez-Arce, F. (2016). Framework for Analyzing State-Level Immigration Policies. In *A Cost-Benefit Framework for Analyzing the Economic and Fiscal Impacts of State-Level Immigration Policies*. RAND Corporation, 21-69.

Kumar, C., & Donoghue, D. (2024). Ireland's immigration system. In *Decarbonising Ireland's building stock: How immigration policy can help solve workforce challenges* ODI, 27-29.

Kushnir, I. (2022). The role of the European Education Area in European Union integration in times of crises. *European Review*, 30(3), 301–321.

Leghari, E. (2025). Education for Integration: The Importance of Narrative-Based Approaches. In E. Aldegheri, D. Fisher, & A. Phipps (Eds.), *A Handbook of Integration with Refugees: Global Learnings from Scotland*. Multilingual Matters & Channel View Publications. ,216-230.

Lillie, N., Bontenbal, I., & Ndomo, Q. (2023). Welfare regimes and labour market integration policies in Europe. In S. Baglioni & F. Calò (Eds.), *Migrants and Refugees in Europe: Work Integration in Comparative Perspective*. Bristol University Press, 55-82.

McAuliffe, M., & Sawyer, A. (2021). The roles and limitations of data science in understanding international migration flows and human mobility. In *Research handbook on international migration and digital technology* (pp. 42–57). Edward Elgar Publishing.

Meade, Sam. (2021). *Climate Migration and Human Security*. Student Research and Creative Works. University of Puget Sound.

Mexi, M. (2023). The policy dimension: lessons learnt and ways forward. In S. Baglioni & F. Calò (Eds.), *Migrants and Refugees in Europe: Work Integration in Comparative Perspective*. Bristol University Press, 138-155.

Pagliarello, M. C. (2020). Integration theories and European education policy: Bringing the role of ideas back in. *Journal of Contemporary European Research*, 16(3).

Pedroza, L. (2020). *A Comprehensive Framework for Studying Migration Policies (and a Call to Observe Them beyond Immigration to the West)*. German Institute of Global and Area Studies (GIGA).

Rapoport, H., Sardoschau, S., & Silve, A. (2021). *Migration and Cultural Change*. IZA - Institute of Labor Economics.

Rumbaut, R. G. (2015). Assimilation of immigrants. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2nd ed., Vol. 1, pp. 81–87).

Samuk Carignani, Ş. (2018). *Metamorphosis of educational understanding: Temporary Integration regarding Syrians in Turkey*.

SARSOUR, O. U. A. E. L. (2021). The Role of Religion in the Social Inclusion of Arab Refugees and Immigrants in Europe. *International Journal of Humanities, Social Sciences and Education*

Schneider, W., & Canyürek, Ö. (2022). Inter-Cultural-Policy: Performing Arts as a Model of Diversity Development. In Cultural Diversity in Motion: Rethinking Cultural Policy and Performing Arts in an Intercultural Society. transcript Verlag, 11-14.

Staelens, J. (2025). From Integration to Inclusion: Empowering Immigrant Women in the EU. Egmont Institute.

Tramontanis, A. (2022). Pathways to Integration and Dis-integration: An Assessment of the Greek Immigration Policy for the Inclusion of Immigrants, Applicants and Beneficiaries of International Protection. Kousis, M., Chatzidaki, A., Kafetsios, K. (Eds) (2022), Challenging Mobilities in and to the EU during Times of Crises, IMISCOE - Springer.

Wang, P., & Chang, X. (2025). Language adaptation of international immigrants: connotation and dimensions. Journal of Multilingual and Multicultural Development, 1–17.

Waters, M. C. (2025). Preparing for climate migration and integration: A policy and research agenda. Journal of Ethnic and Migration Studies, 51(1), 4–23.

Zaun, N. (2025). Externally driven integration in EU migration policy: Enabling integration through indifference, undermining it through conflictive politicisation. Journal of European Public Policy.

Zorlu, A. (2018). The Impact of Language on Socioeconomic Integration of Immigrants. Social Science Research Network.

Διαδικτυακοί Τόποι

Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης: <https://greece.iom.int/el>

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Πρόγραμμα Συμπληρωματικής

Εκπαίδευσης 1502- Οικονομική και Γεωγραφική Διάσταση

ΕΛΣΤΑΤ: <https://www.statistics.gr/el/statistics/pop>

